

TAMPEREEN YLIOPISTO

Babek Jalili-Monir

IRANIN ISLAMILAINEN VALLANKUMOUS JA
SEN YHTEISKUNNALLISET VAIKUTUKSET

Ilmiön taustaa, syitä ja seurauksia

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2010

Tampereen yliopisto

Historiatieteen ja filosofian laitos

JALILI-MONIR BABEK: Iranin islamilainen vallankumous ja sen yhteiskunnalliset vaikutukset. Ilmiön taustaa, syitä ja seurauksia

Pro gradu -tutkielma, 76 s., 4 liites.

Historia

Marraskuu 2010

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan yli 30 vuoden takaista ilmiötä, joka vaikutti merkittävällä tavalla kokonaisen kansakunnan kehitykseen sekä uuden kansallisen identiteetin muotoutumiseen. Sen vaikutukset sekä seuraukset ovat myös ulottuneet aina nykypäiviin saakka. Kyseessä on Iranin vallankumous, joka päätti maassa valtaa pitäneen pitkäaikaisen monarkian ja nosti kumousta seuranneiden valtataistelujen päätteeksi valtaan papiston etuja sekä oikeuksia ajavan ääriuskonnollisen šiialaisen hallinnon.

Varsinaisena tutkimustehtävänä on se, miten islamilainen vallankumous vaikutti iranilaisen yhteiskunnan kehitykseen vallanvaihtoa seuranneena aikana vanhasta monarkistisesta järjestelmästä kohti uutta teokraattista hallintoa ja millaisina nämä vaikutukset ilmenivät käytännössä. Tarkastelu käsittää kronologisesti vuosien 1978–79 tapahtumat, joita voisi kuvailla liioittelematta vähintäänkin kaoottisiksi ja joiden yhteydessä tapahtui asioita, jotka raivasivat väijäämättä tietä kohti vallankumousta. Jokaista ilmiötä edeltävät erinäiset tapahtumat, jotka vaikuttavat myöhemmin itse ilmiöön. Näin myös vallankumousta valotetaan samalla tavoin ilmiöön yhdistyville taustatiedoilla, jotta sen syyt tulisivat ymmärrettävämmiksi. Vallankumousta seuranneesta kehityksestä vuoden 1979 kuluessa tarkasteltavana ovat ennen kaikkea naisten aseman muutos uusien vallanpitäjien alaisuudessa, maan poliittisen opposition asema muuttuneessa yhteiskunnallisessa tilanteessa ja Iranissa asuvien merkittävimpien kansallisten sekä uskonnollisten vähemmistöjen asema.

Tutkimustehtävää on lähestytty aineiston osalta kolmesta eri suunnasta. Ensimmäisen aineistoryhmän muodostaa kahdesta Iranissa syntyneestä ja itsekin kansalliseen vähemmistöryhmään kuuluvasta, mutta jo pitkään Suomessa asuneesta henkilöstä laadittu syvähaastattelumateriaali, jossa nämä kertovat henkilökohtaisesti omista kokemuksistaan sekä erilaisista näkemistään asioista vuosien 1978–79 Iranissa. Toisena aineistoryhmänä toimii internet-materiaali, jossa käsitellään erilaisia ilmiöön liittyviä tapahtumia. Kolmantena aineistoryhmänä toimii puolestaan aihetta käsittelevä sekä vanhempi että uudempi tutkimuskirjallisuus, jonka piiriin kuuluu niin iranilaisia kuin myös ulkomaisia kirjoittajia. Aineiston osalta erityisesti haastattelut ovat mielekkäitä siinä mielessä, että niistä välittyy tietyllä tavalla syvällisempi sekä elämyksellisempi ulottuvuus ja tapahtumat saavat inhimillisen äänen.

Tutkimusmetodina on käytetty sekä empiiristä eli kokemusperäistä menetelmää että perinteistä teoreettista lähestymistapaa, jossa tutkittavaa kysymystä lähdetään tarkastelemaan kirjallisen aineiston ja sen sisällön pohjalta. Lisäksi tutkimus sisältää

vahvasti tapaumahistoriallisia elementtejä. Myös ennen kaikkea vallankumoukseen olennaisesti liittyvän Ruhollah Khomeinin yhteydessä esiintyy henkilöhistoriallista kerrontaa. Tutkimusmenetelmien käyttö on osittain samanaikaista ja päällekkäistä, kun silminnäkiäjinä toimineet haastateltavat henkilöt täydentävät omilla tiedoillaan muita vallankumouksesta kirjoittaneita auktoreita.

Tällaista aihetta käsittelevä tutkimus osoitti lopulta, että vuosien 1978–79 tapahtumat olivat väistämättä ajamassa monarkiaa lopullisesti alas iranilaisen valtajärjestelmän huipulta. Lisäksi tuli ilmi, että vuoden 1979 vallankumous ei ollut suinkaan yhden samaa asiaa ja yhteiseksi koettuja asioita ajaneen ryhmän ajama liike, vaan siinä oli mukana monia erilaisia toisistaan hyvin paljon eroavia poliittisia ryhmittymiä kuten esimerkiksi maltillisia vasemmistolaisia, marxilaisesti suuntautuneita, maallistuneita liberaaleja ja myös kansallismielisiä. Lopulta näiden joukosta vallan huipulle noussut radikaali šiialainen papisto oli vain yksi osapuoli muiden joukossa, mutta se taktikoi taitavasti ja käytti hyväkseen entisten liittolaisten välisiä ristiriitoja nousten siten lopullisesti valtaan.

Saatuaan vallan käsiinsä Khomeini sekä myöhemmin tämän seuraajat loivat Iranista uskonnollisiin arvoihin nojautuvan poliisivaltion, jossa monia kansalaisten perusoikeuksia ja -vapauksia poljettiin räikeästi. Iran katkaisi asteittain suhteensa muihin valtioihin ja eristäytyi vähitellen yhä enemmän ulkomaailmasta, kun teokraattiset vallanpitäjät korostivat pyrkimystään luoda ”Jumalan valtakunta” maan päälle. Kaikkia muita pidettiin huonoina ja omaa järjestelmää parhaana mahdollisena. Tällaisen todellisuudentajun hämärtymisen seurauksena oli Iranin yhteiskunnallisen, taloudellisen ja poliittisen järjestelmän taantuminen, monien saavutettujen uudistusten haihtuminen sekä kehityksen siirtyminen monta askelta taaksepäin. Tavallinen kansa oli se, joka kärsi eniten tästä kehityksestä.

Vuoden 1979 islamilaisen vallankumouksen ja Khomeinin perintö ovat eläneet vahvoina myös hänen seuraajiensa aikana. Suuren uskonnollisen johtajan opit ovat saaneet suoranaisten kaanonin aseman ja toiminta jatkuu käytännössä yhtä kovaotteisena kuin vallankumouksen alkuaikoina, ellei jopa vielä pahemmassa muodossa. Erona on kuitenkin se, että vuosien kuluessa kansalaiset ovat muuttuneet entistä itsetietoisemmiksi ja samalla vastarinta on muuttunut hiljaisesta vähitellen äänekkäämmäksi sekä organisoidummaksi. Vaikka järjestelmä on osoittautunut edelleen elinkelpoiseksi, sen väistämätön loppu häämöttää kuitenkin jossakin lähitulevaisuudessa. Vaikea yhteiskunnallinen tilanne jatkunee varmasti aina siihen saakka, kunnes tämä tapahtuu.

Asiasanat: islaminusko, monarkia, naiset, oppositio, papisto, šiialaisuus, teokratia, vallankumous, vähemmistöt, yhteiskunta

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Yksi kansa, yksi valtio, yksi vallankumous	1
1.2 Tutkimuskysymys	3
1.3 Käytettävä aineisto ja tutkimusmenetelmät	5
1.4 Aikaisempi aiheeseen liittyvä tutkimus	6
1.5 Käsitteistä ja niiden merkityksestä	10
2. Iranin yhteiskunta vallankumouksen aattona	14
2.1 Monarkian kriisi	14
2.2 Kohti vallankumousta	17
2.3 Miten kuninkaan kävi?	21
3. Sekularistisesta valtiosta teokratiaksi	23
3.1 Vallankumouksen voitto ja sen syyt	23
3.2 Ruhollah Khomeinin paluu	27
3.3 Valta siirtyy papistolle	30
4. Khomeini, ”vallankumouksen isä”	35
4.1 Varhaiset elämänvaiheet	35
4.2 Toiminta maanpaossa	36
4.3 Maanpakolaisesta Iranin tosiasialliseksi johtajaksi	39
5. Elämää islamilaisessa tasavallassa	42
5.1 Naisten aseman muutos	42
5.2 Kansallisten ja uskonnollisten vähemmistöjen asema	55
5.3 Poliittisen opposition asema ja muutokset	65

6. Päätelmät _____	68
Lähteet ja kirjallisuus _____	72
Liitteet _____	77
Liite 1. Kronologinen taulukko vallankumousta edeltäneistä ja siihen vaikuttaneista tapahtumista vuonna 1978 _____	77
Liite 2. Kronologinen taulukko vallankumousta edeltäneistä ja sitä seuranneista tapahtumista vuonna 1979 _____	79
Liite 3. Kaavio Iranin islamilaisen tasavallan instituutioista _____	80

1. Johdanto

1.1 Yksi kansa, yksi valtio, yksi vallankumous

Irania¹ voisi luonnehtia monien vastakohtien, mutta myös rikkaan menneisyyden omaavaksi valtioksi. Sillä on ollut takanaan ainakin yli 3 000 vuoden pituinen historia alkaen siitä, kun ensimmäiset arjalaiset heimot saapuivat Kaspianmeren ja Persianlahden väliselle alueelle, joista se sai myöhemmän Iran-nimensä.² Valtakunnan historia on ollut täynnä levottomia ja verisiä ajanjaksoja, mutta myös rauhan, vaurauden sekä kukoistuksen kausia. 1970-luvun lopulla oltiin kuitenkin tilanteessa, jossa luovuttiin lopullisesti pitkän menneisyyden perinteistä ja siirryttiin kokonaan uudenslaiseen poliittiseen sekä yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Tämän kehityksen näkyvimpänä merkinä oli Iranin kansallisena symbolina pidetyn hahmon eli vuosina 1941–79 kuninkaana (*šāahina*) olleen Muhammed Reza Pahlavin (1919–80) lähtö Iranista. Se merkitsi samalla lyhytaikaisen Pahlavi-dynastian (1925–79) päättymistä. Laillista esivaltaa vastaan suunnatusta tyytymättömyydestä alkaneen kapinoinnin kautta islamilaiseksi vallankumoukseksi muuttuneen ilmiön taustalla oli kuitenkin pitkäaikainen kehitys, jota *šāahin* korruptoitunut hallinto oli vain vauhdittanut entisestään.

Vallankumouksen näkyvimpänä seurauksena oli se, että Iranista tuli teokratia eli papiston hallitsema valtio, jossa uskonnollisilla instituutioilla ja johtajilla oli suuri päätösvalta valtiollisissa asioissa.³ Samalla myös islaminuskon vaikutus tuli tunkeutumaan syvällisesti koko iranilaisen yhteiskunnan perusteisiin. Islamilaiseen vallankumoukseen johtanut kehitys alkoi käytännössä jo vuonna 1978, kun *šāahin* hallitus oli kiristänyt kovaotteista politiikkaansa.⁴ Se ilmeni laajoina monarkian vastaisina mielenosoituksina ja yleisenä maassa vallinneena levottomuutena, mutta nämä onnistuttiin vielä tukahduttamaan

---

¹ Valtio tunnettiin vuoteen 1935 saakka nimellä Persia, jolloin otettiin käyttöön nimitys Iran.

² Abbott 1977, s. 11.

³ Iranin tapaus on sikäli harvinainen, että se on toisinaan ”valtiona” pidettyä Vatikaanivaltiota lukuun ottamatta ainakin toistaiseksi maailman ainoa puhtaasti teokraattinen valtio.

⁴ *Iranian Revolution 1979* [http://novaonline.nvcc.edu/eli/evans/his135/Events/Iran79.htm]. Luettu 28.9.2010.

verisesti hallituksen joukkojen toimesta.⁵ Vasta vuoden 1979 alussa oltiin sellaisessa tilanteessa, jossa vallan siirtyminen uusien johtajien käsiin oli muuttunut mahdolliseksi tosiasiaksi.

Iranin tapahtumat tulivat suurena yllätyksenä muulle maailmalle.⁶ Ne aiheuttivat myös perustavanlaatuisia muutoksia lyhyessä ajassa.⁷ Šaahin hallinnon kaatuminen koettiin suurena takaiskuna erityisesti ulkomailla, sillä se oli ollut tärkeä kauppakumppani ja kylmän sodan liittolainen monille länsivalloille. Iranissa vallankumous oli erityisesti alkuvaiheessaan hyvin suosittu kansan keskuudessa, sillä vallankumoukselliset osasivat vedota taitavasti ihmisten mielialoihin. Se oli siten suurta kannatusta taakseen saanut ja kansallisen massaliikehännän tasolle kohonnut tapahtuma, sillä se kaatoi vahvasti armeijan tukea nauttineen sekä kansan vihaaman šaahin hallituksen.⁸

Eri aatteita ja poliittisia ryhmittymiä edustaneiden vallankumouksellisten yhteistyöllä toteutettu vallanvaihdos tarkoitti käytännössä sitä, että ennen kaikkea suurten öljyvarojen mahdollistamien rahavirtojen avulla vaurastunut sekä modernisaatiopolitiikkaa eli Iranin nykyaikaistamiseen tähtääviä toimenpiteitä ajanut monarkia korvattiin lopulta vahvasti teokraattisella ja erittäin konservatiivisella järjestelmällä.⁹ Se tarkoitti sitä, että valtiolaiivan johtoon nousi papiston muodostama eliitti sekä näille uskolliset tahot, jotka eivät voineet sietää heidän näkemyksiään vastustavia äänenpainoja. Tämän eliitin etuja valvoivat käytännössä aseistetut joukot ja myöhemmin perustettu vartijainneuvosto, joka koostui uskonnollisen ylimmän johtajan eli *ajatollahin* sekä parlamentin nimittämistä jäsenistä.

Uusi teokraattinen hallitus edusti islaminuskon šiialaista haaraa.¹⁰ Tätä suuntausta edustavat muslimit ovat olleet perinteisesti asenteeltaan jyrkempiä, uskonnollisesti fanaattisempia ja islaminuskon tapoja sekä rituaaleja tiukemmin noudattavia kuin ainakin osittain maltillisempina tunnetut sunnimuslimit. Tällainen *Koraaniin* perustuva ja sen kirjainta yksityiskohtaisesti noudattava uskonnollinen kiihkomielisyys eli fundamentalismi

---

⁵ Ks. Liite 1.

⁶ Heikal 1983, s. 9.

⁷ Amuzegar 1991, s. 10.

⁸ Harney 1998, s. 2.

⁹ Apunen 2004, s. 310.

¹⁰ Šiialaisuus on sunnalaisuuden ohella toinen islaminuskon pääsuuntauksista. Suuntausten välinen ero ilmenee käytännössä siinä, että šiitit pitävät islaminuskon perustajan eli profeetta Muhammedin (n. 570–632) jälkeläisinä laillisina islamilaisen yhteisön johtajina, kun taas sunneille tällainen johtajuus määräytyy yksilön ansioiden ja kykyjen eikä verisukulaisuuden perusteella.

oli myös olennainen osa Iranin monarkian kaataneen vallankumouksellisten uskonnollisen ryhmittymän ajatusmaailmaa. Se ei ilmennyt kuitenkaan alkuun aivan niin täysimittaisena kuin myöhemmin vuoden 1979 kuluessa, sillä aluksi saavutettu valta oli vakiinnutettava ja oli tehtävä pesäero entisten maallistuneempien liittolaisten välillä. Kun radikaalin šiialaisen ryhmittymän ote vallankahvasta oli varmistettu, uusi papiston eli *mullahien* muodostama eliitti saattoi ryhtyä toteuttamaan jumalallista tehtäväänsä maan päällä eli sulauttamaan oman tulkintansa islaminuskosta osaksi vallankumouksen jälkeistä iranilaista poliittista elämää.¹¹

Islamilainen vallankumous oli tärkeä merkkipaalu Iranin uuden ajan historiassa, sillä sen myötä sai alkunsa jyrkkä uskonnollinen järjestelmä, joka pitää maata edelleen tiukasti otteessaan ja joka ei ole osoittanut vielä ainakaan vakavasti otettavia horjumisen merkkejä. Pian vallankumouksen jälkeen moni sen kannattaja tai sitä toteuttamassa mukana ollut joutui kuitenkin pettymään. Kansan enemmistö oli uskonut aidosti uuden muodostumassa olevan hallituksen muuttavan oloja parempaan suuntaan parantamalla väestön elinoloja ja korjaamalla edeltäjänsä tekemät virheet. Olot kyllä muuttuivat, mutta eivät välttämättä siihen suuntaan kuin moni oli odottanut ja toivonut. Vallankumouksen saavuttama voitto monarkiasta ja lopulta jyrkän uskonnollisen ryhmittymän nousu hallitsevaan asemaan islamilaisen vallankumouksen kautta merkitsivät Iranin taloudellisen, kulttuurisen ja yhteiskunnallisen taantumisen sekä rappion alkua ja maan entistä tiukempaa eristäytymistä ulkomaailmasta, kun suhteet moniin ulkovaltoihin katkaistiin. Samalla vuoden 1979 perintö osoitti selvästi, että maalliset vallankumoukset eivät olleet enää ainoita myllerryksen ja sekasorron aiheuttajia maailmassa.¹²

1.2 Tutkimuskysymys

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan islamilaiseen vallankumoukseen johtaneen kehityksen taustaa ja varsinaisen vallanvaihdon jälkeen syntynyttä yhteiskunnallista murrosta. Se kattaa siis kronologisesti vuosien 1978–79 tapahtumat. Sellaiset seikat kuten Iranissa asuneiden kansallisten ja uskonnollisten vähemmistöjen, naisten sekä poliittisen opposition asema uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa ja näiden ryhmien aseman suunnanmuutos

---

¹¹ Pirseyedi 2002, s. 174.

¹² Almond 1999, s. 171.

uusien vallanpitäjien alaisuudessa ovat tällöin tärkeitä sekä toisiaan täydentäviä osakysymyksiä. Näin ne ovat siis osa laajempaa tutkimuskysymystä. Koska ”yhteiskunta” on jo itsessään monisäikeinen käsite ja sisältää monia erilaisia elementtejä, myös sen tarkastelu tällaisten pienempien osakysymysten kautta avartaa ymmärrystä laajemmassa mielessä sekä luo laajemman kokonaiskuvan.

Tällaisen tilanteen valossa tutkimuskysymys on muodoltaan seuraavanlainen: Miten islamilainen vallankumous kehittyi sekä vaikutti iranilaiseen yhteiskuntaan vallanvaihtoa seuranneena aikana vanhasta monarkistisesta järjestelmästä kohti uutta teokraattista hallintoa ja millaisina nämä vaikutukset ilmenivät käytännössä? Tällöin edellä mainitut pienemmät osakysymykset toimisivat hyvinä apuvälineinä sekä pääkysymystä omalta osaltaan täydentävinä ja tukevinä alakohtina, joilla varsinaista tutkimuskysymystä lähdetään pohtimaan sekä tutkimaan.

Vaikka varsinainen islamilainen vallankumous tapahtui vuonna 1979, myös aikaisempiin vallankumousta edeltäneisiin ilmiöihin ja ennen kaikkea vuoden 1978 yhteiskunnallisiin levottomuuksiin eli eräänlaiseen ”esivallankumouksen” vaiheeseen on kiinnitetty huomiota siinä määrin, että ne auttavat ymmärtämään tapahtumien syitä. Vuosien 1978–79 tapahtumat heikensivät yhdessä monarkiaa huomattavasti, kun *šaahi* sai vastaansa suuren tyytymättömien massojen joukon ja ne edistivät vanhan vallan kaatumista.¹³ Ajanjakson tapahtumien välisten yhteyksien ymmärtämisellä on siten mahdollista ymmärtää myös varsinaisen islamilaisen vallankumouksen tehneiden oppositiovoimien motiiveja.

Toisaalta on myös huomattava, että tässä tutkimuksessa tarkastelun painopiste on lähtökohtaisesti iranilaiskeskeinen. Pääkohteena ovat siis Iranissa syntyneet tai ainakin siellä pitkään asuneet ja käytännössä iranilaistuneet eli sellaiset, joilla on oma iranilainen identiteetti. Tämä tarkoittaa esimerkiksi marraskuussa 1979 tapahtuneen Yhdysvaltain suurlähetystövälikohtauksen sivuuttamista vain ohimennen pikaisella maininnalla tässä yhteydessä. Kyseisessä välikohtauksessa nuoret sekä fanaattiset iranilaisopiskelijat ottivat vallankumouksen aiheuttamassa huumassaan suurlähetystön haltuunsa ja pitivät sen henkilökuntaa panttivankeinaan kahden vuoden ajan.¹⁴

---

¹³ Ibid., s. 169.

¹⁴ Apunen 2004, s. 311; ks. myös Liite 2.

1.3 Käytettävä aineisto ja tutkimusmenetelmät

Tässä tutkimuksessa käytettävä aineisto jakautuu kolmeen erilliseen ryhmään. Ensimmäisenä toimii kahdesta iranilaisesta henkilöstä laadittu syvähaastattelumateriaali. Haastattelun kohteena on yksi miespuolinen ja yksi naispuolinen henkilö. He ovat molemmat jo pitkään Suomessa asuneita sekä maan kansalaisuuden saaneita, jotka poistuivat Iranista joitakin vuosia vallankumouksen jälkeen 1980-luvulla, kun uusi hallitus oli vakiinnuttanut lopullisesti valtansa. Ennen lähtöään maasta he ehtivät kuitenkin nähdä vanhan yhteiskuntajärjestyksen romuttumisen ja uusien vallanpitäjien todellisen luonteen paljastumisen näiden ryhtyessä rakentamaan uskoon nojaavaa utopistista valtiotaan. Molemmat heistä joutuivat myös uuden järjestelmän uhreiksi, mutta selvisivät koettelemuksistaan. Heidän haastattelunsa tuovat omalta osaltaan arvokasta lisää tähän yhteyteen ja antavat samalla myös inhimillisen äänensävyn tutkimukselle.

Toisen ryhmän muodostaa vuosien 1978–79 tapahtumista ja vallankumouksesta kertova internet-aineisto. Se koostuu lähinnä erilaisista artikkeleista ja muista vallankumouksesta kertovista teksteistä. Internet on myös sikäli mielenkiintoinen aineistolaji, että vallankumousta seurasi etenkin myöhemmin teokraattisen hallinnon asettama sensuuri sekä muita monille luonnollisina pidettyjen asioiden rajoituksia, jotka siirsivät ensin kirjoittelun maanalaiseksi toiminnaksi ja vuosien kuluessa yhä enemmän verkkofoorumien piiriin.¹⁵ Koska internetin valvonta on vaikeaa tai oikeastaan käytännössä mahdotonta, mahdollisuudet levittää hyödyllistä informaatiota sen välityksellä ovat kasvaneet suuriksi. Internetin tarjoamaa aineistoa on kuitenkin käsiteltävä kriittisesti ja siihen on suhtauduttava varauksella, sillä kaikki verkkomateriaali ei pohjautu tieteellisiin tosiseikkoihin.

Kolmantena aineistoryhmänä toimii valikoitu määrä aiheeseen liittyvää tai sitä täydentävää sekä vanhempaa että uudempaa tutkimuskirjallisuutta. Käytettävään kirjallisuuteen kuuluu sekä englanninkielisiä että suomeksi kirjoitettuja teoksia. Englanninkielisen kirjallisuuden kirjoittajien joukkoon mahtuu monia iranilaisia, joista suurin osa on käytännössä maanpaossa eläviä henkilöitä. Edellä mainitun kolmen aineistoryhmän lisäksi tutkimuksen lopussa olevat liitteet antavat täydentävää informaatiota tapahtumista ja valottavat osaltaan

---

¹⁵ Lehdistön ja sananvapauden sensuuria voidaan pitää teokraattisen hallinnon ensimmäisiin toimenpiteisiin lukeutuvana siirtona, sillä tällä tavoin haluttiin varmistaa sekä kansan lojaalisuus hillitsemällä propagandistiseksi katsotun tiedon leviämistä sen keskuuteen että vaientaa samalla kriittisten vastustajien äänenpajoina.

mahdollisia epäselvyyksiä. Aineiston osalta voi todeta, että vaihtelevalla materiaalilla saa laajemman sekä mielenkiintoisemman kokonaiskuvan tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä kuin keskittymällä vain yksittäisen aineistoryhmän hyödyntämiseen.

Tutkimusmenetelmä on luonteeltaan sekä empiiristä eli kokemusperäistä että teoreettista. Edellisen menetelmän käyttö ilmenee käytännössä syvähaastatteluaineiston osalta tehdyissä havainnoissa, niistä tehdyissä johtopäätöksissä sekä haastateltavien kokemusperäisyydessä. Jälkimmäisen menetelmän käyttö ilmenee puolestaan siinä, että tutkimuskysymystä lähdetään tarkastelemaan internet-aineiston ja toisaalta myös tutkimuskirjallisuuden tarjoaman informaation avulla. Menetelmien käyttö on oikeastaan päällekkäistä ja ilmenee myös monin paikoin samanaikaisena, kun omista kokemuksistaan kertovat haastatellut henkilöt täydentävät tiedoillaan kirjallisuusaineiston auktoireita.

Tutkimus sisältää tapahtumahistoriallisten elementtien ohella myös henkilöhistoriallisen ulottuvuuden. Tämä tulee näkyviin ennen kaikkea Ruhollah Khomeinista (n. 1900–89) ja hänen tärkeimmistä elämänvaiheistaan kertovassa luvussa, jonka ottaminen mukaan tutkimuksen piiriin on monessa mielessä tärkeää. Khomeini oli nimittäin vuoden 1979 vallankumouksen tärkein ja kiistattomasti arvovaltaisinkin johtohahmo sekä yksi hankkeen pääarkkitehteista. Lisäksi hän näyttäytyi monille tavallisille iranilaisille eräänlaisena vallankumouksen ruumiillistumana. Hän oli syvällisesti uskonnollinen mies ja piti voittonsa jälkeen kannattajineen uutta teokraattista hallintoa ”Jumalan itsensä asettamana” sekä epäkuuliaisuutta sitä kohtaan ”epäkuuliaisuutena Jumalaa kohtaan”, joka oli hänen mukaansa rangaistava teko.¹⁶ Puhuminen vallankumouksen taustasta, syistä sekä itse kumouksesta ja sen vaikutuksista iranilaiseen yhteiskuntaan mainitsematta Khomeinia on siten käytännössä mahdotonta.

1.4 Aikaisempi aiheeseen liittyvä tutkimus

Iranin islamilaisesta vallankumouksesta ja sen syistä on tehty melko paljon aikaisempaa tutkimusta, mutta vallankumouksen vaikutuksista maan yhteiskuntaan riittää edelleen paljon tutkittavaa. Asiaa hankaloittaa omalta osaltaan maan nykyinen teokraattinen hallinto,

---

¹⁶ Moin 2000, s. 204.

mikä on pakottanut monen iranilaisen kirjoittajan siirtymään maanpakoon, jossa kirjoittelu on ollut vapaampaa. Tällainen maanpakolaisuus onkin ollut ominaista monille merkittävälle ilmiötä tutkineille iranilaistutkijoille, sillä heidän toimintansa kotimaassa ja esimerkiksi kriittiset äänensävyt olisivat merkinneet erittäin todennäköisesti kuolemaa tai ainakin pitkiä vankeusrangaistuksia. Seuraavassa nostetaan esiin muutamia esimerkkejä tässä yhteydessä käsiteltävään aiheeseen liittyvästä aikaisemmasta tutkimuksesta.

Manouchehr Ganjin teos *Defying the Iranian Revolution. From a Minister to the Shah to a Leader of Resistance* (2002) on hyvä vallankumousta käsittelevä teos, jossa käsitellään myös kehitykseen johtaneita taustatekijöitä kuten esimerkiksi *šaahin* hallinnon viimeisiä epätoivoisia toimenpiteitä kehityksen ja sekasorron hillitsemiseksi ennen sen lopullista kukistumista vuoden 1979 alussa.¹⁷ Teoksessa on kerrottu havainnollistavasti myös pian vallankumouksen jälkeen alkaneista teokraattisen hallinnon toimeenpanemista vainoista ja valtiollisesta terrorista sekä niiden kohteiksi joutuneiden tavallisten ihmisten taistelusta olemassaolonsa puolesta.¹⁸ Ganji itse on Iranin pakolainen, sillä hän joutui lähtemään maasta pian vallankumouksen jälkeen.

M. M. Salehi on tutkinut iranilaista yhteiskuntaa ja kulttuuria sekä šiialaisen papiston nousua maan johtoon vuoden 1979 jälkeen teoksessaan *Insurgency through Culture and Religion. The Islamic Revolution of Iran* (1988). Hän toteaa esimerkiksi, että 1970-luvun lopulla monarkiaa vastaan kapinoineet iranilaiset olivat valmistautuneet tulevaan vallanvaihtoon sekä ideologisesti että psykologisesti.¹⁹ Hänen mukaansa vuoden 1979 tapahtumia edelsivät monenlaiset eri protestiliikeshinnät sekä kapinayritykset, jotka muodostuivat lopulta koko kansakunnan kattaneeksi nousuksi esivaltaa vastaan.²⁰ Salehi toteaa myös yksiselitteisesti, että vallankumousta seurasi Iranin suistuminen despotian ikeeseen, kun monista eri ryhmittymistä koostuneiden vallankumouksellisten rivit rakoilivat ja lopulta jyrkkä papisto vei voiton kaikista muista.²¹ Ainoa osapuolia lujasti yhdistävä tekijä oli ollut monarkian kaataminen. Kun se oli saavutettu, mielipide-erot jyrkkenivät ja ne johtivat lopulta uusiin levottomuuksiin. Kansa joutui kärsimään eniten näiden yhteenottojen seurauksista.

---

¹⁷ Ganji 2002, s. 1.

¹⁸ Ibid., s. 43.

¹⁹ Salehi 1988, s. 117.

²⁰ Ibid., s. 133.

²¹ Ibid., s. 155.

Mehran Kamrava on tutkinut teoksessaan *The Political History of Modern Iran From Tribalism to Theocracy* (1992) Iranin modernia poliittista historiaa ja tullut lopulta siihen johtopäätökseen, että vuoden 1979 vallankumous sekä sen onnistuminen aloittivat uuden aikakauden Iranin poliittisessa historiassa.²² Tämän ”uuden aikakauden” hallitus oli luonteeltaan autokraattinen eli itsevaltainen, jolloin uusien vallanpitäjien valta oli käytännössä luonteeltaan rajatonta sekä säätelemätöntä. Hän on korostanut myös vallankumousliikehännän henkilöitymistä Ruhollah Khomeinin nimessä eli miehessä, joka nousi lopulta tuon autokraattisen hallituksen johtoon.²³

Lähi-idän tutkimukseen ja alueen poliittiseen historiaan perehtyneen Bahman Baktiarin teos *Parliamentary Politics in Revolutionary Iran. The Institutionalization of Factional Politics* (1996) kuvaa hyvin Iranissa harjoitettua politiikkaa sekä ennen islamilaista vallankumousta että sen jälkeen. Hän toteaa vallankumouksesta, että se ei ollut yhtään sen erilaisempi ilmiö kuin monet aikaisemmat ilmiöt muissa maissa kuten esimerkiksi suuret vallankumoukset Ranskassa ja Venäjällä.²⁴ Hän on myös nostanut esille sen, että vallankumouksen toteutumisen jälkeen sitä johtanut Khomeini uskoi vakaasti siihen, että Iranin kansa halusi yksimielisenä vanhan monarkistisen järjestelmän tilalle luotavaksi uudenlaisen yhteiskunnan, joka saisi lopulliset piirteensä islamilaisen valtion muodossa.²⁵ Se, mitä kansa tai ainakin edes osa siitä halusi, ei vastannut välttämättä todellisuutta. Myöhemmin kansan enemmistöltä itseltään ei kysytty sen enempää mielipiteitä kuin myöskään toivomuksia uuden tilanteen ja yhteiskunnan rakentamisen suhteen, vaikka se olikin tukenut merkittäväällä tavalla Khomeinin valtaannousua.

Intialaissyntyinen historioitsija Dilip Hiro on tutkinut vuoden 1979 vallankumousta edeltäneen ja sitä seuranneen Iranin yhteiskunnallisia oloja teoksessaan *Iran under the Ayatollahs* (1987). Hänen mukaansa Irania voi pitää malliesimerkkinä islamin elpymisestä 1900-luvun jälkipuoliskolla ja tämän uuden nousun leviämisestä uudelleen muslimimaailmassa.²⁶ Tällainen uusi nousu ei ollut kuitenkaan mikään yksiselitteinen ilmiö eikä se yhdistänyt kaikkia muslimeja, sillä uskovien sisällä oli suuria luokkaeroja ja niihin liittyviä ristiriitoja. Kaikkein näkyvin jako ilmeni työväenluokkaan ja alempaan

---

²² Kamrava 1992, s. 81.

²³ Ibid.

²⁴ Baktiari 1996, s. 53.

²⁵ Ibid., s. 53–54.

²⁶ Hiro 1987, s. 5.

keskiluokkaan kuuluvien sekä ylempään keskiluokkaan ja yläluokkaan kuuluvien muslimien välillä, mikä kärjisti vain lisäsi yhteiskunnallista kuilua osapuolten välillä. Tämä jako oli merkittävää *šaahin* vallan aikana. Kun Iranista tuli šiialaisen papiston johtama valtio, tämä kuilu hävisi vähitellen, koska monet maan muslimikansalaiset samaistuivat luokkaeroistaan huolimatta uuteen tasavaltaan. Tällainen samaistumisen tunne myös korosti osaltaan uuden Iranin merkitystä islamilaisena tasavaltona.²⁷ Samalla näistä kansalaisista tuntui myös siltä, että heillä oli suurempi osansa uudessa yhteiskunnassa.²⁸

Nasrin Alavi on käsitellyt vallankumousta teoksessaan *Me olemme Iran* (2007). Hän on korostanut sitä, kuinka useiden sosiaalisten, poliittisten ja taloudellisten tekijöiden laukaisema islamilainen vallankumous alkoi ensin demokratiaa ajavana liikkeenä, mutta kehittyi nopeasti suuntaan, joka ei ollut yhtään sen demokraattisempi kuin sitä edeltävä monarkia oli ollut.²⁹ Samalla uusi hallinto leimasi monet entiset *šaahin* kaatamisessa mukana olleet liittolaiset kuten maallistuneet ”liberaalit” pettureiksi kiivaimpien islamistien vaatiessa kovaan ääneen ”sisäisten vihollisten tuhoamista”.³⁰ Hänen mukaansa vallan vakiinnuttamista seurannut pidätysten ja teloitusten aalto vielä vuoden 1979 kuluessa oli vain selvä osoitus odotetusta uskonnollisen eliitin todellisen luonteen paljastamisesta.

Suomenkielisistä kirjoittajista esimerkiksi Liisa Liimataisen teos *Iran – huntu ja haaste. Yritys ymmärtää Iranin yhteiskuntaa* (2009) on myös mielenkiintoinen, sillä siinä lähtökohtana on yritys ymmärtää Iranin yhteiskuntaa eli asia, joka ei avaudu kovin helposti monelle ulkopuoliselle ja maasta sekä sen oloista vähän tietävälle. Liimataisen esitys perustuu hänen tekemiinsä lukuisiin Iraniin suuntautuneisiin matkoihin ja siellä haastateltujen ihmisten kertomuksiin, joihin on sisältynyt myös lukuisia selontekoja vallankumouksen aikaisesta iranilaisesta yhteiskunnasta. Lisäksi hän on korostanut Iranin nuoren väestörakenteen suhteellisen korkeaa tasoa sekä islamilaisen vallankumouksen aikana että sen jälkeen. Hänen mukaansa tästä demografisesta asetelmasta huolimatta iranilaisten nuorten yhteiskunnalliset vaikutusmahdollisuudet olivat ja ovat olleet myös myöhemmin kuitenkin käytännössä olemattomat, sillä teokraattisessa maassa ainostaan islamilaiset oppineet saivat sanoa kaikessa viimeisen sanan, koska heillä oli viime kädessä

---

²⁷ Ibid., s. 9.

²⁸ Ibid., s. 5.

²⁹ Alavi 2007, s. 60.

³⁰ Ibid., s. 67.

yhteiskunnan väkivaltakoneiston eli armeijan, puolisotilaallisten joukkojen ja salaisen poliisin tuki takanaan.³¹ Hän kuvailee vuonna 1979 Iranissa valtaan nousutta islamilaista hallintoa käsitteellä ”teokraattinen diktatuuri”.³²

John Abbott on tarkastellut teoksessaan *The Iranians. How They Live and Work* (1977) maan kansalaisten elintapoja, vapaa-aikaa ja erikseen osin myös naisten asemaa. Hänen mukaansa ennen vuoden 1979 vallankumousta yhteiskunnassa vallitsi ilmapiiri, jonka suojissa ihmiset saattoivat nauttia erilaisista vapaa-ajan harrastuksista sekä kukoistavasta kulttuurielämästä. Tästä huolimatta *šaahi* johti maata aivan yhtä itsevaltaisesti kuin hänen lukuisat edeltäjänsä olivat tehneet. Osa kansasta inhosi *šaahia* ja osa puolestaan ihaili häntä, mutta monarkian olemassaolo oli kaikesta huolimatta hyväksytty tosiasia.³³ Ilmapiiri muuttui täysin järjestelmän alasajon ja radikaalin šiialaisen papiston valtaannousun myötä. Kansalaisten valvonta lisääntyi ja monia oikeuksia rajoitettiin, kun taas toisia rikottiin räikeästi. Ennen vallankumousta naisilla oli ollut erinäisiä vapauksia, joita heille myönnettiin länsimaisia esikuvia jäljitellen. He kävivät töissä, heillä oli olemassa oikeudellinen suoja mielivaltaa vastaan ja myös monia muita perusoikeuksia.³⁴ Khomeinin sekä hänen kannattajiensa valtaannousun jälkeen kaikki nämä tehdyt saavutukset poljettiin lyhyessä ajassa maan tasalle ja naiset alistettiin lähes tyystin toisen luokan kansalaisiksi, joiden oikeudet olivat erittäin rajoitetut.

1.5 Käsitteistä ja niiden merkityksestä

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan vieraan ja ennen kaikkea Euroopan ulkopuolisen valtion yhtä lähimenneisyyden historian vaihetta. Koska kyseessä on kaukainen valtio ja erilainen kulttuuripiiri, tällaisesta tutkimuskohteesta seuraa väistämättä se tosiasia, että vastaan tulee erilaisia vieraskielisiä käsitteitä, joiden määrittelemine on välttämätöntä asioiden kokonaisvaltaisen hahmottamisen kannalta, sillä kaikki eivät ole välttämättä tietoisia niiden merkityksestä. Siksi seuraavassa yhteydessä on määritelty lyhyesti joidenkin tällaisten termien merkitystä.

---

³¹ Liimatainen 2009, s. 14.

³² Ibid., s. 15.

³³ Abbott 1977, s. 49.

³⁴ Ibid., s. 126.

Ajatollah merkitsee uskonnollista johtajaa islaminuskon šiialaisessa oppisuuntauksessa. Tällaiset henkilöt ovat myös yleensä islamilaisen oikeustieteen, etiikan, filosofian ja mystiikan asiantuntijoita eli eräänlaisia polymeatteja. He saattavat toimia myös opettajina islamilaisia tieteitä opettavissa instituutioissa. Joskus kyseisellä käsitteellä on viitattu ainoastaan vuonna 1979 Iranissa vallan ottaneeseen Ruhollah Khomeiniin, josta tuli islamilaisen vallankumouksen jälkeen esikuva myös monien muiden valtioiden muslimijohtajille.

Madžles-e Šura-je Eslam (tai lyhyemmin *Madžles*) merkitsee islamilaista konsultoivaa kokousta eli Iranin yksikamarista parlamenttia, jonka jäsenet valitaan nelivuotiskaudeksi ja jota johtavat puhemies sekä tämän apulaispuhemiehet. Se on lainsäädäntöelin, joka vahvistaa myös budjetin ja erilaiset kansainväliset sopimukset. *Madžlesin* toiminta on periaatteessa samanlaista kuin länsimaisten parlamenttien, mutta sen tekemät päätökset vaativat aina vartijainneuvoston ja *ajatollahin* vahvistuksen. *Madžlesissa* myös eri uskonnollisilla vähemmistöillä kuten esimerkiksi juutalaisilla, armenialaiskristityillä, assyrialaisilla ja zarathustralaisilla on omat edustajansa.³⁵

Mullah merkitsee alimman tason uskonoppinutta šiialaisessa islaminuskossa.³⁶ Nämä henkilöt ovat ainakin periaatteessa opiskelleet *Koraania*, islamin perinteitä ja islamilaista lakia. Heidän tehtäviinsä kuuluu monenlaisia asioita kuten rukousten johtaminen moskeijoissa ja erilaisten uskonnollisten seremonioiden suorittaminen. Lisäksi he saavat opettaa islamilaisissa kouluissa eli *madrasoissa*, joissa opiskellaan *Koraania*. Iranissa *mullahien* yhteiskunnallinen asema on sikäli erityinen, että vuoden 1979 islamilaisen vallankumouksen jälkeen heistä tuli eräänlaisia uuden tasavallan kansalaisia silmällä pitäviä iranilaisen yhteiskunnan moraalinvartijoita ja teokraattisen hallinnon etujen puolesta toimivia sekä sitä ajavia henkilöitä. Samalla he ylittivät toimivaltansa perinteisinä pidetyt rajat.

Šaahi merkitsee Iranin hallitsijoista käytettyä tittelä eli kuningasta. Tittelin tarkkaa historiallista syntytaustaa ei tunneta kovin tarkkaan, mutta sen etymologinen perusta on persian kielessä ja se oli käytössä antiikin ajoista aina vuoden 1979 vallankumoukseen saakka. Aikojen kuluessa myös sen nimimuoto saattoi vaihdella esiintyen esimerkiksi

---

³⁵ Iranin islamilaisen tasavallan parlamentin kotisivusto [<http://en.parliran.ir/>]. Luettu 17.10.2010.

³⁶ Sunnalaisuudessa vastaavan tason uskonoppineesta käytetään nimitystä imaami.

muodossa *Šahan šah* eli ”kuninkaiden kuningas”. Tämän pidennetyn tittelimuodon voi katsoa vastaavan arvoasteeltaan läntistä keisarin arvoa ja myös Iranin viimeinen monarkki Muhammed Reza Pahlavi käytti itsestään nimitystä kyseisen tittelin pidennetyssä muodossa.

Šaria merkitsee islamin pyhää lakia, jota muslimit pitävät Jumalan (Allahin) ihmisille antamana ja luonteeltaan muuttumattomana. Noudattamalla tätä lakia he palvelevat Allahia.³⁷ Samalla muslimit sitoutuvat kulkemaan tämän viitoittamaa tietä.³⁸ Tämän lain tulkinnan katsotaan kuitenkin olevan muslimien omissa käsissä, mikä luo tietynlaista väljyyttä sekä mahdollisuuksien vapautta. *Šariassa* nojaututaan usein erilaisiin aikaisempiin esimerkkeihin eli *sunnaheihin*. Lisäksi *šarian* katsotaan kattavan uskonnollisten rituaalien ohella myös päivittäisen elämän, politiikan, talouselämän, liiketoiminnan ja erilaiset sosiaaliset suhteet. Siinä ei siis ole määritelty selkeää eroa lain ja uskonnon välillä, vaan niiden välillä vallitsee yhteys.³⁹

Kun papisto nousi valtaan Iranissa vuonna 1979, se aloitti *šarian* järjestelmällisen soveltamisen käytännön yhteiskuntaan ottamatta huomioon muuttuneita olosuhteita sekä monia modernin maailman ajalle ominaisia piirteitä, jotka eivät sopineet yhteen tiukkojen ja vanhoillisten säännösten yksityiskohtaisten vaatimusten kanssa. *Šarian* soveltaminen käytäntöön tarkoitti sitä, että uskonnollinen eliitti sääti monia islamilaiseen lakiin pohjautuvia asetuksia, joiden mukaan ihmisten tuli käyttäytyä ja toimia yhteiskunnassa. Tällaiset radikaalit toimenpiteet tulivat vaikuttamaan koko iranilaiseen yhteiskuntaan ja niiden vaikutukset ilmenivät ennen kaikkea yhteiskunnallisen kehityksen suoranaisena taantumisena.

Sunnah merkitsee tapaa tai yleistä käytäntöä. Se liitetään profeetta Muhammedin elämäntapaan, joka on välittynyt jälkipolville perimätiedon eli *hadithin* kautta. *Sunnahilla* on hieman erilainen merkitys islaminuskon kahden pääsuuntauksen välillä. Šiialaisuudessa käsitteellä viitataan erityisesti profeetta seuranneiden 12 imaamin sanomisiin ja määräyksiin.

---

³⁷ Perho 2002, s. 95.

³⁸ Ibid., s. 105.

³⁹ Gibb, H. A. R., *The Shari'a* [<http://www.answering-islam.org/Books/Gibb/sharia.htm>]. Luettu 30.9.2010.

Vartijainneuvosto on Iranin islamilaisen tasavallan käytännöllisesti katsoen voimakkain ja arvovaltaisin instituutio. Se koostuu 12 jäsenestä, jotka valitaan kuusivuotiskaudeksi. Vartijainneuvoston tehtävänä on toimia nimensä mukaisesti eräänlaisena hallinnollisena portinvartijana eli se päättää *ajatollahin* rinnalla monista käytännön asioita koskevista päätöksistä, laeista ja asetuksista sekä niiden hyväksynnästä.⁴⁰ Lisäksi vartijainneuvosto päättää tarvittaessa esimerkiksi kansanäänestyksistä ja presidentinvaaleihin asetettavista ehdokkaista. Näistä oikeuksista on määritelty tarkemmin islamilaisen tasavallan perustuslaissa.⁴¹ Vartijainneuvoston jäsenistä puolet eli kuuden on oltava erityisestä oikeamielisyystään ja hurskaudestaan tunnettuja uskonn miehiä muiden kuuden ollessa lähinnä islamilaisen lain asiantuntijoita sekä muita oikeusoppineita.

---

⁴⁰ Tristam, Pierre, *What is Iran's Council of Guardians?* [<http://middleeast.about.com/od/iran/f/council-of-guardians.htm>]. Luettu 1.10.2010.

⁴¹ *Ibid.*; ks. myös Liite 3.

2. *Iranin yhteiskunta vallankumouksen aattona*

2.1 Monarkian kriisi

Iranissa oli ollut levotonta jo ennen varsinaisen islamilaisen vallankumouksen puhkeamista. Monarkia oli ajautunut kriisiin, josta se ei tullut enää toipumaan. Vuonna 1978 tilanne oli kehittynyt erityisen tulenaraksi ja monarkian asema oli lähes sietämätöissä tilassa. Tuolloin *šaahi* Muhammed Reza Pahlavi oli ollut valtaistuimella jo yli 30 vuoden ajan. Hän oli toteuttanut maassa länsimielistä politiikkaa ja luonut läheiset suhteet erityisesti Yhdysvaltoihin. Myös *šaahin* käynnistämä ”valkoinen vallankumous” oli osa hänen kunnianhimoista uudistusohjelmaansa. Sen avulla oli tarkoitus saavuttaa yhden sukupolven aikana elintaso, joka vallitsi erityisesti läntisessä Euroopassa.⁴² Samalla tarkoituksena oli uudenaikaistaa Irania ja sen vanhanaikaista valtiorakennetta moninaisilla ylhäältä käsin johdetuilla uudistuksilla. Tällaiset toimenpiteet osoittautuivat kuitenkin käytännössä haastaviksi ja osittain myös täysin mahdottomiksi toteuttaa. *Šaahin* kunnianhimoiset kokeilut, joista monet olivat ylimitoitettuja tai epäonnistuivat pahoin, nakersivat hänen kannatustaan kansan keskuudessa.

Eräät pitivät *šaahia* kuitenkin kaikesta tapahtuneesta huolimatta pohjimmiltaan hyvää tarkoittavana hallitsijana, joka ajatteli maansa ja kansansa parasta, mutta ei vain tuntenut olosuhteiden todellista laitaa. Hänen uudistusohjelmansa laadittiin tavallisesti suppean ja usein myös enemmän omista eduistaan kuin yleisestä hyvinvoinnista kiinnostuneen neuvonantajajoukon ympäröimänä kaukana tavallisen iranilaisen yhteiskunnan sekä kansan arkirealiteeteista.⁴³ Tällaisten toimien tuloksena olivat usein mittavat virhearvioinnit, kun esimerkiksi energiahuolto ontui, kuljetukset eivät toimineet odotetulla tavalla ja varastointi sekä jakelu olivat järjestämättä tai vain puoliksi toteutettuja. Hyvä tarkoitus jäi siis usein saavuttamatta hätiköidyn kiireen ja vieraantuneisuuden vuoksi. Kun jokin uusi hanke laitettiin alulle, kohtuus jäi auttamatta taka-alalle. Tällaisen kohtuuden ja myös

---

⁴² Apunen 2004, s. 309.

⁴³ Vihervuori 1989, s. 22.

suuruudenhulluuden taustalla oli puolestaan oman voiman karkea yliarviointi eikä se voinut olla johtamatta kalliisiin virhelaskelmiin.⁴⁴ Tavalliset iranilaiset olivat ne, jotka kärsivät näiden toimenpiteiden seurauksista.

Šaahin hallitus oli käyttänyt uudistusohjelmansa rahoittamisen ohella myös runsaasti valtion varoja kuninkaallisen armeijan, salaisen poliisin ja suuren virkamieskunnan kasvaviin tarpeisiin. Erityisen julman maineen saanut Iranin turvallisuuspalvelu eli SAVAK tukahdutti kaiken mahdollisen poliittisen vastarinnan ja vainosi myös ulkomaihin paenneita pakolaisia.⁴⁵ Lisäksi *šaahin* lämpimät välit Yhdysvaltoihin vieroittivat tämän kansallismielisiä kannattajia, sillä nämä pitivät häntä läntisen ja vieläpä ei-islamilaisten suurvallan valtaan alistuneena sekä sen politiikkaa myötäilevänä nukkehallitsijana. Lisäksi paheksuttiin suuresti ennen kaikkea amerikkalaisten arvojen vaikutuksen kasvua maassa ja myös niiden vaikutusta Iranin omaan kulttuuriin nimenomaan turmelevina tekijöinä.⁴⁶ Toinen merkittävä särö ilmeni puolestaan hallitsijan ja islamilaisten papiston välillä, sillä nämä vastustivat kiivaasti hänen maallistunutta politiikkaansa sekä yhteiskunnallisia uudistuksia erityisesti oikeuslaitoksen piirissä.

Monarkian kriisiin vaikuttivat siis mitä erilaisimmat tekijät. *Šaahin* hallintoa syytettiin sortopolitiikan harjoittamisesta omia kansalaisiaan kohtaan, suuresta korruptiosta ja hovin ylellisestä sekä tuhlailevasta elämäntyylistä.⁴⁷ Samaan aikaan, kun *šaahi* ja hänen lähipiirinsä elivät yltäkylläistä elämää, monet iranilaiset elivät puolestaan köyhyydessä kärsien kurjuudesta sekä suuresta puutteesta. Tällainen vaikea yhteiskunnallinen tilanne synnytti väistämättä suurta tyytymättömyyttä. Se purkautui puolestaan erilaisina mielenosoituksina, katutaisteluna ja muun väkivallan muodossa, joiden kohteeksi monet esivallan edustajat sekä sille myötämieliset tahot joutuivat. Väkivaltaa seurasivat usein väistämättä hallituksen kostotoimenpiteet. Vuoden 1978 kuluessa iranilainen yhteiskunta suistui entistä nopeammin raiteiltaan.

Šaahin hallinnon toimintakyvyn heikkeneminen monarkian kriisin keskellä vaikutti omalta osaltaan vanhan järjestelmän kaatumiseen. Eräinä tällaisina syinä on pidetty esimerkiksi hallituksen kykyä ratkaista taloudellisia ongelmia kuten inflaatiota sekä hillitä aivan liian

---

⁴⁴ Ibid., s. 23.

⁴⁵ Apunen 2004, s. 311.

⁴⁶ Shirley 1997, s. 207.

⁴⁷ Harney 1998, s. 37; Mackey 1998, s. 236.

kunnianhimoisia piirteitä sisältävää talousohjelmaa, joka ajoi lopulta myös maan talouden pahoihin vaikeuksiin. Myös hallituksen omien turvallisuusjoukkojen epäonnistuminen levottomuuksien käsittelyssä sekä niiden ratkaisemisessa järkevällä ja johdonmukaisella tavalla vaikutti olennaisena tekijänä, kun näillä ei ollut oikeastaan yhtään kokemusta joukkojenhallinnan perusteista. Lisäksi liiallinen vallan keskittäminen hallitsijan käsiin herätti laajaa tyytymättömyyttä. Vaikka *šahi* oli tehnyt monia uudistuksia, parantanut yhteiskuntaa aikaisempiin oloihin verrattuna ja osoitti levottomuuksien keskellä myös yhteistyöhalun elkeitä esimerkiksi nimittämällä ”kansallisen sovitteluhallituksen” pääministerinä papiston kanssa hyvin toimeen tuleva Jafar Sharif-Emami (1910–98), hän ei ollut mikään demokraattisia arvoja vaaliva henkilö. Vuoden 1978 ilmapiirissä hän ilmeni monille itsevaltaisena tyrannina, jonka arvovalta asetettiin kyseenalaiseksi.

Ennen vallankumousta vallinneet vuoden 1978 levottomuudet ilmenivät myös lukuisina lakkoina, jotka lamauttivat käytännössä koko yhteiskunnan.⁴⁸ Hallituksen joukkojen sekä mielenosoittajien välillä käytiin lukuisia yhteenottoja ja ne vaativat väistämättä myös monia kuolonuhreja. Esimerkiksi Qomin kaupungin verilöyly vuoden 1978 alussa oli yksi monista yhteenotoista.⁴⁹ Siellä tuhansien uskonnollisten johtajien ja opiskelijoiden organisoima mielenosoitus päättyi verilöylyyn, kun hallituksen joukot avasivat tulen heitä kohti. Tämä ei kuitenkaan lannistanut mielenosoittajia, vaan pikemminkin rohkaisi heitä ja antoi samalla lisäpontta järjestäytyä uudelleen. Tällaiset rohkeat mielenilmaukset ja peräänantamattomuus osoittivat selvästi, että vuonna 1978 voimapolitiikka, johon *šahi* oli turvautunut jo monta kertaa myös aikaisemmin, oli epäonnistunut.⁵⁰

Vuoden 1978 levottomuuksille oli leimallista, että niihin osallistuneiden lukumäärä oli yleensä melko runsaslukuista. Mielenosoitukset vetivät puoleensa tuhansittain ihmisiä ja hallituksen vastatoimenpiteet vain lisäsivät niiden kannattajien lukumäärää. Moniin niistä liittyi myös tilanteita, joissa muisteltiin aiemmissa yhteenotoissa henkensä menettäneitä.⁵¹ Usein yksittäisistä kaupungeista alkaneet levottomuudet levisivät nopeasti myös muihin asutuskeskuksiin ja kun ihmiset nousivat vastustamaan hallitusta myös pääkaupungissa Teheranissa, *šahin* oli pakko suostua jo käytännön olosuhteiden pakosta joihinkin kansalaisten vapauksia lisääviin myönnytyksiin. Tämä laannutti tilanteen väliaikaisesti,

---

⁴⁸ Ks. Liite 1.

⁴⁹ Graham 1979, s. 228.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ks. Liite 1.

mutta ei enää pysäyttänyt alkanutta kehitystä. Vuoden 1978 lopulla jo miljoonat ihmiset marssivat hallituksen vastaisissa kulkueissa ympäri maata.⁵² Monille näistä protesteista oli yhteistä se, että niissä vaadittiin maanpaossa olevan Khomeinin palaamista takaisin.

2.2 Kohti vallankumousta

Hallitus oli aliarvioinut selvästi vuoden 1978 kuluessa kehittyneen opposition merkityksen.⁵³ Monet aiemmat monarkiaa vastaan suuntautuneet kapinat ja kansannousut oli onnistuttu pitämään hallinnassa niiden hajanaisuuden sekä vahvan johdon puutteen ansiosta, mutta nyt se oli voimistuneempaa ja järjestäytyneempää. Monarkian asemaa heikensi myös se, että monet sen entiset kannattajat päättivät jättää järjestelmän oman onnensa nojaan. Valveutuneimmat näistä ennakoivat jo edessä hämöttävän monarkian lopullisen kamppailun olemassaolostaan eivätkä halunneet olla mukana, kun tilanne riistäytyisi täysin hallinnasta. Tämän seurauksena *šaahi* jäi lopulta käytännöllisesti katsoen poliittisesti yksin politiikkansa taakse. Samalla legitimiteettinsä menettänyt järjestelmä alkoi romahtaa nopeasti sisältä käsin.⁵⁴

Kireä yhteiskunnallinen ilmapiiri ajoi hallituksen epätoivoisiin tekoihin. *Šaahi* yritti vielä kääntää tukalan tilanteen edukseen julistamalla kevätkesällä 1978 poikkeuslain astuneeksi voimaan Teheranissa ja muissa maan suurimmissa kaupungeissa. Tällä toimenpiteellä ei saatu kuitenkaan hillittyä levottomuuksia, vaan päinvastoin se lisäsi niitä. Syksyllä 1978 pääkaupungissa esiintyi jälleen suuria mielenosoituksia, jotka olivat kuitenkin luonteeltaan melko rauhanomaisia. Tämä ei kuitenkaan estänyt hallitusta ryhtymästä uusiin vastatoimenpiteisiin, kun se lähetti jälleen joukkonsa tukahduttamaan protestoivia mielenosoittajia. Tälläkään kerralla ei välttytty kuolonuhreilta, sillä asevoimat tukahduttivat liikehdinnän kovaotteisesti. ”Mustana perjantaina” tunnettu tapahtuma oli saanut väkivaltaisen lopun.⁵⁵ Opposition edustajat ja muut *šaahin* vastustajat väittivät armeijan surmanneen mielivaltaisesti satoja aseettomia mielenosoittajia.⁵⁶ Vastapuoli taas vähätteli

---

⁵² Kurzman 2004, s. 122.

⁵³ Graham 1979, s. 229.

⁵⁴ Apunen 2004, s. 311.

⁵⁵ Ks. Liite 1.

⁵⁶ Khorrami, Mohammad Mehdi, *The Islamic Revolution. 1978: The Year of "Black Friday"* [http://web.archive.org/web/20030520145212/http://www.internews.org/visavis/BTVPages/Theislamicrevolution.html#Black_Friday]. Luettu 4.10.2010.

tapahtumia ja piti syytöksiä ylimitoitettuina. Hallitusta vastustavat uskonnolliset johtajat ja ennen kaikkea šiialainen papisto julistivat yhteen ääneen mielivaltaisen hallinnon paikalle lähettämien ”sionistijoukkojen surmanneen tuhansia”.⁵⁷

Hallituksen kovaotteisuus vuoden 1978 ”mustan perjantain” tapahtumissa vieraannutti monet vielä monarkiaa kannattaneet tavalliset kansalaiset lopullisesti hallituksesta. Myös monet *šaahin* läheiset liittolaiset sekä kotimaassa että ulkomailla reagoivat toimenpiteisiin paheksuvasti ja vaativat väkivaltaisuuksien lopettamista. Seurauksena oli käytännössä hallituksen arvovallan heikentyminen, mielenosoitusten jatkuminen ja uusien lakkojen käynnistäminen eri puolilla maata. Loppuvuodesta 1978 järjestetty yleislakko sulki myös Iranin öljyteollisuuden. Sen toiminta oli ollut elintärkeää hallitukselle sekä sen toimintakyvyn turvaamiselle ja säilymiselle. Nyt, kun öljyhanat sulkeutuivat ja niitä hoitaneet liittyivät suurin joukoin mukaan tyytymättömien riveihin, hallitus ajautui tilanteeseen, joka sinetöi lopulta *šaahin* kohtalon.⁵⁸

Vuoden 1978 levottomuuksissa mielenosoittajien ja muiden tyytymättömien jatkuvana pelkona oli tulla surmatuksi. Hallituksen aseistetut ja paremmin organisoidut joukot olivat usein liikaa mieltään osoittaville kansalaisille, jotka eivät voineet puolustautua kovin tehokkaasti näiden aggressiivisia vastatoimenpiteitä vastaan. Esimerkiksi erilaiset *šaahia* vastustavat radikaalit opiskelijaryhmät joutuivat usein vastakkain armeijan joukkojen kanssa, mikä vaati väistämättä myös kuolonuhreja. Joskus etenkin pääkaupungissa saattoi olla suuri joukko opiskelijoita sekä muita näihin liittyneitä ihmisiä, jotka kerääntyivät yhteen ja kohtasivat aseistetut sotilaat yhteisenä rintamana. Kun sotilaat avasivat tulen ja etummaisat mielenosoittajat kaatuivat kuolleina maahan, heidän takanaan olleet toverit siirsivät näiden ruumiit taakseen tai muualle syrjään ja muodostivat jälleen uuden linjan.⁵⁹ Tällainen teurastus saattoi jatkua, kunnes melkein kaikki vastustajat oli nujerretty tai he hajaantuivat koettuaan tilanteen epätoivoiseksi.⁶⁰

Samaan aikaan, kun hallituksen vastustajien lukumäärä lisääntyi kiihtyvällä vauhdilla erityisesti tilannetta hyödyntävän kapinoivan papiston värväystoiminnan ansiosta, monarkian kannattajien rivit puolestaan harvenivat nopeasti, kun moni jätti asian sikseen ja

---

⁵⁷ Taheri 1985, s. 223.

⁵⁸ Moin 2000, s. 189.

⁵⁹ Farhad Jalili-Monirin haastattelu 12.10.2010.

⁶⁰ Ibid.

lähti kotiin tai otti kokonaan puolueettoman kannan asiassa. Tämä näkyi käytännössä protestoivia ihmisiä vastaan suuntautuneiden vastamielenosoitusten vähenemisenä vuoden 1978 aikana, kun viimeinen suuri *šaahin* kannattajien mielenosoitus järjestettiin maan pohjoisosassa.⁶¹ Vuoden 1978 loppuun tultaessa ei esiintynyt enää käytännössä yhtään hallitusta puolustavaa kulkuetta tai protestiliikettä. Enää ei oltu kiinnostuneita puolustamaan monarkiaa, joka oli osoittanut omilla toimillaan kyvyttömyytensä sekä elinkelvottomuutensa.

Hallitus ei voinut tehdä enää mitään säilyttääkseen nopeasti katoavan valtansa rippeitä. Vuodenvaihteessa 1978–79 ei ollut enää epäilystäkään siitä, että Iranin monarkia oli romahtamassa lopullisesti. *Šaahin* viimeisenä toimenpiteenä ennen valtansa lopullista menettämistä oli nimittää vuodesta 1978 toimineen Gholam-Reza Azharin (1912–2001) sotilashallituksen tilalle Shahpur Bakhtiarin (1915–91) johtama uusi siviilihallitus aivan vuoden 1979 alussa.⁶² Tämä oli tukenut monarkiaa ja nyt *šaahi* toivoi hänen nimityksensä lepyttävän myös muutosta kaipaavia vihamielisiä vastustajia sekä erityisesti Khomeinin runsaslukuisia kannattajia, jotka kuuluttivat kaikkialla monarkian syrjäyttämistä ja uudenlaista järjestystä vaativia iskulauseita.

Viimeinen monarkin nimittämä hallitus ehti olla vallassa vain hieman yli kuukauden ajan. Tänä aikana se ehti määrätä kaikki *šaahin* aikana vangitut poliittiset mielipidevangit vapautettaviksi, poistaa vanhan hallinnon aikana vallinneen lehdistösensuurin, lievittää poikkeuslakia ja lakkauttaa vihatun turvallisuuspalvelun SAVAK:in. Näihin toimiin kuului myös eräiden ihmisoikeusloukkauksista syytettyjen sekä korruptoituneiden virkamiesten tuomitseminen.⁶³ Lisäksi Bakhtiar taivutteli poliittisia vastustajiaan antamaan hänelle tarpeeksi aikaa vaalien järjestämiseen, jonka jälkeen päätettäisiin myös monarkian lopullisesta kohtalosta ja sovittaisiin Iranin tulevasta hallitusmuodosta. Näistä myönnytyksistä huolimatta vastavoimat olivat ulkomailta ohjeita jakavan sekä tilanteen kehittymistä tarkkailevan Khomeinin johdolla täysin haluttomia yhteistyöhön Bakhtiarin hallituksen kanssa ja pitivät sitä oikeastaan laittomana, koska se oli vallasta syöstyn *šaahin* nimittämä sekä myötämielinen tälle. Kun kompromissiehdotukset eivät tuottaneet tulosta, Bakhtiar jätti tehtävänsä ja lähti maasta vielä vuoden 1979 aikana.

---

⁶¹ Ks. Liite 1.

⁶² Ks. Liite 1 ja Liite 2.

⁶³ Wright 1989, s. 18.

Tammikuun 1979 puolivälissä, jolloin ihmiset ympäri maata huusivat Khomeinin nimeä ja hänen kannattajansa vyöryivät kaduille, *šaahi* lähti puolisonsa Farahin (s. 1938) kanssa Iranista. Hänen lähtöään maanpakoon pidettiin lähtönä ”lomalle” kuten asia ilmaistiin. Hän itse toivoi myös, että hänen lähtönsä Iranista muistuttaisi ulkomaille suuntautunutta valtiovierailujen sarjaa eikä häpeällistä lähtöä pakoon levottomien olojen keskeltä, josta oli itse asiassa kysymys.⁶⁴ Muhammed Reza Pahlavi ei luopunut virallisesti vallastaan, vaan elätteli vielä lähtönsä jälkeen toiveita paluustaan takaisin Iraniin. Hän piti itseään edelleen maan laillisena hallitsijana ja odotti, että monarkialle uskolliset armeijan joukot sekä Bakhtiarin hallitus ottaisivat vallan takaisin käsiinsä, vakauttaisivat poliittisen tilanteen, nujertaisivat kapinoitsijat ja kutsuisivat sen jälkeen hänet takaisin maahan.⁶⁵ Näin ei kuitenkaan koskaan käynyt ja lopulta viimeisen Iranin *šaahin* kohtaloksi koitui elää maanpaossa.

Šaahin lähtöä Iranista seurasi ilonpurkausten ja suoranaisten euforian ilmapiiri ihmisten keskuudessa. Kuultuaan uutiset kansanjoukot juhlivat tapausta maan suurimmissa kaupungeissa sekä lukuisissa pienemmissä asutuskeskuksissa.⁶⁶ *Šaahin* patsaita ja muita monarkian symboleja kaadettiin maahan. Kansanjoukkojen spontaanit hyökkäykset Pahlavi-dynastian tunnuksia vastaan hävittivät lyhyessä ajassa viimeisenkin muiston maan viimeiseksi jääneestä kuningassuvusta.⁶⁷ Samaan aikaan vanhaa järjestelmää kaatamassa mukana olleet ja sangen kirjavan joukon muodostaneet oppositiovoimat kiirehtivät turvaamaan oman valtansa uudessa tilanteessa.

Oppositiovoimista erityisesti šiialaisen papiston muodostama ryhmä oli koonnut rauhassa rivejään sekä järjestäytynyt jo vuoden 1978 levottomuuksien kuluessa, joten nyt se saattoi hyvinkin esiintyä varteenotettavana osapuolena, kun kilpailu monarkian romahtamisen synnyttämän valtatyhjiön täyttämistä leimahti pian käyntiin entisten liittolaisten välillä. Oppositiovoimien tavoitteista ja suunnitelmista huolimatta armeijan johto julisti pysyvänsä edelleen uskollisena lailliselle hallinnolle sekä tukevansa sitä. Samalla se korosti toistuvasti, että asevoimat eivät ryhtyisi vallankaappaukseen.⁶⁸ Niillä olisi kyllä ollut erittäin hyvät mahdollisuudet tähän.

---

⁶⁴ Heikal 1983, s. 173.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Wright 1989, s. 21.

⁶⁷ Taheri 1985, s. 240.

⁶⁸ Hiro 1987, s. 88–89.

2.3 Miten kuninkaan kävi?

Muhammed Reza Pahlavi oli viimeinen iranilainen monarkki. Hänen luopumisensa vallasta merkitsi samalla Iranin monituhatuotisen monarkian päättymistä. Tämä muutos merkitsi jo itsessään suurta murrosta Iranin historiassa. Iranista lähtönsä jälkeen *šaahi* suuntasi ensin seurueineen Egyptiin, jossa hän sai lämpimän vastaanoton maan presidentiltä sekä muulta poliittiselta johdolta. Egyptin kansalaiset eivät kuitenkaan ottaneet häntä vastaan yhtä innostuneesti ja kun syrjäytetty *šaahi* saapui maahan, kaduilla oli vain harvoja ihmisiä tervehtimässä häntä. *Šaahi* itse oli tuolloin jo vanha, sairas ja katkera mies, joka haikaili menettämänsä riikinkukkovaltaistuimen perään. Hän ei voinut vielääkään käsittää, mitä oikeastaan oli tapahtunut, vaan oli hämmennyksen vallassa.

Tällaisessa tilanteessa myös entisen hallitsijan epäluulo sekä vainoharhaisuus saivat suuret mittasuhteet. Hän syytti monia läheisiä neuvonantajiaan ja ulkomaisia liittolaisiaan valtansa menettämiseen johtaneesta kehityksestä. Lisäksi hän väitti kiivaaseen sävyyn olleensa tekopyhien henkilöiden ympäröimänä ja että nämä olivat peitelleet totuuden häneltä.⁶⁹ Hän meni vihassaan jopa niin pitkälle, että syytti eräässä vaiheessa omaa puolisoaan juonittelusta häntä vastaan sekä osallisuudesta vielä suurempaan salaliittoon, mikä oli johtanut monarkian kaatumiseen.

Šaahin matka jatkui Egyptistä vielä moneen muuhun maahan. Ensin hän anoi turvapaikkaa Marokosta, jossa hän oleskeli lyhyen ajan. Tämän jälkeen hän suuntasi vielä kauemmaksi aina läntiselle pallonpuoliskolle. Täällä hän oleskeli Bahamalla ja Meksikossa maan presidentin henkilökohtaisena vieraana. Samaan aikaan hänen terveydentilansa heikkeni nopeasti ja lopulta hän päätyi Yhdysvaltoihin, jossa hän sai hoitoa vaivoihinsa. Vierailu maassa venyi kuitenkin odotettua pidemmäksi. Samalla se herätti suurta vastenmielisyyttä vallankumouksen kurimukseen ajautuneessa Iranissa, jossa vielä monarkialle uskolliset joukot kävivät viimeisiä epätoivoisia taistelujaan vallankumouksellisia vastaan.⁷⁰ Islamilaisen vallankumouksen jälkeen muodostettu uusi teokraattinen hallinto vaati *šaahin* välitöntä luovuttamista oikeudenkäyntiä varten. Hän onnistui kuitenkin poistumaan Yhdysvalloista ennen kuin joutuisi mahdollisesti käännytetyksi takaisin.

---

⁶⁹ Heikal 1983, s. 173.

⁷⁰ Hiro 1987, s. 94.

Lähdettyään Yhdysvalloista vuoden 1979 lopulla *šaahi* vietti lyhyen ajan Väli-Amerikassa sijaitsevassa Panaman pikkuvaltiossa. Samaan aikaan Iranin uusi hallitus vaati edelleen hallitsijaparin luovuttamista. Pelko joutumisesta uusien vallanpitäjien käsiin olisi tiennyt erittäin todennäköisesti joko pitkää vankeusrangaistusta tai kuolemantuomiota, joten tämä pakotti hänet jälleen liikkeelle ja hän palasi Egyptiin, joka oli ollut ensimmäinen kohde maanpaon jälkeen. Hän sai sieltä pysyvän turvapaikan, mutta matka Egyptiin tuli kuitenkin jäämään hänen viimeiseksi, sillä hän kuoli siellä vuoden kuluttua vallasta luopumisestaan.⁷¹ Egyptin valtiojohto järjesti edesmenneelle *šaahille* ylelliset hautajaiset Kairossa.

---

⁷¹ Entinen monarkki oli kärsinyt jo pitkään sappikivitaudista, mutta sitä oli hoidettu hänen Yhdysvalloissa olonsa aikana. Hänen kuolemansa aiheuttajana oli Non-Hodgkinin lymfooma (NHL), joka on toinen kahdesta imusolmukeesyövän eli lymfooman suurimmasta päätyypistä.

3. *Sekularistisesta valtiosta teokratiaksi*

3.1 Vallankumouksen voitto ja sen syitä

Vuoden 1979 alussa Pahlavi-dynastian monarkia oli lakannut olemasta Iranissa, kun *šaahi* oli lähtenyt maanpakoon. Maassa jo vuoden 1978 kuluessa tapahtuneet levottomuudet kuten lakot, suurmielenosoitukset ja yhteenotot poliisin sekä armeijan kanssa olivat olleet merkittäviä tekijöitä tähän tapahtumaan johtaneessa kehityksessä. Epävakaat olot eivät suinkaan laantuneet sen jälkeen, kun monarkia oli kukistunut, vaan ne lisääntyivät entisestään ja saivat uusia muotoja. Muhammed Reza Pahlavin nimittämä Shahpur Bakhtiarin hallitus jatkoi toimintaansa vielä tämän maanpakoon lähdön jälkeen, mutta se toimi suuren paineen alaisena eikä saanut osakseen kaikkien osapuolten yksimielistä hyväksyntää.

Vaikka Bakhtiarin hallitus pyrki toimimaan sovittelevalla sekä kaikkia tyydyttävällä tavalla ja salli esimerkiksi Ruhollah Khomeinin paluun maahan, vetoomukset yhtenäisen valtion sekä vakaan yhteiskuntajärjestyksen säilyttämiseksi luomalla kansallisen yhtenäisyyden hallitus kaikuivat kuuroille korville. Opposition taholta yhteistyöhön ei koettu olevan juuri mitään syitä, sillä vanhan hallinnon aikoinaan luoma ja johtama kovaotteinen poliisivaltio oli luonut paljon yleistä myötätuntoa sen vastustajia kohtaan.⁷² Toimittuaan noin kuukauden ajan Bakhtiarin hallitus sai itse asiassa rinnalleen opposition asettaman väliaikaishallituksen.

Šaahin lähdön ja Khomeinin saapumisen välillä vallinnutta ajanjaksoa tammikuun puolivälistä helmikuun alkuun 1979 voisi luonnehtia liioittelematta kaoottiseksi. Yhteiskuntajärjestys oli hajonnut ja maa oli sisällissodan partaalla. Aikaa leimasivat jännitteet ja valtataistelut.⁷³ Armeijan vielä toimintakykyiset joukot kävivät tulitaisteluja kapinallisten kanssa. Pääkaupungissa sekä muissa asutuskeskuksissa oli levottomuuksia ja

---

⁷² Liimatainen 2009, s. 15.

⁷³ Alavi 2007, s. 66.

ne vaativat satoja ihmishenkiä.⁷⁴ Samaan aikaan oli erittäin tavallista nähdä kaduilla suuria niin nuorista kuin myös vanhoista koostuvia ihmismassoja kantamassa kylttejä, joissa luki *Kuolema šaahille!* tai *Eläköön Khomeini!* samalla, kun nämä huusivat yhteen ääneen maanpaossa olevan uskonnollisen johtajan nimeä ja kantoivat hänen kuviaan.⁷⁵ Toisaalla saattoi puolestaan nähdä ihmisten polttavan suurin joukoin syrjäytetyn monarkin kuvia. Ihmismassojen tulva peitti monin paikoin suurten kaupunkien kadut kokonaan alleen. Näihin massoihin kuului sankoin joukoin myös naisia, jotka ottivat vielä tuolloin vallinneen hetkellisen vapautensa turvin täysin rinnoin osaa tapahtumiin.⁷⁶

Islamilaisen vallankumouksen jälkeen Iranissa oli vielä *šaahille* uskollisia tahoja, mutta niiden asema heikkeni nopeasti. Samalla niiden mahdollisuudet opposition vastaiseen toimintaan vähenivät, kun ne eivät pystyneet muodostamaan enää yhteistyökykyistä rintamaa. Lisäksi monet vanhan järjestyksen kannattajista pakenivat tai piiloutuivat voittoisilta vallankumouksellisilta. Monarkian palauttamiseen tähtäävät pyrkimykset elivät kuitenkin vielä. *Šaahilla* oli monia Iranin ulkopuolella toimivia liittolaisia, joiden avulla hän saattoi palata valtaan. Ulkomailta käsin tilanteen kehittymistä seurannut ja oppositiota ohjeistanut Khomeini ei ollut suinkaan vainoharhainen, vaan tiedosti tämän potentiaalisen uhan varoittaessaan iranilaisia mahdollisesta vanhan järjestyksen palauttamisesta.⁷⁷ Opposition onneksi tällaista ulkoista uhkaa ei kuitenkaan koskaan tullut.

Oppositiovoimat koostuivat monista hyvin erilaisista poliittisista ryhmittymistä eikä uskonnollisilla aineksilla ollut aluksi suinkaan johtavaa asemaa niiden piirissä. *Šaahin* vastustajista koostuvaan ryhmittymään kuului marxilaisesti orientoituneita, kommunistisen *Tudeh*-puolueen jäseniä, maltillisempia vasemmistolaisia, maallistuneita liberaaleja sekä uskonnollisten oppineiden johtamia ryhmiä. Etenkin sekularistisesta oppositiosta oli lähtöisin paljon vaikutusvaltaisia voimia.⁷⁸ Tämän vuoksi myös osapuolten lopulliset vallankumouksen jälkeen toteutettavat päämäärät erosivat huomattavasti toisistaan. Ainoana yhteisenä tavoitteena oli oikeastaan vanhan järjestelmän kaataminen. Tässä vaiheessa eli vuoden 1979 alussa vallankumouksen muuttuminen islamilaiseksi ei ollut vielä saanut muotoaan, vaan elettiin eräänlaisessa käymistilassa.

---

⁷⁴ Heikal 1983, s. 176.

⁷⁵ Farhad Jalili-Monirin haastattelu 12.10.2010.

⁷⁶ Marzieh Kasbdostin haastattelu 15.10.2010.

⁷⁷ Hiro 1987, s. 316.

⁷⁸ Pirseyedi 2002, s. 174.

Vaikka vuoden 1979 vallankumous oli enemmistön tekemä, tulevina viikkoina ja kuukausina kävi kuitenkin ilmi, että todellinen valta oli siirtynyt Khomeinille uskollisena pysyneelle uskonnolliselle piirille.⁷⁹ Tämän valossa on myös korostettu usein sitä seikkaa, että alkuaan demokraattinen sekä diktatuurin vastainen ja kansan antaman tuen avulla toteutettu nousu, joka koostui *šaahin* vastustajien muodostamasta laajasta koalitiosta, muuttui vasta pian tapahtumien jälkeen luonteeltaan islamilais-fundamentalistiseksi sen jyrkkien edustajien saadessa yliotteen vallasta.⁸⁰ Tälle oli puolestaan omat syynsä, joista yhtenä voi pitää erityisesti vahvan hahmon eli Khomeinin astumista näyttämölle levottomuuksien rikki repimässä valtiossa eli tilanteessa, jossa levottomuuksiin kyllästynyt kansa kaipasi vahvaa johtajaa. Lisäksi Khomeinin kannattajilla oli omat uskolliset aseelliset joukkonsa, jotka olivat käyneet aiemmin sissisotaa hallitusta vastaan ja jotka olivat sittemmin tukena vallan turvaamisessa, kun siitä oli saatu tiukka ote.

On myös huomattava, että suurin osa oppositiovoimista uskoi Khomeinin tavoitteena olevan enemmänkin asettuminen eräänlaisen hengellisen johtajan asemaan kuin todellisen poliittisen johtajuuden ottaminen omiin käsiinsä sekä vallan keskittäminen uskonnolliselle eliitille.⁸¹ Vain hänelle kaikkein uskollisimmat uskonnollisten oppineiden johtamat piirit olivat eri mieltä tästä asiasta ja pitivät häntä tulevan Iranin ainoana todellisena johtajana, mutta eivät puhuneet ymmärrettävistä syistä vielä avoimesti näkemyksestään ennen kuin aika oli kypsä ja valta saatettiin siirtää yksin Khomeinin johtaman papiston käsiin. Sitä paitsi vallankumouksen jälkeen seuranneessa lyhyessä välivaiheessa oppositiovoimien hallinnollisesti kokoneiden sekä poliittisesti tietoisten etupäässä sekularististen ryhmien annettiin ohjata kehitystä toistaiseksi, koska nämä pystyivät vakauttamaan sekasortoisen tilanteen, mikä loi myöhemmin otollisen tilanteen käytännön asioiden hoitamisesta vähemmän kokeneen papiston suorittamalle vallankaappaukselle.

Vallankumoukselle oli monia syitä. *Šaahin* vallan aikana sekularismin periaatteet olivat saaneet otollisen kasvupohjan lähinnä korkeasti koulutetun ja hyvin toimeen tulevan iranilaisen väestöosan keskuudessa, joka oli selvänä vähemmistönä sekä eräänlaisena yhteiskunnallisena eliittinä heti hallitsijan jälkeen. Tämä ohut kansankerros oli siten luonnollisesti lojaali vahvasti maallistuneelle monarkialle ja vuoden 1979 jälkeen sille

---

⁷⁹ Liimatainen 2009, s. 16.

⁸⁰ Zabih 1982, s. 2.

⁸¹ Schirazi 1997, s. 93–94.

koittivat monin paikoin vaikeat olot, vaikka osa siitä ehti jättää Iranin ajoissa taakseen. Vallankumouksen uskonnollisten ryhmittymien ja ennen kaikkea radikaalin šiialaisen papiston *šaahin* vastaiset iskulauseet vetosivat puolestaan monin paikoin iranilaisen väestön enemmistön mielialoihin, joka oli köyhää ja kouluttamatonta.⁸² Köyhälle väestöosalle uskonto saattoi toimia asiana, johon pystyi turvautumaan elämän vaikeina hetkinä. Siksi kansan suurelle joukolle oli vaivatonta kääntyä sen kannatusta kosiskelevan papiston puoleen. Tällaisessa ilmapiirissä uskonnon voi todellakin katsoa toimineen oopiumina kansalle.

Koska uskonnon merkitys oli ollut vähäisessä asemassa *šaahin* hallinnon aikana, Khomeinin kannattajien oli helppo vedota Muhammed Reza Pahlavin hallituskauteen ajanjaksona, joka oli toiminut suurena uhkana islamin asemalle Iranissa.⁸³ Näin propagandan merkitys oli erityisen merkittävässä asemassa, koska vanha hallinto ei voinut edes käydä kunnolla taisteluun sitä vastaan. Islamin puolustaminen teki uskonnollisista oppineista eli yhdestä oppositiovoimien osasta ryhmän, joka veti puoleensa suurin joukoin iranilaisia väestömassoja.⁸⁴ Sitä paitsi islaminusko oli toiminut monille iranilaisille monimutkaisempana kokonaisuutena eli eräänlaisena ajatusrakennelmana, joka tarjosi vaihtoehdon monarkian aikaiselle yhteiskuntajärjestykselle. Samalla se oli toiminut symbolisena voimana, jota Iranin oppositioryhmät käyttivät hyväkseen mobilisoidessaan kansalaisia yhteiseen *šaahin* vastaiseen rintamaan.

Taistelua monarkiaa vastaan korostettiin usein myös taisteluna pahuutta ja sortoa vastaan. Kansaa kehoitettiin taistelemaan määrätietoisesti *šaahin* sortohallintoa vastaan ja sen innostusta lisättiin erilaisin lupauksin kuten korostamalla toistuvasti, että tässä suuressa taistelussa yhteisen asian puolesta henkensä antavat eli marttyyrit ovat saava kuoleman jälkeen paikkansa paratiisissa. Tällaiset uskonnollisella retoriikalla vahvasti höystetyt lupaukset aiheuttivat hurmoksellisen ilmapiirin, jonka suojissa oli helppo myös lietsoa levottomuuksia sekä kiihottaa ihmisiä. Erilaisilla vanhaan perimätietoon pohjautuvilla šiialaisen oppitradition marttyyrihistorioilla olikin siten hyvin keskeinen sekä liikkeellepaneva rooli iranilaisessa yhteiskunnassa.⁸⁵

---

⁸² Macrohistory and World Report. *The Iranian Revolution. King Pahlavi (the Shah) against Dissent* [<http://www.fsmitha.com/h2/ch29ir.html>]. Luettu 8.10.2010.

⁸³ Pirseyedi 2002, s. 174.

⁸⁴ Ibid., s. 174–175.

⁸⁵ Ibid., s. 175.

Myös erilaisten suurten uskonnollisten juhlapäivien liittäminen vallankumousliikeshinnän yhteyteen ja kaatuneiden tovereiden muistoksi vietetyt tilaisuudet radikalisoivat opposition kannattajia entisestään sekä loitonsivat usein myös monet vielä vanhalle järjestykselle uskollisina pysytelleet lopullisesti eroon sen yhteydestä. Vallankumouksellisen papiston agitaatio, toistuva viittaaminen šiialaisuuden historiaan, pyhiin symboleihin ja henkilöihin sekä niiden yhdistäminen vuoden 1979 vallankumoukseen vetosivat suuresti iranilaisen kansanjoukon uskonnolliseen identiteettiin. Tällaisessa ilmapiirissä tunteet veivät usein voiton järjestä. Tämän vuoksi rationaaliselle ajattelulle jäi sangen vähän sijaa ja vain harvalukuinen valveutuneiden kuten esimerkiksi intellektuellien joukko saattoi nähdä, mistä oli todellisuudessa kyse.

3.2 Ruhollah Khomeinin paluu

Iranin vuoden 1979 vallankumouksen kehityksestä, toteutumisesta sekä yhteiskunnallisista vaikutuksista ei voida puhua nostamatta esille Khomeinin historiallista henkilöahmoa. Hänen merkityksensä oli kiistaton vallankumousta eteenpäin ajaneena yksittäisenä voimahahmona, mikä varmisti lopulta myös koko liikeshinnän voiton vanhasta järjestelmästä. Vuosien 1978–79 levottomuuksien myllertäessä iranilaista yhteiskuntaa Khomeini oli kuitenkin poissa maasta ja tämä poissaolo näytti ainakin aluksi monille hänen kannattajistaan lopulliselta. Muutamia päiviä ennen *šaahin* lähtöä maanpakoon Khomeini oli ilmoittanut tiedonannossaan laittomana pidetyn monarkistisen hallituksen tilalle perustettavasta ”vallankumouksellisen islamilaisen neuvoston” perustamisesta.⁸⁶ Se ottaisi vastuun islamilaisen väliaikaishallituksen pystyttämisestä maahan ja ottaisi vastuun tulevien vaalien valvonnasta.

Näihin aikoihin Khomeini oli kyllä valmistautunut palaamaan Iraniin, mutta hän päätti odottaa, kunnes *šaahi* olisi ensin poistunut maasta. Samalla hän tarkkaili tilanteen kehittymistä. Kun monarkia kukistui tammikuun 1979 puolivälissä, Khomeinilla ei ollut enää periaatteessa muodollisia esteitä tiellään, joten hän ilmoitti juhlaallisesti palaavansa maahan, mutta samalla hän kehotti kannattajiaan maltillisuuteen.⁸⁷ Tilanne ei ollut kuitenkaan aivan yksinkertainen. Ilmoitus synnytti suuren innostuksen aallon hänen

---

⁸⁶ Wright 1989, s. 20.

⁸⁷ Ibid., s. 21.

kannattajiensa keskuudessa ja kun nämä olivat jälleen protestoimassa, sotilaat avasivat tammikuun 1979 lopulla monissa kaupungeissa tulen heitä kohti. Lisäksi lentokentät pyrittiin sulkemaan armeijan toimesta Khomeinin mahdollisen saapumisen estämiseksi, sillä jo tämän läsnäolon tiedettiin yllyttävän mielenosoittajia uusiin levottomuuksiin. Khomeinin kannattajilleen tekemän maltillisuuskehotuksen taustalla oli puolestaan pelko mahdollisesta armeijan toteuttamasta vallankaappauksesta, johon se saattaisi pyrkiä käyttämällä tekosyynä kansalaisten toistuvasti aiheuttamia levottomuuksia ja omaa rooliaan olojen rauhoittajana. Monet merkit tuohon aikaan viittasivat myös tällaisen armeijan suorittaman kaappauksen mahdollisuuteen.⁸⁸ Sitä ei kuitenkaan tapahtunut, vaan asevoimat pysyivät uskollisena *šaahin* nimittämälle Shahpur Bakhtiarin hallitukselle. Vähitellen kuitenkin myös armeijan rivit alkoivat rakoilla.

Khomeini saapui Iraniin helmikuun 1979 alussa eli noin kaksi viikkoa *šaahin* poistumisen jälkeen. Hänet otettiin vastaan juhlallisesti ja suurin suosiosoituksin. Kansa huusi kaikkialla Khomeinin nimeä ja toivotti hänet tervetulleeksi takaisin. Kun Khomeini oli astunut ulos lentokoneesta, häntä oli vastassa miljoonia ihmisiä, jotka toivoivat näkevänsä edes lyhyen vilauksen kauan odotetun vallankumousjohtajan saapumisesta. Tapahtuma sai suorastaan messiaanisia piirteitä, kun monesti myös mystiseksi ja salaperäiseksi luonnehdittu Khomeini ilmaantui massojen eteen eräänlaisena kauan odotettuna ”Jumalan maanpäällisenä edustajana”. Ilo oli ylimmillään, levottomuudet laantuivat väliaikaisesti ja häntä katsomaan tulleiden ihmisten virta jatkui monien kymmenien kilometrien pituisena vuolaana virtana.⁸⁹ Khomeini oli ollut pitkään maanpaossa, mutta nyt hän oli palannut takaisin.

Khomeini oli ollut vielä maanpakonsa aikana ja ennen paluutaan Iraniin vastatusten Shahpur Bakhtiarin hallituksen kanssa. Välit olivat huonot erityisesti sen vuoksi, että se oli *šaahin* nimittämä ja siten suoranainen jatke vanhalle monarkistiselle hallinnolle. Myös poliittiset erimielisyydet sekä ideologiset näkemyserot aiheuttivat vastakohtaisuuksia ja jännitteitä. Khomeinin tuntema vastenmielisyys viimeistä vanhan järjestelmän nimittämää hallitusta kohtaan ja haluttomuus tunnustaa sen asema sekä laillisuus näkyivät hyvin hänen erilaisissa retorisissa kannanotoissaan. Eräässä niistä hän korosti äänekkäästi että ”minä potkaisen heidän hampaansa sisään. Minä nimitän hallituksen ja teen sen tämän

---

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Farhad Jalili-Monirin haastattelu 12.10.2010.

kansakunnan antaman tuen avulla.”⁹⁰ Nämä sanat kuvastivat osuvasti sitä, mitä myös monet iranilaiset ajattelivat tuolloin. Bakhtiarin hallitus ei nauttinut tarpeeksi suurta arvostusta kaikista yhteistyöpyrkimyksistään huolimatta. Sitä pidettiin voimattomana todellisten ongelmien ratkaisemisessa eli yhteiskunnallisen tilanteen vakauttamisessa ja kriisien ratkaisemisessa eivätkä nämä väitteet olleet suinkaan perusteettomia. Minkä tahansa hallituksen olisi ollut vaikea toimia tehokkaasti vuoden 1979 Iranin kaltaisessa ympäristössä. Jos hallitus olisi saanut osakseen enemmän arvostusta sekä hyväksyntää tai saanut toimia edes osan ajastaan rauhallisemmissa olosuhteissa, asiat olisivat saattaneet kehittyä eri suuntaan. Toisin kuitenkin kävi.

Khomeinin saapumisen jälkeen armeija oli alkanut osoittaa jo vakavasti otettavia hajoamisen merkkejä. Sotilaat ja upseerit eivät olleet enää yhtä mieltä siitä, kenen tai minkä asian puolesta taisteltiin. Tämä johti käytännössä siihen, että monet sotilaista loikkasivat Khomeinin ja tämän kannattajien puolelle. Khomeinin lujittaessa omaa asemaansa ja Bakhtiarin hallituksen heikkouden lisääntyessä myös loikkareiden määrä lisääntyi. Uskonnollisen johtajan tuntiessa lopulta asemansa tarpeeksi vahvaksi hän ilmoitti julistavansa pyhän sodan eli *jihadin* niitä armeijan sotilaita vastaan, jotka eivät olleet vielä ymmärtäneet siirtyä hänen riveihinsä.⁹¹ Kun kapinoiden aalto laajeni, armeijan ylin johto julistautui puolueettomaksi helmikuussa 1979. Bakhtiarin hallitus oli ollut käytännöllisesti katsoen täysin riippuvainen armeijan tuesta ja puolueettomuusjulistuksen seurauksena se romahti.⁹²

Koska yhteistyö Bakhtiarin hallituksen kanssa ei ollut voinut tulla missään tapauksessa kysymykseen, Khomeini nimitti helmikuun 1979 alussa sen vielä ollessa vallassa oman väliaikaishallituksensa.⁹³ Tämän ”vastahallituksen” johtoon asetettiin Mehdi Bazargan (1907–95), joka oli demokratian sekä erilaisten liberaalien arvojen asiaa ponnekkaasti ajanut ja erityisesti rehellisyydestään tunnettu poliitikko. Hänellä oli myös laaja asiantuntemus islamilaisten sekä maallisten tieteiden alalla. Tällaisen monipuolisesti sivistyneen intellektuellin valinta vaikutti siis kaikin puolin oikealta ratkaisulta, mutta kyseisen päätöksen taustalla oli monia syitä.

---

⁹⁰ Taheri 1985, s. 241.

⁹¹ Moin 2000, s. 205–206.

⁹² Ibid., s. 206.

⁹³ Ks. Liite 2.

On siis ihmeteltävä, miksi vanhoillinen Khomeini päätyi valitsemaan pääministeriksi liberaalidemokraattisen Bazarganin eli henkilön, joka oli monessa mielessä täysin hänen oman persoonansa vastakohta. Tämän on katsottu johtuneen puhtaasti taktisista sekä valtopoliittisista syistä. Valinnan aikoihin elettiin levottomissa sekä epävarmoissa oloissa. Tämän vuoksi tarvittiin pikaisia päätöksiä sekä toimenpiteitä, joilla vakauttaa levoton tilanne. Khomeini päätyi Bazarganin valintaan, koska koki, että tästä saattoi olla vielä paljon hyötyä hänelle ja hänen läheisimmille kannattajilleen heidän ryhtyessään vakiinnuttamaan omaa valtaansa. Valinta ei osoittautunut pettymykseksi. Khomeini korosti suuresti myös sitä, että ”koska olen nimittänyt hänet, häntä tulee totella.”⁹⁴ Kansalaisten ei ollut siis soveliasta esittää minkäänlaisia asiaan liittyviä kysymyksiä tai vastaväitteitä, vaan heidän odotettiin tukevan suuren johtajan tekemää valintaa. Kovin moni tavallinen iranilainen ei ollut sitä paitsi edes valmis tai halukas kyseenalaistamaan Khomeinin käskyä, vaan totteli sitä vapaasti omasta tahdostaan.

3.3 Valta siirtyy papistolle

Vuoden 1979 vallankumouksen muuttuminen islamilaiseksi ei ollut suinkaan mikään kaikkien vallankumouksellisten yleisesti tiedostama asia, vaan sen lopullisista tavoitteista käytiin aluksi suurta kädenvääntöä. Erilaiset poliittiset ryhmittymät olivat eri linjoilla siitä, millaiselle perustalle uusi iranilainen yhteiskunta tultaisiin rakentamaan. Šiialaisen papiston saama yliote vastustajiksi muuttuneista entisistä oppositioliittolaisista ja lopulta myös itse vallasta oli osin monien sattumusten, mutta myös taitavan taktikoinnin ansiota. Oppositioryhmien varmistettua aluksi lopullisesti voittonsa vanhasta monarkistisesta järjestelmästä monet siihen kuuluneista sekä maallisista että uskonnollisista ryhmittymistä eivät olleet vielä tietoisia Khomeinin suunnitelmista ja lopullisesta päämäärästä luoda papiston hallitsema valtio. Alkuperäisten tavoitteiden piiriin ei siis kuulunut suinkaan ajatusta yhdestä pappismiehestä kokonaisen valtion ylimpänä johtajana.⁹⁵

Opposition uskonnolliset ryhmittymät olivat jakautuneet maltillisiin ja jyrkkiä näkemyksiä edustaviin. Maltillisiin kuului myös monia liberaaleja sekä kansallismielisiä ja näiden tavoitteena oli ennen kaikkea rakentaa uusi Iran, jonka apuvälineenä islaminusko saattaisi

---

⁹⁴ Moin 2000, s. 204.

⁹⁵ Schirazi 1997, s. 22–23.

toimia eli uskontoa voitaisiin hyödyntää yhteiskunnallisessa jälleenrakennuksessa asettamatta sitä kuitenkaan ylimmäksi ohjenuoraksi. Heille valtio ja sen edut olivat siis ensisijaisia asioita uskontoon nähden. Jälkimmäisen ryhmän eli tuolloin vielä melko pienen šiialaisen papiston mielestä islaminusko oli puolestaan asetettava valtion edelle, mikä tarkoitti käytännössä yhteiskunnan islamilaistamista sekä väestön elämistä tiukkojen uskonnollisten normien mukaisesti. Tämä koskisi sekä perheitä että yksilöitä.⁹⁶ Heille myös vallankumouksen levittäminen Iranin rajojen ulkopuolelle muiden islamilaisten kansojen keskuuteen oli tärkeää ja onnistuttuaan pääsemään maan tosiasiallisiksi hallitsijoiksi he alkoivat toteuttaa näitä kunnianhimoisia tavoitteitaan. Keskitettyään vallan omiin käsiinsä myös Khomeini itse korosti šiialaisen vallankumouksen levittämiseen tähtäävien toimenpiteiden tärkeyttä. Hänen mukaansa islamilaisen valtion luominen maailmanlaajuiselle tasolle kuului vallankumouksen suuriin tavoitteisiin.

Khomeini oli antanut helmikuussa 1979 asettamalleen Mehdi Bazarganin johtamalle väliaikaishallitukselle tehtäväksi vakauttaa maan sekasortoiset olot. Se ei ollut helppo tehtävä, mutta hallitus ryhtyi tarmokkaasti työhön. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että sen tuli valmistella kansanäänestys Iranin uudesta hallitusmuodosta, tehdä esitys uudesta perustuslaista sekä järjestää parlamenttivaalit ja perustuslakia säätävän kansalliskokouksen vaalit.⁹⁷ Tällöin Khomeini antoi kansalaisille mitä erilaisimpia lupauksia siitä, että näiden vapaudet ja oikeudet turvattaisiin laissa herättäen näin monia toiveita sekä odotuksia, jotka osoittautuivat myöhemmin suureksi illuusioksi. Myös maassa asuville kansallisille ja uskonnollisille vähemmistöille tehtiin monia samankaltaisia suurisuuntaisia lupauksia, joista suurin osa peruttiin myöhemmin. Šiialaisen papiston saatua vallan käsiinsä todellisuus osoittautui toisenlaiseksi.

Maaliskuussa 1979 iranilaisille annettiin mahdollisuus äänestää itse maansa uudesta hallitusmuodosta, mutta sen tulos oli jo käytännössä selvä, sillä papiston aikaisemmin harjoittama ja kansaan vetoava propagandistinen toiminta oli varmistanut sen, että nämä saivat sekä ihmisten uskollisuuden että äännet omalle puolelleen. Sillä oli siis eräänlainen moraalinen etulyöntiasema muihin poliittisiin vastustajiinsa nähden ja tämä oli jo itsessään merkittävä tekijä. Lisäksi papistolla oli takanaan aseellista voimaa heille uskollisten puolisoitilaallisten joukkojen muodossa, jotka olivat tarvittaessa valmiit käymään näiden

---

⁹⁶ Farhad Jalili-Monirin haastattelu 12.10.2010.

⁹⁷ Pirseyedi 2002, s. 179.

vastustajien kimppuun. Tässä mielessä koko äänestysprosessi toimi eräänlaisena lavasteena, jonka kulissien takana radikaali papisto saattoi suunnitella rauhassa kunnianhimoisia tulevaisuudenvisioitaan. Äänestyksen tulos oli siten ennustettavissa ja lopulta täysin odotusten mukainen, sillä yli 90 % kansalaisista äänesti islamilaisen tasavallan perustamisen puolesta. Näin oppositioryhmien radikaali uskonnollinen haara oli saanut kansan siunauksen omille vaatimuksilleen.

Khomeinin ja hänen kannattajiensa nauttimaan kannatusta iranilaisten keskuudessa kuvaa hyvin myös se, että jos ihmiset halusivat jonkin asian tapahtuvan tai esittivät jollekulle pyyntöjä, he kääntyivät arvovaltaisen pappismiehen eivätkä suinkaan väliaikaishallituksen puoleen. Heidän silmissään ainoastaan Khomeinilla, tämän perheellä ja lähipiirillä oli merkitystä.⁹⁸ Tämän luokse saapui suurin joukoin ihmisiä ja he kävivät Khomeinin kanssa keskusteluja monista heitä askarruttavista asioista. Khomeini osasi puolestaan hyödyntää tehokkaasti tällaista nauttimaansa kansansuosiota omassa vallankumouksellisessa strategiassaan.⁹⁹ Kansansuosio toimi hänelle ja hänen kannattajilleen hyvänä propagandan välineenä jättäen samalla hänen poliittiset vastustajansa vaille tällaista etua.

Oppositioryhmän šiialaisen haaran kasvattaessa jatkuvasti omaa vaikutusvaltaansa muut ryhmät ajautuivat entistä nopeammin poliittiseen paitsioon. Aluksi ne olivat mukana vanhan järjestyksen kaatamisessa, sitten niiden oikeuksia sekä valtaa kavennettiin asteittain, vaikka niitä pidettiin muodollisesti tasavertaisina liittolaisina, vähitellen ne eristettiin ja lopulta niitä vastaan tehtiin suoranaisia hyökkäyksiä, jotka harvensivat niiden rivejä. Lopulta monet niistä nujerrettiin ja tuhottiin tyystin puhdistuksissa sekä vainoissa.

Bazarganin hallitus väistyi marraskuun 1979 alussa oltuaan vallassa noin yhdeksän kuukauden ajan.¹⁰⁰ Se oli valittu käytännössä varmistamaan vallan siirtyminen Khomeinille sekä tämän lähipiirille, mutta kuukausien vierähtäessä liberaalin Bazarganin ja uskonnollisen johtajan välit kiristyivät nopeasti. Lopulta seurauksena oli välirikko ja kun väliaikaishallitus oli täyttänyt tehtävänsä, se erosi. Vaikka se oli valittu ensisijaisesti islamilaisen opposition vallan varmistamista silmällä pitäen, se sai toimintansa yhteydessä aikaan myös joitakin tulevaisuuden kannalta merkittäviä asioita.

---

⁹⁸ Heikal 1983, s. 186.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Noorbaksh, Mehdi, *Mehdi Bazargan's Biography* [http://www.bazargan.info/la_english/english.htm]. Luettu 9.10.2010.

Väliaikaishallitus koostui valtaosin liberaaleista ja maallistuneista aineksista eikä kokoonpanoon kuulunut uskonnollisia elementtejä. Abbas Amir-Entezam toimi Bazarganin hallituksen varapääministerinä. Ali-Mohammed Ezadi toimi maatalousministerinä, Reza Sadr kauppaministerinä ja Mohammed-Hassan Eslami viestintäministerinä. Abbas Dozdorani ja tämän jälkeen Hassan Habibi toimivat kulttuurista ja korkeammasta opetuksesta vastaavan ministerin virassa. Ahmad Madani ja Mostafa Chamran toimivat puolestaan vuoron perään puolustusministerin virassa. Ali Ardalani toimi talousministerinä. Gholam-Hossein Shokhohi ja tätä seurannut Mohammed-Ali Rajai toimivat puolestaan opetusministerin virassa. Abbas Taj toimi energiaministerinä. Karim Sanjabi ja Ebrahim Yazdi toimivat ulkoministerin virassa Bazarganin itsensä toimiessa myös lyhyen aikaa virkaatekevänä ulkoministerinä. Kazem Sami toimi terveysministerinä, Mostafa Katirabi asutus- ja kaupunkiministerinä sekä Mahmoud Ahmadzadeh teollisuusministerinä. Ahmad Sadr-e Hajj Sayed Javadi ja Hashem Sabbaghian toimivat vuoron perään sisäministerin virassa. Assadollah Mobasherin toimi oikeusministerinä, Dariush Forouhar työ- ja sosiaaliministerinä, Ali-Akbar Moeenfar polttoaine- ja öljyministerinä, Yousef Taheri teistä sekä infrastruktuurista vastaavana ministerinä, Ali Shariatmadari tieteistä vastaavana ministerinä ja lopuksi Naser Minachi turismista vastaavana ministerinä.

Vuoden 1979 väliaikaishallituksen kokoonpanon monenkirjaisuus selittyy sillä, että useat sen ministereistä erosivat joko vastalauseena vallitseville yhteiskunnallisille oloille tai kokivat tehtäviensä hoidon ylivoimaiseksi.¹⁰¹ Monille näistä hallituksen jäsenistä oli yhteistä se, että he olivat sangen korkeasti koulutettuja, kokeneita hallintovirkamiehiä ja lähtöisin keskiluokan tai ylemmän keskiluokan piiristä.

Oli pitkälti Bazarganin ja hänen ministeriensä uutteran sekä tarmokkaan työn ansiota, että myöhemmin joulukuussa 1979 yksimielisesti hyväksytyyn uuteen Iranin islamilaisen tasavallan perustuslakiin sisällytettiin myös monia tasavaltalaisia elementtejä kuten esimerkiksi se, että uskonnollisilla vähemmistöillä tuli olla omat edustajansa parlamentissa.¹⁰² Näitä olivat esimerkiksi kristityt ja juutalaiset.¹⁰³ Aluksi radikaali papisto vastusti periaatesyistä sitkeästi tämänkaltaisia uudistuksia, mutta ei lopulta kuitenkaan peruuttanut niitä.

---

¹⁰¹ *Academic Dictionaries and Encyclopedias. The Interim Government of Iran* [<http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/587975>]. Luettu 9.10.2010.

¹⁰² Alavi 2007, s. 79.

¹⁰³ Ibid.

Bazarganin väliaikaishallituksen eron taustalla oli myös se, että sen jäsenet kokivat lopulta vallan keskittymisen ja perustuslain painottumisen Khomeinin henkilön ympärille viimeisenä pisarana.¹⁰⁴ Tämä toi ministereille elävästi mieleen menneet ajat, jolloin hallitsijoita eli käytännössä *šahia* oli vielä vastikään pidetty Jumalan tahdon toteuttajana maan päällä.¹⁰⁵ Myös papiston oman valtansa vakiinnuttamista seuranneet teloitusten ja pidätysten aallot, jonka kohteiksi etenkin monet vanhan hallinnon entiset edustajat joutuivat, vieroittivat hallituksen jäseniä uusista vallanpitäjistä. Myöhemmin myös Khomeini itse sanoi tehneensä pahan virhearvion ja korosti samalla Bazarganin nimityksen olleen ”suuri virhe”.¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ Ibid., s. 80.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Moin 2000, s. 222.

4. *Khomeini, ”vallankumouksen isä”*

4.1 Varhaiset elämänvaiheet

Ajatollah Khomeinia voidaan pitää yhtenä tunnetuimmista 1900-luvun iranilaisista. Hänen aktiivisen toimintansa tärkeimmät vaiheet sijoittuivat merkittävään murroskohtaan Iranin historiassa. Häntä voidaan myös pitää ristiriitaisen maineen saavuttaneena uskonnollisena johtajana. Hän näyttäytyi vastustajilleen mielipuolisena hirviönä, kun taas lähinnä fanaattisimmat kannattajat liittivät häneen jumalallisia ja jopa yliluonnollisia piirteitä. Vuoden 1979 islamilainen vallankumous on tapahtuma, johon hänet liitetään väistämättä, mutta hänen tekojensa vaikutuksilla oli myös paljon kauaskantoisemmat seuraukset. Hän ei noussut ainoastaan kokonaisen kansakunnan johtoon, vaan oli myös muokkaamassa lähipiirinsä avustamana sen rakenteita perustavalla tavalla. Lisäksi hänen esimerkkinsä rohkaisi myös muita muslimijohtajia. Ennen nousuaan tähän tapahtumaan johtaneen kehityksen kärkihahmoksi hän oli kuitenkin vielä sängen tuntematon henkilö.

Ruhollah Mousavi Khomeini syntyi 1900-luvun alussa pienessä Khomein-nimisessä kylässä (josta hänen nimensä on omaksuttu) uskonnollisesta hurskaudestaan tunnettuun perheeseen.¹⁰⁷ Hän oli kiinnostunut uskonasioista jo hyvin nuorena ja aloitti *Koraanin* opiskelun ollessaan vasta kuusivuotias.¹⁰⁸ Hiukan myöhemmin hän hakeutui kouluun, jossa opiskeli lisää uskontoa. Nuoren Khomeinin koko lapsuus kului käytännössä opiskelun merkeissä ja myös hänen sukulaisillaan oli tärkeä osuus hänen hengellisessä kasvatuksessaan. Saavutettuaan aikuisiän hän jatkoi uttterasti opintojaan, joihin kuului nyt islamilaisen lain eli *šarian* opiskelua. Samoihin aikoihin hän kiinnostui kuitenkin myös runoudesta, filosofiasta sekä mystiikasta. Hänen opettajinaan oli monia aikansa kuuluisimpia islamilaisia oppineita.

---

¹⁰⁷ Khomeinin syntymävuodesta on kahtalaista tietoa. Toisen näkemyksen mukaan hän olisi syntynyt vuonna 1900 ja toisen mukaan vasta hiukan myöhemmin vuonna 1902. Uusimman tutkimuksen valossa voidaan kuitenkin päätyä edellisen vaihtoehdon kannalle.

¹⁰⁸ Reich 1990, s. 311.

Ennen nousuaan Iranin politiikan näyttämölle Khomeini ehti toimia myös islamilaisten pappisseminaarien opettajana. Pian hänestä tuli myös johtava šiialaisen islaminuskon haaran asiantuntija. Hän itse opetti poliittista filosofiaa ja islaminuskon historiaa. Lisäksi hän laati arvostettuna opettajana monia kirjoituksia islamilaisesta filosofiasta, laista ja etiikasta. Khomeinin jo pienestä asti alkanut mielenkiinto uskonasioita kohtaan ja tämän jälkeen pitkä ura nuoruuden viitoittaman esimerkin tiellä tekivät hänestä lopulta sekularismin sekä sen puolestapuhujien kiivaan vastustajan ennen kaikkea *šaahi* Muhammed Reza Pahlavin modernisaatio- ja länsimaistamispolitiikan leimaamalla pitkällä hallituskaudella.

Khomeini sai monia vihollisia vallitsevaa järjestelmää kritisoivien kannanottojensa sekä vähitellen kehittyvän poliittisen aktiivisuutensa johdosta. Hän piti *šaahia* ja tämän turmeltunutta hallintoa vastuussa perinteisten arvojen sekä moraalin rappeutumisesta. Monet tavalliset ihmiset tunsivat kuitenkin myötätuntoa häntä kohtaan, sillä he olivat yleensä itse muslimioppineiden kannattajia, uskonnollisia, perinteitä noudattavia ja vieraantuneita monarkistisen järjestelmän harjoittamasta politiikasta. Lisäksi Khomeinille tyypillinen vaatimaton elämäntapa yhdistettynä hänen jääräpäisyyteensä tekivät hänestä kansan suosikin.¹⁰⁹ Hän ei mennyt kuitenkaan niin pitkälle, että olisi vaatinut monarkian lakkauttamista, vaan piti parhaimpana vaihtoehtona eräänlaista uskonnollisten johtajien valitsemaa sekä virkaansa asettamaa hallitsijaa, joka kunnioittaisi Jumalan lakeja ja pidättäytyisi omien kansalaistensa sortamisesta.¹¹⁰ Tällaisen hallitsijan toiminta olisi kuitenkin väliaikaista ja se olisi käytännössä olemassa niin kauan, että tilalle saataisiin parempi eli käytännössä uskonnollinen järjestelmä.

4.2 Toiminta maanpaossa

Šaahin käynnistämä ”valkoinen vallankumous” sisälsi monia erilaisia pitkän tähtäimen tavoitteita kuten maaudistuksen toteuttamisen, lukutaitokampanjan käynnistämisen ja naisten aseman kohentamisen. Monet näistä tavoitteista herättivät laajaa vastustusta papiston keskuudessa ja nämä osoittivat mieltään erityisesti pääkaupungissa. Näihin

---

¹⁰⁹ Hiro 1987, s. 98.

¹¹⁰ Algar, Hamid, *Imam Khomeini: A Short Biography. The Years of Spiritual and Intellectual Formation in Qum, 1923 to 1962* [<http://www.al-islam.org/imambiohistory/>]. Luettu 11.10.2010.

aikoihin eli 1960-luvun ensimmäisellä puoliskolla, noin puolitoista vuosikymmentä ennen islamilaista vallankumousta, tuolloin jo yli 60-vuotias Khomeini nousi lopulta kansalliseen tietoisuuteen.¹¹¹ Hän oli esittänyt monia kriittisiä kannanottoja myös ennen tätä, mutta nyt äänenpainot muuttuivat paljon jyrkemmiksi ja hallinnon arvostelu sai yhä räikeämpiä muotoja. Khomeini alkoi esiintyä eri tilaisuuksissa vetäen puoleensa runsaasti kuuntelijoita ja puhumalla julkisesti *šaahia* sekä tämän lähipiiriä vastaan. Näin hän asetti laillisen hallitsijan arvovallan kyseenalaiseksi. Tämä herätti puolestaan vastapuolella pelkoja tyytymättömyyden laajenemisesta ja seurauksena oli se, että Khomeini pidätettiin. Häntä pidettiin kotiaarestissa, mutta pian hänet vapautettiin.

Kohta seurasi jälleen uusi välirikko, kun Khomeini oli arvostelemassa jälleen avoimesti hallitusta ja sen kanssa läheisessä yhteistyössä olevia ulkomaalaisia. Kritiikin kohteena oli ennen kaikkea *šaahin* imperialistinen liittolainen eli Yhdysvallat ja sen sotilashenkilöstön nauttima diplomaattinen koskemattomuus Iranissa.¹¹² Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että amerikkalaisten Iranissa olevat joukot voitiin tuomita ainoastaan näiden omissa sotilastuomioistuimissa poissa iranilaisten lakien vaikutuspiiristä. Asian arvostelun seurauksena Khomeini pidätettiin uudelleen, mutta tällä kertaa hänet vietiin kuultavaksi hallituksen eteen. Häntä kehoitettiin julkisen anteeksipyynnön esittämiseen ja lainkuuliaisuuteen, mutta hän kieltäytyi jyrkästi. Tällainen käyttäytyminen tulkittiin suoranaiseksi maanpetokseksi ja lopulta seurauksena oli Khomeinin karkottaminen Iranista vuonna 1964. Alkoi lähes 15 vuotta kestänyt kausi maanpaossa, jona aikana hän ehti oleskella aluksi Turkissa, sen jälkeen suuren osan ajastaan Irakissa ja lopulta myös lyhyen hetken Ranskassa ennen paluutaan Iraniin helmikuussa 1979.

Ollessaan maanpaossa Khomeini ei jäänyt suinkaan toimeettomaksi, vaan oli säännöllisesti yhteydessä kotimaassa oleviin kannattajiinsa. Iraniin lähetettiin kasettinauhoja, jotka sisälsivät hänen puheitaan ja joissa hän antoi kannattajilleen erilaisia ohjeita sekä moraalista tukea. Kun *šaahin* asema muuttui entistä tukalammaksi, ulkomailla olevan Khomeinin nauttima arvostus vain lisääntyi entisestään. Tultaessa vuoteen 1978 vanha iranilainen yhteiskunta oli luhistumaisillaan ja monarkian kaatuminen enää ajan kysymys. *Šaahin* aseman heikentyessä jatkuvasti ja hänen kannattajiensa määrän hiipuesssa oppositiovoimat vahvistivat asemiaan. Khomeini alkoi puolestaan yllyttää Iranin

---

¹¹¹ Wright 1989, s. 8.

¹¹² Shirley 1997, s. 207.

kansanjoukkoja uusiin mielenosoituksiin ja rohkaisi työläisiä horjuttamaan hallitusta järjestämällä lakkoja.¹¹³ Hän sai vielä monin paikoin hajanaiset ja erimielisyyksistä kiistelevät hallituksen vastustajat yhdistetyksi vaatimalla toistuvasti asiaa, josta nämä kaikki olivat yhtä mieltä eli *šaahin* viraltapanolla.

Khomeinin merkitys vuoden 1978 levottomissa oloissa ei ollut tärkeä ainoastaan luotaessa yhtenäistä *šaahin* vastaista rintamaa, vaan hän vaikutti kansansuosiollaan myös tämän suuren rintaman menestykselliseen viemiseen eteenpäin ihmisten usein valtavia uhrauksia vaatineiden ponnistelujen kautta.¹¹⁴ Khomeini piti kansalaisten ja hallituksen joukkojen välisiä yhteenottoja huonona vaihtoehtona, sillä ne johtivat ainoastaan ”koston kierteeseen”.¹¹⁵ Oli parempi käydä armeijaa vastaan moraalisiin aseisiin varustettuna. Tämä tarkoitti sitä, että armeijaa vastaan tuli taistella sisältä käsin ja horjuttaa näin sen rivejä, kunnes se kaataisi lopulta itse itsensä.

Khomeini kehotti tämän oppinsa nojalla hänelle uskollisia kannattajia lähestymään sotilaita kukkien eikä nyrkkien kanssa. Väkivaltaan tuli vastata lempeydellä. Tappioilta ei voitaisi kuitenkaan säästyä ja marttyyrejä tulisi syntymään, mutta lopulta sotilaat huomaisivat tekojensa järjettömyyden, lopettaisivat julmuudet ja näin armeija olisi lopulta riisuttu aseista.¹¹⁶ Marttyyriuden liittäminen vastarintaan vetosi kuitenkin syvästi ennen kaikkea Iranin šiialaisten muslimien väestönosaan ja he olivat myös valmiita suuriin uhrauksiin. Sillä, kuinka kalliiksi nämä uhraukset kävisivät lopulta eli näkyisivät menetettyjen ihmishenkien määrässä, ei ollut käytännössä lainkaan väliä kansanjoukkoja innostavalle Khomeinille. Suuremmat sekä tavoitteiltaan syvempinä pidetyt hankkeet kävivät lopulta ihmisarvon yli.

Vuoden 1978 levottomuuksien aikana moskeijoilla oli ollut tärkeä asema sekä uskonnollisina instituutioina että myös poliittisessa mielessä. Koska monarkistiselle valtiojohdolle ei koitunut minkäänlaista käytännön hyötyä niiden toiminnan rajoittamisesta, ne oli jätetty usein rauhaan. Tämän vuoksi ne saattoivat tarjota hyviä turvasatamia oppositiovoimille, joissa nämä saivat koota rauhassa voimiaan ja rivejään. Lisäksi ne toimivat monille paikkoina, joissa saattoi hakea lohtua toivottomuuden keskellä. Erityisesti

---

¹¹³ Wright 1989, s. 10.

¹¹⁴ Hiro 1987, s. 99.

¹¹⁵ Ibid., s. 100.

¹¹⁶ Ibid.

šiialainen papisto käytti moskeijoiden nauttimaan arvostusta turvapaikan tarjoajina myös propagandan välineinä, kun se värväsi itselleen uusia kannattajia ja lietsoi uusia *šaahin* vastaisia levottomuuksia.

Myös Khomeini itse oli tietoinen moskeijoiden propagandistisesta välinearvosta ja käytti tätä häikäilemättä hyväkseen toiminnassaan kehottamalla uskonnollisia oppineita luomaan näiden pyhien uskonnollisten rakennusten yhteyteen eräänlaisia vallankumouksellisia komiteoita.¹¹⁷ Tällainen toiminta ja rohkaiseminen siihen osoittautuivat hyödylliseksi vuoden 1978 lopun tilanteessa sekä islamilaisen vallankumouksen aattona vuonna 1979. *Šaahin* poistuttua Iranista nämä komiteat saivat järjestäytyneisyytensä sekä tehokkaan toimintansa ansiosta yliotteen monista yhteiskunnan keskeisistä hallinnollisista instituutioista.¹¹⁸ Tämä oli lopulta myös huomattava etu, jollainen oppositiovoimien maallisilta sekä liberaaleilta osapuolilta puuttui ja se mahdollisti lopulta näiden häviön sekä šiialaisen papiston lopullisen voiton valtataistelussa.

4.3 Maanpakolaisesta Iranin tosiasialliseksi johtajaksi

Šaahin Iranista lähdön aikoihin Khomeini oleskeli Ranskassa, mutta valmistautui palaamaan takaisin. Hän saapui Iraniin saaden osakseen suuria suosionosoituksia. Vaikka vanha järjestelmä oli käytännössä lakannut olemasta, maassa toimi edelleen *šaahin* nimittämä Shahpur Bakhtiarin hallitus. Khomeini nimitti tästä tosiseikasta piittaamatta uuden väliaikaishallituksen ja sen johtajaksi Mehdi Bazarganin. Tämän tehtävänä oli vakiinnuttaa Khomeinin sekä tämän kannattajien valta-asema ja saada suuri vallankumousjohtaja samalla tunnustetuksi uuden Iranin lailliseksi johtajaksi. Bazarganin väliaikaishallitus raivasi siis tietä Khomeinin valtaannousulle.

Vallankumousjohtajan saavuttua Iraniin hän otti nopeasti ohjat käsiinsä.¹¹⁹ Valtaa siirrettiin monessa tapauksessa hitaasti, mutta varmasti šiialaisen papiston sekä näiden kannattajien käsiin. Tämä tapahtui oikeastaan kahdella tavalla eli siten, että monet oppositiossa olevat

---

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Khomeini oli 11. helmikuuta 1979 (islamilaيسessa kalenterissa 22. *bahman* 1357) lähtien periaatteessa Iranin uusi johtaja. Tätä pidettiin sittemmin hänen valtaantulonsa vuosipäivänä, vaikka vallan vakiinnuttaminen sekä uuden teokraattisen hallinnon juurruttaminen veivät aikaa vielä tämän jälkeen.

liittolaiset eivät olleet täysin tietoisia kehityksen saamasta suunnasta ennen kuin oli liian myöhäistä sekä toisaalta siten, että osa muutoksista tehtiin hienovaraisesti ärsyttämättä liikaa muita osapuolia. Opposition jo aiemmin hahmottelemaa perustuslakiluonnosta muunneltiin vähitellen yhä enemmän papistolle edulliseen suuntaan. Lisäksi eräitä kriittisiksi katsottuja sanomalehtikustantamoita suljettiin ja tällaisia toimia protestoivia vastaan tehtiin hyökkäyksiä Khomeinin kannattajien toimesta.¹²⁰ Monia yliopistoja suljettiin. Papiston aseman voimistuessa myös monia oppositiopuolueita ja -ryhmittymiä vastaan tehtiin hyökkäyksiä. Lopulta ne kiellettiin kokonaan.¹²¹ Tämä pakotti ne maan alle. Kääntymisen entisiä liittolaisia vastaan oli ollut alusta alkaen papiston suunnitelmassa. Nyt tilanne muuttui suotuisaksi näiden toimenpiteiden toteuttamiselle käytännössä.

Khomeinin kehotukset ja puheet ryhtymisestä toimintaan vanhaa monarkistista hallitusta vastaan olivat toimineet jo aiemmin loistavina virikkeinä tyytymättömille kansalaisille. Kansansuosiota ja ihmisten tietämättömyyttä käytettiin häikäilemättä hyväksi myös oman vallan vakiinnuttamisessa. Tämä oli mahdollista myös siksi, että iranilaiset kaipasivat vahvaa sekä karismaattista johtajaa. He löysivät tällaisen henkilön Khomeinista ja olivat lopulta valmiit luovuttamaan mahdollisimman paljon valtaa hänen käsiinsä, koska uskoivat tämän pystyvän vakauttamaan epävakaa tilanne. Khomeinin lupaukset demokraattisen järjestelmän toteuttamisesta yhteiskunnassa sekä monien muiden kansalaisille luvattujen oikeuksien saattamisesta voimaan haudattiin kuitenkin kaikessa hiljaisuudessa.

Vakautettuaan valtansa šiialaisen papiston muodostama eliitti osoittautui pettymykseksi monille iranilaisille. Alkoi käänne päinvastaiseen suuntaan vallankumouksen alkuperäisistä tavoitteista. Khomeinin aikaisemmin hehkuttaman uuden ”kultaisen aikakauden” sijasta alkoivat väkivalta ja kaiken siihen asti vähänkin edistyksellisenä pidetyn asian tai liikkeen asteittainen tukahduttaminen verisesti.¹²² Kymmeniätuhansia oppositiossa mukana olleita papiston entisiä liittolaisia menetti henkensä tai joutui vankiloihin.¹²³ Khomeinin johdolla laaditut tiukat *šariaan* nojautuvat säännöt otettiin käyttöön.¹²⁴ Monia entisiä kannattajia surmattiin. Uhreiksi joutui myös joitakin uskonmiehiä. Bazarganin väliaikaishallitus ei voinut käytännössä muuta kuin seurata tyrmistyneenä kehityksen kulkua.

---

¹²⁰ Moin 2000, s. 219.

¹²¹ Bakhash 1984, s. 68–69.

¹²² Farhad Jalili-Monirin haastattelu 12.10.2010.

¹²³ *Encyclopedia of the Middle East. Ayatollah Ruhollah Khomeini* [http://www.mideastweb.org/Middle-East-Encyclopedia/ayatollah_khomeini.htm]. Luettu 13.10.2010.

¹²⁴ *Ibid.*

Vuoden 1979 vallankumous oli jakautunut kahteen erilliseen vaiheeseen. Aluksi tavoitteena oli ollut *šaahin* hallinnon kaataminen. Kun tämä tavoite toteutui, seurasi lyhyt välivaihe, jolloin tosiasiasa vallinnutta valtatyhjiötä yritettiin täyttää monelta poliittiselta ilmansuunnalta. Toisessa vaiheessa liikkeen johtohahmoksi noussut Khomeini palasi maahan ja otti islamilaisessa vallankumouksessa šiialaisen papiston tukemana vähitellen vallan kokonaan omiin käsiinsä. Kehitys hupentui joulukuussa 1979 jolloin Iranin islamilainen tasavalta sai uuden perustuslain ja Khomeinista tuli maan korkein uskonnollinen johtaja. Vaikka uusi tasavalta sai myös presidentin, joka oli muodollisesti maan korkea-arvoisin virkamies, todellinen valta säilyi käytännössä elinikäisenä *ajatollah* Khomeinin käsissä.¹²⁵ Tämä arvovaltainen imaami olikin vallan huipulla kokonaisen vuosikymmenen ajan (1979–89) aina omaan kuolemaansa saakka aiheutettuaan ennen sitä enemmän tai vähemmän epäsuorasti monen tavallisen iranilaisen ennen aikaisen kuoleman.¹²⁶

---

¹²⁵ Alavi 2007, s. 80.

¹²⁶ Vaikka *ajatollahin* käsite liitetään yleensä Khomeinin historialliseen henkilöön, häntä kutsuttiin Iranin rajojen sisäpuolella myös imaamiksi.

5. *Elämää islamilaisessa tasavallassa*

5.1 Naisten aseman muutos

Mielikuvat pitkiin koko vartalon peittäviin mustiin kaapuihin eli *tšadoreihin* sonnustautuneista naisista, päät peittäviä huiveja kantavista tytöistä ja kaduilla partioivista miliisijoukoista ylläpitämässä kovalla kädellä huolta näiden sääntöjen noudattamisesta perustuvat vuoden 1979 islamilaiseen vallankumoukseen sekä Ruhollah Khomeinin kannattajineen luomaan uuteen teokraattiseen Iraniin. Tarkat säännöt naisten käyttäytymisestä ja toiminnasta kodin ulkopuolella, heihin kohdistettu valvonta sekä pienimmistäkin rikkomuksista langetetut ja tekoon nähden poikkeuksellisen julmat rangaistukset ovat kaikki ilmiöitä, jotka muodostuivat islamilaisen tasavallan synnyn jälkeen. Tämä häikäilemätön ja naissukupuolta toistuvasti häpäisevä perinne jatkuu yhä myös tämän päivän Iranissa.

Naisilla on ollut itse asiassa melko tärkeä asema Iranin historiassa, mutta heistä on kirjoitettu heidän merkitykseensä nähden kovin vähän.¹²⁷ Heillä on siis olemassa oma historiansa, mutta se on jäänyt miesten hallitseman historian varjoon.¹²⁸ Tämän vuoksi viralliseksi luonnehditussa historiankirjoituksessa on esiintynyt vain tuon tuosta erityisen vahvoja ja merkittäviä yksittäisiä naishenkilöitä kuten esimerkiksi eri hallitsijahuoneiden naispuolisia jäseniä. Islamin saadessa yhä suuremman jalansijan nykyisen Iranin alueella naisten yhteiskunnalliset oikeudet muuttuivat puolestaan monella tavalla paljon alisteisemmiksi, rajoitetummiksi ja yksityiskohtaisemmin säädellyiksi kuin miesten, koska sukupuolten välinen tasa-arvo ei vastannut islamilaista traditiota sekä uusien vallanpitäjien arvomaailmaa. Vielä ennen vuoden 1979 tapahtumia tilanne ei ollut naisten kannalta kuitenkaan niin täydellisen synkkä kuin se kehitys, joka alkoi islamilaisen vallankumouksen jälkeen konservatiivisen papiston alkaessa sanella *ajatollahinsa* johdolla omia uskonnollisia sääntöjään.

---

¹²⁷ Almaspour 2005, s. 264.

¹²⁸ Ibid., s. 266.

Iranin naisten yhteiskunnallinen asema oli ollut vielä *šaahin* länsimaistamis- ja modernisaatiopolitiikka leimanneen maallistuneen valtakauden aikana osittain vapaampaa, mutta monet oikeuksista kuten äänioikeuden saaminen olivat olleet lähinnä muodollisia.¹²⁹ *Šaahi* oli kaikesta huolimatta yksinvaltiainen ja hallitsi itsevaltaisesti. Siten todellisia vapaan valinnan mahdollisuuksia ei ollut.¹³⁰ Khomeinin ja tämän lähipiirin valtaannousua vuoden 1979 valkataistelujen päätteeksi seurasi puolestaan hidas, mutta järjestelmällinen naissukupuolen alistusprosessi. Alkanut kehitys sai ajan myötä entistä räikeämpiä muotoja, kun harvoja aiemmin naisten hyväksi suurin ponnistuksin aikaansaatuja oikeuksia joko peruutettiin kokonaan tai ne rajattiin hyvin suppeiksi. Samalla tämän sukupuolen kehityksen suuntaa käännettiin taaksepäin.

Vuosien 1978–79 tapahtumissa kuten mielenosoituksissa oli ollut miesten lisäksi mukana myös runsaasti aktiivisia naisia.¹³¹ Vanhan hallinnon kaatumisen jälkeen kaduilla iloinneissa kansanjoukoissa oli paljon naisia. Syynä oli osallistumismahdollisuuksien synnyttämä into päästä vaikuttamaan asioiden kulkuun. Naiset eivät yksinkertaisesti voineet olla välinpitämättömiä vallitsevassa yhteiskunnallisessa tilanteessa.¹³² Sitä paitsi historia on osoittanut monen esimerkin kautta, että ilman naisten panosta ei voisi tapahtua vallankumousten kaltaisia suuria yhteiskunnallisia mullistuksia.¹³³ Tämä päti myös Iranissa. Etenkin monet perinteisiä arvoja vaalivista sekä uskonnollisista perheistä lähtöisin olleet naiset olivat olleet mukana islamilaisen vallankumouksen kannattajien eturintamassa ja antaneet oman inhimillisen panoksensa sen lopulliseen voittoon johtaneessa kehityksessä. Monet heistä uskoivat täysin vilpittömästi, että uudet vallanpitäjät parantaisivat heidän yhteiskunnallista asemaansa.¹³⁴ Heidän keskuudessaan uskottiin siis vakaasti siihen, että vallankumouksen jälkeen saavutettaisiin lopulta myös naisten emansipaatio. Lisäksi esimerkiksi toiveet kaikkien yhteiskuntaluokkien nauttimasta taloudellisesta vauraudesta sekä vahvasta valtiojohtodesta toimivat hyvinä inspiraation lähteinä.¹³⁵ Todellisuudessa valta oli kuitenkin joutuva lopulta täysin epäpoliittisten henkilöiden käsiin, jotka eivät tunteneet valtion mekanismeja ja sen koneiston toimintaperiaatteita.¹³⁶

---

¹²⁹ Ibid., s. 197.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Ibid., s. 195.

¹³² Ibid., s. 197.

¹³³ Ibid., s. 265.

¹³⁴ Marzieh Kasbdoostin haastattelu 15.10.2010.

¹³⁵ Marshall, Tayana, *Iranian Revolution Turned Against Women Who Supported It* [<http://www.peak.sfu.ca/the-peak/95-2/issue5/iran.html>]. Luettu 13.10.2010.

¹³⁶ Almaspour 2005, s. 17.

Demokraattisten vaatimusten toteuttaminen olisi osoittautunut myös käytännössä vaikeaksi tehtäväksi, koska Iranin tapauksessa oli selvästi kyse valtiosta, jolla oli pitkä itsevaltiuden perinne ja jossa demokraattinen traditio oli lähestulkoon olematonta. Maata oli hallittu aina käytännössä ylhäältä käsin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei myös aikaisemmin olisi esiintynyt vallitsevaa järjestelmää ja sen politiikkaa vastustavia tahoja sekä ryhmittymiä, vaan eri aikoina oli ollut olemassa väsymättömiä vastarinnan tekijöitä ja muutoksen (myös naisten aseman) puolesta taistelevia, mutta näiden menestys oli vaihdellut huomattavasti eikä usein kapinallisille edullisessa valossa. Vuosien 1978–79 yhteiskunnallisessa tilanteessa mahdollisuudet suurempaan menestykseen ja todelliseen läpimurtoon näyttivät kuitenkin paremmilta kuin koskaan aikaisemmin.

Šaahin lähdön jälkeen tammikuussa 1979 monet oppositiovoimien ryhmittymistä kuten sen maallistuneet, liberaalit ja vasemmistolaiset edustajat kannattivat yleisesti ottaen myös naisten aseman parantamista sekä uusien oikeuksien myöntämistä heille, koska nämä olivat tärkeä osa iranilaista yhteiskuntaa eikä heitä voitu sivuuttaa alkaneessa yhteiskunnallisessa kehitysprosessissa. Aivan kuten muissakin maissa, niin nuoret kuin myös iäkkäämmät naiset ovat antaneet oman merkittävän kollektiivisen panoksensa myös Iranissa.¹³⁷ Olihan sitä paitsi koko vallankumousliikehdinnän sekä yleisen tyytymättömyyden taustalla tavoite muuttaa vallitsevaa yhteiskuntajärjestelmää, jossa naiset olivat olennaisena osapuolena. Tästä huolimatta mikään yksittäinen ryhmittymä ei ollut kuitenkaan vielä saanut lujaa otetta vallasta, joten naisten kysymys jäi toistaiseksi avoimeksi. Naiset saivat odottaa vielä jonkin aikaa lopullista vastausta edessä olevalle kohtalolleen.

Vallankumouksen johtohahmona toiminut Khomeini oli tehnyt levottomien olojen ja epävarmuuden keskellä eläville ihmisille monia lupauksia parempien aikojen koittamisesta yhteiskunnassa, vaikka hänen todellisena tavoitteenaan oli saada itselleen entistä enemmän kansansuosiota sekä valtaa. Näihin oli kuulunut myös monia lupauksia naisten olojen ja heidän yhteiskunnallisen asemansa kohentamisesta. Khomeinin mukaan vastaus piili islaminuskossa, josta oli odotettavissa jokaiselle jotakin hyödyllistä. Tätä väitettä ei ollut syytä epäillä, vaan siihen tuli luottaa. Uskonto toimisi muka hyvänä apuvälineenä ratkaistaessa suuria yhteiskunnallisia kysymyksiä.¹³⁸ Hänellä ei liene kuitenkaan ollut missään vaiheessa aikomuksia toteuttaa näitä ylimitoitettuja lupauksiaan. Vaikka monet

---

¹³⁷ Marzieh Kasbdoostin haastattelu 15.10.2010.

¹³⁸ Farhad Jalili-Monirin haastattelu 12.10.2010.

naiset olivat olleet islamilaisen vallankumouksen yhteydessä aktiivisesti mukana yhteiskunnallisessa toiminnassa ja jatkoivat toimintaansa vielä lyhyen aikaa myös sen jälkeen, tämä jäi kuitenkin ohimeneväksi ilmiöksi. Tuossa lyhyessä välivaiheessa valtaansa vakiinnuttava papisto koki heidän toiminnastaan olevan näet vielä hyötyä heille.

Valtaosa iranilaisista ja näiden joukossa siis myös naisista antoi myöntyvällään asenteellaan Khomeinille sekä jyrkille, mutta retorisesti lahjakkaille islamisteille käytännössä ne mahdollisuudet, joita nämä olivat odottaneet jo vuosikausia.¹³⁹ Šiialaisen papiston otettua vallan ja tukahdutettua vähitellen muut poliittiset vastustajansa asioiden todellinen luonne paljastui. Odotettua naisten emansipaatiota ei koskaan tapahtunut. Lisäksi moderni maailma oli tälle radikaalille papistolle täysin vieras ja se nähtiin yhteiskunnan vihollisena.¹⁴⁰ Länsimaisuutta ja sen ihailua pidettiin ”epäislamilaisena” eli paheksuttavana, joten sen kannattajia tai sen arvojen mukaisesti käyttäytyviä tuli rangaista ankarasti islamilaisen lain eli *šarian* nojalla. Oikeutta jaettiin mielivaltaisesti ja länsimaisuuden kannattajiksi leimattuja tuomittiin vankeuteen sekä kuolemaan.¹⁴¹ Tällaisen mielivallan ja valtiollisen terrorin uhreiksi joutui myös runsaasti naisia.

Kun vuoden 1979 vallankumouksen islamilainen vaihe toteutui ja papisto kääntyi entisiä oppositioliittolaisia vastaan, naiset olivat ”heikompana sukupuolena” luonnollisesti ensimmäisten painostettavien kansanryhmien joukossa.¹⁴² Heidät uhrattiin ensimmäisenä ja kun heiltä oli viety voima sekä vaikutusvalta, heidät oli myös helpompi syrjäyttää yhteiskunnasta.¹⁴³ Aikaisemmin suhteellisen siedettävässä yhteiskunnallisessa asemassa ja esimerkiksi sangen hyväpalkkaisissa valtion viroissa toimineet naiset joutuivat suoranaisen ahdistelun sekä uhkailun kohteeksi, kun heidän aiempi yhteiskunnallinen statuksensa riistettiin heiltä antamatta tilalle minkäänlaisia vaihtoehtoja.¹⁴⁴ Esimerkiksi vielä *šaahin* hallinnon loppuaikoina vuonna 1978 kaikkein vaikutusvaltaisimpia sekä ansioituneimpia naisia oli toiminut niinkin korkeissa viroissa kuin diplomaatteina, pormestareina, tuomareina, kuvernööreinä ja jopa parlamentissa.¹⁴⁵ Nyt asia tuli muuttumaan.

---

¹³⁹ Ibid., s. 200.

¹⁴⁰ Hjärpe 1992, s. 112.

¹⁴¹ Almaspour 2005, s. 17–18.

¹⁴² Ghorashi 2003, s. 8.

¹⁴³ Almaspour 2005, s. 312.

¹⁴⁴ Marzieh Kasbdoostin haastattelu 15.10.2010.

¹⁴⁵ Iran Human Rights Documentation Center, August 2010. *Silencing the Women's Rights Movement in Iran* [<http://iranhrdc.org/httpdocs/English/pdfs/Reports/Women%27s%20Rights.pdf>]. Luettu 13.10.2010.

Khomeinin paluun jälkeen ja islamilaisen vallankumouksen aattona papisto oli rohkaissut naisia toimimaan aktiivisesti sekä lähtemään liikkeelle kodeistaan osoittaakseen kaduilla mieltään näiden puolesta.¹⁴⁶ Nämä olivat vastanneet kutsuun, mutta kun he olivat antaneet oman panoksensa ja šiialaisen papiston noususta iranilaisen yhteiskunnan huipulle oli tullut tapahtunut tosiasia, heistä ei ollut enää mitään käytännön hyötyä näille. Oli myös uskottu yleisesti ajatukseen, että uskonnon avulla voidaan saavuttaa vapautta ja tasa-arvoa. Papiston harjoittamalla propagandalla, jota toteutettiin osin sekä väkijoukolla että myös taitavalla suostuttelulla, oli ollut tärkeä merkitys tällaisten ajatusten iskostamisessa ihmisten mieliin. Jyrkkien islamistien avoimesti toimeenpanemat vapauden ja tasa-arvon rajoitustoimenpiteet sekä rikkomukset valkenivat monille vasta vähitellen.¹⁴⁷

Naisten oikeudellisen aseman puuttuminen ja heidän joutumisensa mielivallan uhreiksi osoittavat selvästi vuoden 1979 islamilaisen vallankumouksen radikaalin papiston sekä islamilaisien fundamentalistien ajattelutavan, jossa nainen toimi käytännössä ainoastaan objektina.¹⁴⁸ Oman šiialaisen ideologian puolustaminen ja sen paremmuuden osoittaminen olivat tärkeässä asemassa näille Iranin uusille valtiaille. Nämä korostivat toisinaan puheissaan pyrkivänsä antamaan oikeudenmukaisemman ja paremman elämän myös naisille, mutta tällaiset puheet olivat täysin ristiriidassa käytännön olosuhteiden eli todellisuuden kanssa.¹⁴⁹ Teokraattisen eliitin ajatukset eivät käyneet yksiin monien nykyajan naisten täysin luonnollisina pidettyjen oikeuksien sekä näiden sisältämien periaatteiden kanssa. Siksi tästä vastakkainasettelusta seurasi se, että he myönsivät näille vain osittaisia tai hyvin tarkoin rajattuja myönnytyksiä, joita pidettiin luvattuina ja toteutettuina ”oikeuksina”. Tällaisten toimien seurauksena monet naiset kärsivät hyvin paljon uskonnon ja traditioiden painostuksesta.¹⁵⁰

Islamilaisen vallankumouksen jälkeen Iranin naisten asema muuttui hitaasti, mutta väistämättömästi huonompaan suuntaan. Yhteiskunnallisen aseman huonontumista seurasi myös naisten oman identiteetin sekä yhtenäisyyden tunteen heikkeneminen. Esimerkiksi Khomeinin vallan alkuvaiheessa käyttöön otettu tiukka pukukoodi, johon monien naisten oli alistuttava vasten tahtoaan, riisti näiltä heidän valinnanvapautensa kodin ulkopuolisessa

---

¹⁴⁶ Almaspour 2005, s. 198.

¹⁴⁷ Ibid., s. 199–200.

¹⁴⁸ Ibid., s. 149.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Skaine 2002, s. 124.

ympäristössä. Määräys tarkoitti käytännössä sitä, että liikuttaessa kaduilla tietyt osat vartalosta tuli peittää vaatekappaleilla ankaran rangaistuksen uhalla. Minkäänlaista valinnanvaraa ei ollut eikä epäoikeudenmukaiseksi koetusta kohtelusta voinut valittaa, vaan naisten oli alistuttava kohtaloonsa. Niskuroinnista seurasi ainoastaan vaikeuksia. Teokraattinen eliitti antoi määräykset ja naiset tottelivat mukisematta. Jos sääntöjä rikkoi, pahimmassa tapauksessa saattoi menettää henkensä. Tiukkaa pukukoodia seurasivat vähitellen myös monet muut syrjinnän ja suoranaisten painostuksen muodot, jotka laajenivat lopulta lähes kaikkiin iranilaisen yhteiskunnan osa-alueisiin.¹⁵¹ Monet naiset eivät kuitenkaan lannistuneet näistä sortotoimenpiteistä.

Miehillä oli siis selkeästi määräävä asema papiston hallitsemassa Iranissa. He olivat sukupuolten välisen sodan voittajia sikäli kuin voidaan edes puhua mistään varsinaisesta yhteenotosta. Kun patriarkaalisuuden sekoittuivat vielä islamilaisen lain pohjalta laaditut säännöt, vastakkainasettelu kärjistyi entisestään. Tämän miessukupuolen johtoaseman vuoksi monista naisista tuli usein myös eräänlaista kauppatavaraa. Tämä tarkoitti käytännössä esimerkiksi sitä, että mies saattoi omistaa lukuisia vaimoja. Lisäksi hän sai kohdella näitä vaimojaan käytännöllisesti katsoen parhaaksi katsomallaan tavalla eli esimerkiksi hylätä jonkun heistä ja ottamalla tilalle uuden vaimon. Myös puolisoitten välinen ikäero saattoi vaihdella huomattavasti. Monissa tapauksissa vielä alaikäisiä tyttöjä saatettiin näyttää vasten tahtoaan kaksi kertaa vanhemmille miehille, joita he pelkäsivät ja joiden mielihalujen kohteiksi he joutuivat.¹⁵² Monissa perheissä oli näet vallalla suorastaan ikivanha käsitys siitä, että tytöillä ei ole oikeutta päättää omista asioistaan, koska nämä eivät tiedä aina, mikä on parasta heille.¹⁵³ Samanlaista ajattelutapaa ei kohdistunut nuoriin poikiin, vaikka tyttöjen tiedetään tunnetusti kypsyyden poikia varhaisemmassa iässä.

Samanlainen alistussuhde sekä miehen ylivertaisuutta korostava asetelma vallitsivat myös esimerkiksi miehen ja tämän omien sisarten sekä miehen ja muiden suvun naisten välillä.¹⁵⁴ Mitkään lait tai säännöt eivät rajoittaneet suoranaisesti tätä patriarkaalista holhoussuhdetta. Naisten elämän tarkoituksena katsottiin olevan miesten palveleminen.¹⁵⁵ Mies saattoi lähestyä vaimoaan milloin tahansa niin seksuaalisessa kanssakäymisessä tai

---

¹⁵¹ Almaspour 2005, s. 264.

¹⁵² Ibid., s. 285.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Marzieh Kasbdoostin haastattelu 15.10.2010.

¹⁵⁵ Almaspour 2005, s. 165.

muussa mielessä ja vaimon piti olla aina valmiina. Nainen oli miehen omaisuutta ja mies päätti parhaaksi katsomallaan tavalla, miten toimia omaisuutensa kanssa. Myös *Koraani* korosti tätä: ”*Vaimonne ovat teidän peltonne; käykää siis pelloillenne niin kuin tahdotte, mutta tehkää ensin jotakin sielujenne hyväksi ja pelätkää Jumalaa sekä tietäkää, että joudutte kohtaamaan hänet. Ja julistakaa hyvää sanomaa uskovaisille.*”¹⁵⁶

Iranin islamilainen yhteiskunta oli jakautunut käytännössä kahteen osaan eli naisten ja miesten piireihin.¹⁵⁷ Naisten velvollisuutena oli pysyä kotona ja huolehtia perheestä eivätkä he saaneet olla tekemisissä muiden miesten kanssa. Tämä kielto ei koskenut miehiä, vaan he saivat kyllä olla tekemisissä muiden naisten kanssa. Esimerkiksi *Koraanissa* kerrotaan havainnollisesti siitä, kuinka naisten tulisi välttää tuntemattomia miehiä: ”*Sano myös uskovaisille naisille, että he hallitsisivat katseensa ja varoisivat jäsentään eivätkä näyttäisi suloaan paitsi sitä, mikä siitä on aina näkyvässä. Ja heidän tulee heittää huntunsa povensa päälle eikä näytetään suloaan muille kuin miehilleen tai isilleen tai miesten isille tai pojille tai miestensä pojille tai veljilleen tai veljiensä pojille tai sisariensa pojille tai naisilleen tai niille orjille, jotka ovat heidän oikean kätensä vallassa tai sellaisille miesraukoille*¹⁵⁸, *joilla ei ole vetoa siihen tai lapsille, jotka eivät ole tietoisia naisten alastomuudesta. Heidän ei tule myöskään polkea jaloillaan niin, että korot huomataan, jotka he kätkevät. Kääntykää Jumalan puoleen kaikki te uskovaiset, että kukaties teistä tulisi onnellisia!*”¹⁵⁹

Monien naisten asema oli kaikin puolin huolestuttavalla tolalla eikä asia suinkaan helpottunut myöhemmin. Tämä näkyi esimerkiksi rakkaus- ja ihmissuhteissa. Aviomies sai pitää lukuisia rakastajattaria, harrastaa avioliiton ulkopuolisia suhteita ja jopa hankkia lapsia muiden naisten kuin vaimon kanssa. Vaikka mies sattui jäämään kiinni teoistaan, hän ei joutunut vastaamaan niistä eikä joutunut yleisen paheksunnan kohteeksi. Aviomies saattoi myös halutessaan surmata vaimonsa ilman minkäänlaisia käytännön seurauksia, vaikka tekoon ei olisikaan ollut mitään perusteltuja ja järkeviä syitä. Pelkkä epäily jostakin asiasta riitti siis perusteeksi toiminnalle. Jos nainen syyllistyi puolestaan samankaltaisiin tekoihin, seuraukset olivat usein kohtalokkaat. Avioriksesta syytetty nainen kärsi usein

---

¹⁵⁶ *Koraani* 2:223.

¹⁵⁷ Almaspour 2005, s. 163.

¹⁵⁸ Näillä ”miesraukoilla” on viitattu esimerkiksi homoseksuaaleihin, henkisesti jälkeenjääneisiin sekä muihin ”normaaleista” yksilöistä poikkeaviin.

¹⁵⁹ *Koraani* 24:31.

karmean lopun, kun hänet kivitettiin kuoliaaksi ja vieläpä kaiken kansan nähtävillä. Jos hän tunnusti kuitenkin tekonsa vapaaehtoisesti, rangaistuksena oli ruoskiminen miltei kuoliaaksi. Rangaistukset pyrittiin myös toteuttamaan mahdollisimman nöyryyttävällä tavalla uhrien kannalta. Samalla ne toimivat myös varoittavina esimerkkeinä muille.¹⁶⁰ Tällaiset toimet osoittivat hyvin, kuinka mitättömäksi ennen kaikkea naisten ihmisarvo oli kutistunut islamilaisessa tasavallassa.

Myös esimerkiksi avioliiton ulkopuolella tapahtunut lasten synnyttäminen oli ehdottoman kiellettyä, koska islaminusko ei voinut hyväksyä sitä. Jos nainen oli puolestaan surmannut aviomiehen, seurauksena oli yleensä kuolemantuomio, joka pantiin täytäntöön ampumalla tai hirttämällä.¹⁶¹ Jos nainen oli puolestaan tehnyt surmatyön esimerkiksi ainoastaan puolustustarkoituksessa, sitä ei huomioitu määrättäessä rangaistusta. Vainajien lojuminen kaduilla teloitusten jäljiltä oli yleistä ja ohikulkija saattoi törmätä niihin keskellä kirkasta päivää.¹⁶² Jos nainen oli lähtöisin varakkaasta perheestä, joskus hänen perheensä saattoi myös onnistua lahjomaan viranomaiset muuttamaan annettu tuomio vankeudeksi. Silloin tällöin näitä rangaistuksia edellyttivät ”oikeudenkäynneiksi” nimitetyt pikaisesti järjestetyt ja tiukasti islamilaisen lain periaatteilla toimivat tilaisuudet, joissa syytetyt naiset eivät voineet kuitenkaan puolustautua sekä vaikuttaa mitenkään lopulliseen kohtaloonsa. Tällaiset rangaistukset olivat julmasta ja eräissä tapauksissa suorastaan keskiaikaisesta luonteestaan huolimatta hyvin yleisiä. Niiden määräämisestä ja toimeenpanosta muodostui jokapäiväistä rutiinia.

Jos mies oli joutunut vankilaan esimerkiksi poliittisista syistä, vapautumisensa jälkeen häntä itse asiassa arvostettiin. Naisilla tilanne oli kuitenkin tyystin toisenlainen. Vankilaan joutunut nainen ei päässyt suinkaan yhtään helpommalla kuin ne kanssasisarensa, jotka kuolema korjasi. Tällaisessa tapauksessa nainen joutui kärsimään elinikäisestä häpeästä, mikä teki normaalista elämästä käytännöllisesti katsoen mahdotonta. Sellaisessa tilanteessa kuolemaa pidettiin usein parempana vaihtoehtona, sillä se lopettaisi ainakin häpeätaakan kantajan kärsimykset. Tämän vuoksi monen naisen päätyminen itsemurhaan oli melko tavallista.¹⁶³

---

¹⁶⁰ Almaspour 2005, s. 164.

¹⁶¹ Marzieh Kasbdoostin haastattelu 15.10.2010.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ibid.

Häpeä ei rajoittunut kuitenkaan ainoastaan naiseen itseensä, vaan sillä oli myös laajemmat vaikutukset, sillä usein myös koko perhe ja suku joutuivat kärsimään sen seurauksista. Tuottamalla itselleen häpeää nainen häpäisi samalla automaattisesti koko lähipiirinsä. Seurauksena oli perheen joutuminen huonoon yhteiskunnalliseen valoon tai sen arvoaseman heikkeneminen varsinkin, jos kyseessä oli varakas suku. Tämä saattoi näkyä työpaikan ja monien aikaisempien yhteiskunnallisten privilegioiden menetyksenä tai joutumisena suljetuksi oman paikallisen yhteisön piirin ulkopuolelle.

Tällaisissa tapauksissa sukulaiset ja perheenjäsenet katkaisivat siteensä lopullisesti häpeän tuottajaan eli naiseen. Jos nainen sai mahdollisesti vapautensa ja pääsi pois vankilasta, hän jatkoi häpeätaakkansa kantamista käytännössä täysin eristettynä muusta yhteiskunnasta. Rikollisen leima säilyi siis loppuun saakka. Hän ei ollut enää osa entistä yhteisöään eikä voinut esimerkiksi solmia avioliittoa. Lopulta hänen elämänsä saattoi usein päättyä itsemurhan ohella siihen, että oman suvun miehet kuten esimerkiksi sedät, aviomiehet, veljet, enot, isät tai jopa naisen omat pojat surmasivat hänet palauttaakseen perheen menetetyn kunnian.¹⁶⁴ Muut suvun naiset eivät voineet käytännössä tehdä mitään asialle, vaan joutuivat seuraamaan murhenäytelmän toteutumista täysin voimattomina sivusta käsin.

Uudessa teokraattisessa Iranissa oli ollut heti vuodesta 1979 lähtien monia rohkeita sekä avarakatseisia naisia, jotka kääntyivät pian aiemmin kannattamaansa papistoa vastaan näiden todellisen luonteen paljastuttua ja menettivät seuranneissa yhteentörmäyksissä lopulta henkensä taistelemiensa asioiden puolesta. Naisten toiminta ja aktiivisuus Khomeinin johtaman papiston sekä näiden seuraajien vallan alaisuudessa oli kuitenkin yleisesti ottaen luonteeltaan satunnaista, mutta joskus he saattoivat myös järjestäytyä siinä määrin kuin se oli mahdollista.¹⁶⁵ Esimerkiksi teokraattisen hallinnon valtansa vakiinnuttamisen jälkeen vangitsemien poliittisten vankien perheet, joista valtaosa oli naisia, järjestivät täysin avoimesti mielenosoituksia ja vaativat äänekkäästi läheisiään vapauttaviksi.¹⁶⁶ Vaikka toiminnan varjopuolena olivat mahdollisuudet joutua vankilaan tai surmatuksi uskonnollisen eliitin valtaa turvaavan väkivaltakoneiston johdosta, monet yksittäiset naiset olivat kaikesta huolimatta valmiita ottamaan riskejä.

---

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Almaspour 2005, s. 274.

¹⁶⁶ Ibid., s. 276.

Useimmissa tapauksissa naisten ainoaksi protestimuodoksi jäi hiljainen vastarinta, koska vaihtoehtoja oli vähän. Vaikka he eivät olisikaan aina niskuroineet avoimesti esivaltaa vastaan ja olisivat pyrkineet välttämään konflikteja teokraattisen hallinnon edustajien kanssa, joutuminen satunnaisen mielivallan uhriksi oli kuitenkin melko yleistä. Ei ollut mitenkään tavatonta, että šiialaiselle papistolle kuuluiset salaisen poliisin tai miliisin jäsenet pahoinpitelivät erittäin raa'alla tavalla esimerkiksi nuoria naisia, vaikka nämä eivät olisikaan osoittaneet merkkejä käyttäytymisestä, joka olisi vaarantanut laillisen yhteiskuntajärjestyksen.¹⁶⁷ Tällaisia tilanteita seurasivat usein uhrien raahaaminen väkisin vankiloihin tai muihin suljettuihin alueisiin, joissa pahoinpitely jatkui tai uhri joutui raiskauksen ja kidutuksen kohteeksi. Moni ei selvinnyt elossa tällaisista tilanteista ja ne, jotka selvisivät, saivat elinikäisiä traumoja. Vastuussa olevien ei tarvinnut perustella tekojaan. Toisinaan keskellä päivää saattoi kohdata tilanteen, jossa joku kiihkomielinen teokraattisen hallinnon kannattaja heitti pahaa-aavistamattoman naisen kasvoille happoa keksien mitä erilaisimpia syytöksiä kuten vaikkapa, että tämä oli rikkonut pukukoodia tai seissyt liian lähellä vastakkaisen sukupuolen edustajaa.¹⁶⁸

Teokraattisen hallinnon valvonta ulottui useimmissa tapauksissa myös kodin rajojen sisäpuolelle. Hallinnon edustajat seurasivat usein kätköistä ihmisten jokaisia askeleita ja raportoivat poliisille tai miliisille asukkaiden yksityiselämästä.¹⁶⁹ Tämä koski myös naisia, sillä yksityisyyden käsite oli täysin vieras puhuttaessa heistä. Monien muiden poliisivaltioiden arkea muistuttavat yölliset koputukset ovelle ja yhteiskunnallisesta aktiivisuudesta epäiltyjen naisten noutaminen kodeistaan ”kuulusteluja” varten olivat yleisiä. Joskus mahdollisimman uskottavat selitykset käännyttivät heidät ovelta, mutta myöhemmin nämä palasivat usein entistä suuremmalla joukolla. Myös kohteen perheenjäsenet saattoivat joutua uhkailun kohteiksi, jos eivät suostuneet esimerkiksi luovuttamaan häntä tai piilottelivat tätä. Tällöin ainoana vaihtoehtona oli pyrkiä pakoon, sillä jääminen kiinni olisi merkinnyt karmea kohtaloa.¹⁷⁰ Tämän vuoksi turvaverkostoilla oli tärkeä merkitys ja esimerkiksi pääkaupungissa toimi monia sellaisia, joihin muista kaupungeista vainoja paenneet naiset saattoivat turvautua.¹⁷¹

---

¹⁶⁷ Marzieh Kasbdoostin haastattelu 15.10.2010.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Liimatainen 2009, s. 174.

¹⁷⁰ Marzieh Kasbdoostin haastattelu 15.10.2010.

¹⁷¹ Marzieh Kasbdoostin haastattelu 15.10.2010. Haastateltu itse oli joutunut jättämään perheensä ja pakenemaan pohjoisessa sijaitsevasta Tabrizin kaupungista pääkaupunkiin Teheraniin jouduttuaan ennen sitä hankaluuksiin esivallan edustajien kanssa.

Erilaisista turva- ja yhteistyöverkostoista huolimatta uudet islamilaiset vallanpitäjät onnistuivat valtansa vakiinnuttamisen jälkeen monin paikoin tukahduttamaan sekä hajottamaan yhtenäisen naisten solidaarisuushengen pieniin ja käytännöllisesti katsoen elinkelvottomiin osasiin, jolloin myös näiden kontrollointi sekä valvonta helpottuivat. Teokraattinen hallinto pyrki horjuttamaan naisten taisteluhenkeä sekä yhteistoimintaa usein myös sisältä käsin. Tämä olikin mahdollista papiston nousun jälkeen syntyneessä pelon ilmapiirissä, jonka ansiosta naisten välinen yhteistyö vaikeutui käytännössä. Monien siihen asti aktiivisina toimineiden naisten luottamus alkoi horjua tällaisessa ympäristössä ja esivallan jatkuvasti kiihtyvän painostustoiminnan edessä. Lisäksi myös keskinäisen solidaarisuuden hajoamisen seurauksena ilmeni suoranaista vainoharhaa, kun naiset saattoivat epäillä toisiaan vehkeilystä teokraattista hallintoa vastaan.¹⁷² Papisto osasi ja myös hyödynsi sangen tehokkaasti tätä paranoiaa.

Joissakin tapauksissa viranomaiset saattoivat myös lahjoa yksittäisiä naisia saadakseen tarvitsemiaan tietoja näiden niskuroivista kanssasisarista etenkin, jos heidän tiedettiin olevan osa järjestäytyntä vastarintaa ja jos heillä tiedettiin olevan arvokasta informaatiota. Taloudelliset houkutukset saattoivat olla toisinaan ylivoimaiset ja lahjonnan seurauksena moni kääntyi entisiä ystäviään sekä tovereitaan vastaan. Pahimmissa tapauksissa myös perheenjäsenet saatiin toisiaan vastaan tällaisin menetelmin etenkin, jos oli kyse vaatimattomissa oloissa eläneistä perheistä. Toisinaan painostuskeinona käytettiin myös uhkailuja siitä, että jos yhteistyöhalukkuutta ei löytynyt, naisen perhe ja muu lähipiiri saattoi joutua kärsimään tämän tekemistä vääristä valinnoista. Useissa tapauksissa uhkaukset pantiin täytäntöön, vaikka painostettava oli suostunut yhteistyöhön. Tällainen psykologinen painostustoiminta ja hallinnon puolelta ilmenevä voimannäyttö osoittautuivat usein tehokkaaksi sekä mursivat monien naisten taisteluhengen. Seurauksena oli usein myös monien aikaisempien perhe- ja ihmissuhteiden särkyminen.¹⁷³

Yhteiskunnallisen aseman tukaloituessa erityisesti monet varakkaammista piireistä lähtöisin olleet ja ajatusmaailmaltaan vapaamieliset naiset lähtivät maasta, jos siihen löytyi suinkin tilaisuus. Köyhemmillä ei ollut mahdollisuuksia tähän. Tämän jälkeen monet heistä

---

¹⁷² Marzieh Kasbdoostin haastattelu 15.10.2010.

¹⁷³ Marzieh Kasbdoostin haastattelu 15.10.2010. Haastateltu oli toiminut itsekin jonkin aikaa yhteiskunnallisena aktiivina, mutta eräät hänen entiset ystävänsä ilmiantoivat hänet kidutusten sekä kiristysten seurauksena. Seuranneen pakomatkinsa vuoksi Tabrizista Teheraniin hän ajautui erilleen perheestään, yksi hänen perheenjäsenistään tuomittiin kuolemaan ja monet muut läheiset ystävät menettivät henkensä.

jatkoivat uusista kotimaistaan käsin ja vapaamman ilmapiirin suojissa teokraattisen hallinnon arvostelua sekä muuta papiston vastaista toimintaa. Varjopuolena oli kotimaahan jääneiden sukulaisten ja läheisten tilanne sekä tieto siitä, että kotimaahan ei ollut enää paluuta. Läheiset saattoivat joutua kärsimään pahoin maanpaossa olevan perheenjäsenensä hallinnon vastaisten mielipiteiden vuoksi. Onnellisimmissa tapauksissa Iranista pakemaan päässyt nainen sai myöhemmin koottua ainakin osan perheestään yhteen sikäli kuin sen jäseniä ei ehditty vielä vangita tai surmata, kun nämä seurasivat häntä ulkomaille.

Vaikka Khomeinin valtaannousua seurasi naisten aseman heikkeneminen ja monenlaisten epäkohtien ilmaantuminen leimaamaan näiden elämää, osa heistä tuki kaikesta huolimatta heitä sortavaa ja rajoittavaa järjestelmää.¹⁷⁴ Kaikki Iranin naiset eivät siis asettuneet suinkaan kyseenalaistamaan uusien teokraattisten vallanpitäjien arvovaltaa sekä toimintatapoja, vaan sopeutuivat melko vaivattomasti uuteen elämänmuotoon, koska olivat saaneet kasvatuksensa konservatiivisessa ympäristössä ja eläneet myös jo ennen islamilaista vallankumousta paljolti samankaltaisissa oloissa, joita uudet šiialaiset vallanpitäjät lähtivät nyt pönkittämään. Tällaisia mukautujia löytyi käytännössä kaikista yhteiskuntaluokista.¹⁷⁵

Siitä huolimatta, että valtaosa mukautuvista naisista oli köyhistä oloista peräisin olevia, joilla oli usein myös alhainen oppimis- ja koulutustaso, myös monien varakkaiden sekä virikkeellisessä ympäristössä eläneiden keskuudesta löytyi hyvin perinteisiä arvoja ja äärimmäisen konservatiivisia tapoja noudattavia naisia, jotka eivät olleet valmiita itsenäistymään eivätkä edes kokeneet sitä tarpeelliseksi. Tämä olisi rikkonut eräänlaisen turvallisuuden tunteen, jonka he kokivat olevan länsä elämässään.¹⁷⁶ Koska heistä ei koitunut näin ongelmia ja päänvaivaa teokraattiselle hallinnolle, he saattoivat elää rauhallisemmissa oloissa, mikä tarkoitti kuitenkin käytännössä elämää laajasti syrjäytyneenä.¹⁷⁷ Syrjäytymistä ja eristäytymistä edistivät esimerkiksi konservatiivisten perheiden naispuolisiin jäseniinsä kohdistama ulkonaliikkumiskielto, mikä rajoitti heidän elintilansa neljän seinän sisälle.¹⁷⁸ Nämä hyväksyivät kaikesta huolimatta mukisematta alisteisen asemansa eivätkä lähteneet kyseenalaistamaan asioita.

---

¹⁷⁴ Liimatainen 2009, s. 173.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Marzieh Kasbdoostin haastattelu 15.10.2010.

¹⁷⁷ Almaspour 2005, s. 304.

¹⁷⁸ Ibid., s. 294.

Tällaisille usein uskonnollisista oloista lähtöisin olleille sekä ajatusmaailmaltaan konservatiivisille naisille monet islaminuskosta lähtöisin olevat periaatteet olivat siis helppoja omaksua ja niihin myös samaistuttiin täysin vaivattomasti. Tämä asenne näkyi esimerkiksi perhe-elämässä. Islaminuskossa perhettä on nimittäin pidetty yhteiskunnan perustana.¹⁷⁹ Näille naisille tuli siten tärkeäksi kasvattaa lapsensa islamilaisten tapojen mukaisesti sekä siirtää aikaisemmin oppimiaan tapoja ja traditioita näille. Tällaiset kasvatusmenetelmät varmistivat vanhanaikaisen ajattelutavan jatkumisen sukupolvelta toiselle. Siten lapset siirsivät perintöä eteenpäin myös omille lapsilleen.¹⁸⁰ Lasten pysyminen kuuliaisina omalle kulttuurilleen sekä uskonnolleen ja ylpeyden tunteminen niitä kohtaan tulivat merkittäviksi seikoiksi. Tällaisia jälkeläisiä kasvattaneille naisille äitiys oli usein myös heidän elämänsä ainoa merkittävä sisältö eikä sen lisäksi ollut juurikaan tarvetta herätellä mitään uusia toiveita omasta tulevaisuudesta.¹⁸¹

Puhuttaessa vuoden 1979 islamilaisesta vallankumouksesta ja sen yhteiskunnallisesta vaikutuksesta naisten asemaan on oikeastaan mahdotonta puhua kaikista naisista yhtenä homogeenisena ryhmänä. On pikemminkin korostettava ilmiön heterogeenisyyttä. Vallankumousta kannattaneiden ja uusien vallanpitäjien sääntöihin alistuneiden sekä sitä vastustavien naisten välillä esiintyi nimittäin myös paljon sisäisiä kiistatekijöitä. Papiston vallan hyväksyneet ja usein myös näiden hyväksi toimivat naiset saattoivat joutua myös kahnauksiin teokraattisen hallinnon valtaa vastustavien radikaalien sekä omista oikeuksistaan tietoisien naisten kanssa. Edelliset eivät voineet yksinkertaisesti ymmärtää, miksi jälkimmäiset viittasivat tietoisesti kintaalla islamilaisen lain rajoitteille ja olivat valmiit kärsimään tämän johdosta.¹⁸² Ainoana yhteisenä molempia ryhmittymiä leimaavana piirteenä säilyi oikeastaan vain se asia, että he olivat kaikki patriarkaalisesta yhteiskuntajärjestyksen muodostaman pyramidin pohjalla ja käytännössä kaikessa mielessä iranilaista yhteiskuntaa hallitsevien miesten alapuolella. Osa heistä hyväksyi tämän seikat ja toiset eivät.

Islamilaista vallankumousta seuranneesta šiialaisen papiston harjoittamasta naisten oikeuksien alasajosta sekä näiden aseman yleisestä heikkenemisestä huolimatta osa heistä on jatkanut sitkeästi taistelua epäoikeudenmukaisuutta ja julmaksi koettua kohtelua vastaan.

---

¹⁷⁹ Parviola, Peura & Vaaramo 1993, s. 131.

¹⁸⁰ Marzieh Kasbdoostin haastattelu 15.10.2010.

¹⁸¹ Liimatainen 2009, s. 173.

¹⁸² Alavi 2007, s. 209.

Vallankumouksen jälkeisinä vuosikymmeninä vastarinnan määrä on vain kasvanut entisestään ja radikaalit naiset ovat saaneet riveihinsä uusia jäseniä siitä huolimatta, että valtiollinen terrori on haitannut omalta osaltaan toiminnan edistymistä. Samalla myös näiden naisten kollektiivinen tietoisuus on kasvanut ja saavuttanut uusia mittasuhteita. Takaiskut naisten aseman parantamiseen pyrkivissä tavoitteissa sekä koetut tappiot teokraattisen hallinnon kovaotteisuuden edessä eivät ole onnistuneet nujertamaan näitä rohkeita naisia, vaan vahvistaneet heitä entisestään. Sanonta ”mikä ei tapa vain vahvistaa” pätee erityisen hyvin tässä tapauksessa. Erityisesti viime aikoina monet lahjakkaat ja uutterat naisaktivistit ovat paljastaneet sekä hyödyntäneet Iranin islamilaisen tasavallan byrokratian porsaanreikiä ja onnistuneet siten kiertämään monia patriarkaalisuuden yhteiskunnan tiukkoja sekä ehdottomiksi luotuja sääntöjä.¹⁸³

Vuoden 1979 vallankumouksen jälkeisenä aikana naisten taistelua demokratian ja ihmisarvoisen elämän puolesta on pyritty käymään ideologisen valtion sisältä käsin heiluttamalla sen rakenteita.¹⁸⁴ Tämä on ollut hyvin kunnianhimoinen, mutta myös äärimmäisen haasteellinen tehtävä, johon on sisältynyt monia vaikeasti ylitettäviä esteitä. Aktivistit eivät ole keskittyneet triviaaleina pidettyihin seikkoihin kuten siihen, tulisiko huntupakkoa korostavasta säännöstä päästä irti vai ei, vaan heillä on ollut mielessään laajempia pitkän tähtäimen tavoitteita kuten esimerkiksi suurempien koulutus- ja työmahdollisuuksien toteuttaminen naisille sekä laadultaan korkeamman terveydenhuollon takaaminen erityisesti vähäosaisemmille perheille. Sitä paitsi monet Iranin naisten vapauksia ja oikeudenmukaisuutta tavoittelevat vaatimukset ovat saaneet yhä enemmän puolelleen myös yleisen mielipiteen sekä laajemman Iranin ulkopuolelta suuntautuvan kansainvälisen mielenkiinnon.

5.2 Kansallisten ja uskonnollisten vähemmistöjen asema

Iranilla on ollut pitkän historiansa kuluessa omat vähemmistönsä, jotka ovat eläneet vuoroin rauhassa valtakuntaa kulloinkin hallinneiden isäntien kanssa ja olleet toisinaan esimerkiksi levottomina sekä kriisien leimaamina aikoina huonoissa väleissä näiden kanssa, jolloin ne ovat saattaneet joutua silmätikuiksi. Myös rajojen vaihtelu eri aikoina on tuonut

---

¹⁸³ Ibid., s. 229.

¹⁸⁴ Ibid., s. 230.

mukanaan uusia vähemmistöjäkansoja Iranin rajojen sisälle. Näitä vähemmistöjä on ollut ja on myös edelleen olemassa sekä kansallisissa että uskonnollisissa muodoissaan. Niiden aktiivisuus ja osallisuus eri historiallisissa murroskohdissa on vaihdellut. Näin kävi myös vuosien 1978–79 epävakaiden olojen yhteydessä.

Esimerkiksi jotkut vähemmistöt kuten kurdit ja arabit olivat olleet ensimmäisinä irtautumassa *šaahin* vallan alaisuudesta. He tukivat vuoden 1979 islamilaista vallankumousta ja Ruhollah Khomeinin valtaannousua, koska tämä oli korostanut lupauksissaan näiden tulevan kohdelluiksi oikeudenmukaisesti.¹⁸⁵ Khomeinin lupauksille oli kuitenkin muodostunut tavaksi jäädä toteutumatta ja myös nyt kävi niin. Tässä tapauksessa syinä lupausten rikkoutumiseen olivat osittain uuden teokraattisen hallinnon käytännössä mahdottomaksi osoittautunut tehtävä toteuttaa näiden vähemmistöjen vaatimuksia autonomiasta, mutta myös tällaisten vaatimusten sovittamaton ristiriita tiukan islamilaisen lain eli *šarian* periaatteiden kanssa.¹⁸⁶ Lupausten jääminen toteuttamatta vieraannutti entiset vähemmistökannattajat uusista vallanpitäjistä ja ajoi lopulta osapuolet suoranaiseksi törmäyskurssille keskenään. Siksi vallankumouksen jälkeen niiden asema muuttui nopeasti huonompaan suuntaan, kun uuden teokraattisen keskusvallan ja vähemmistöjen välillä puhkesi monia väkivaltaisia konflikteja.¹⁸⁷

Yhteenottojen taustalla olivat myös uuden šiialaisen papiston muodostaman eliitin pyrkimykset pönkittää omaa valtaansa ja uskonnollista ideologiaansa sekä monien vähemmistöjäkansoille ominaisten kulttuuripiirteiden kokeminen ”epäislamilaisina” ja uuden islamilaisen valtion yhtenäisyyttä hajottavina tekijöinä. Usein taustalla olivat myös teokraattisen hallinnon puhdas suvaitsemattomuus sekä ahdasmielisestä maailmankuvasta johtuva peittelemätön vastenmielisyyttä vieraita kansoja kohtaan.¹⁸⁸ Papisto pelkäsi vieraiksi koettujen tapojen turmelevan islamilaiseen moraaliin perustuvan yhteiskuntajärjestyksen. Tällaisessa asetelmassa teokraattinen eliitti toimi yleensä aggression käynnistäjänä ja vähemmistöt joutuivat puolustuskannalle. Tavat, joilla kansallisia ja uskonnollisia vähemmistöjä kohdeltiin, sisälsivät monenlaisia eroja. Sen vuoksi myös keinot, joiden turvin nämä eri vähemmistöt selvisivät kohtelustaan, vaihtelivat. Siksi tässä yhteydessä

---

¹⁸⁵ Wright 1989, s. 31.

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Hassan, Hussein D., *Iran: Ethnic and Religious Minorities*. CRS Report for Congress, Updated November 25, 2008 [<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL34021.pdf>]. Luettu 16.10.2010.

¹⁸⁸ Farhad Jalili-Monir in haastattelu 12.10.2010.

näitä kahta ryhmää eli kansallisia ja uskonnollisia vähemmistöjä tarkastellaan kutakin erikseen omina erillisinä kokonaisuuksinaan. Havainnoinnin kohteeksi on otettu muutamia huomattavimpia vähemmistökansoja, joiden kautta tilannetta lähdetään valottamaan.

Kurdit ovat aina olleet kansa, jolla ei ole ollut omaa valtiota.¹⁸⁹ He ovat myös suurin yksittäinen kansanosia, joka elää valtiottomassa olotilassa, vaikka he kutsuvatkin asuinalueitaan Kurdistanin nimellä. Kurdien kohtaloksi on koitunut elää pirstoutuneina ympäri Lähi-itää pääosin Turkin, Irakin ja Iranin alueilla. Tällainen tilanne on synnyttänyt omalta osaltaan kurdeille ominaisen taistelutahdon asuttamiensa alueiden vallanpitäjiä vastaan, jonka tavoitteena on ollut joko autonomisen aseman saavuttaminen tai täydellinen itsenäisyys oman kurdivaltion muodossa.¹⁹⁰ Vahva itsenäisyyshenki, sotaisia mentaliteettiä sekä pitkä separatistien perinteet ovat olleet kurdeille ominaisia piirteitä. Iranissa näiden itsenäisyystaistelu ei eronnut juurikaan naapurimaissa tapahtuneesta vastaavanlaisesta kehityksestä ja kun vuosien 1978–79 tapahtumat romuttivat *šaahin* vallan, myös kurdit kokivat tilaisuutensa tulleen omien tavoitteidensa toteuttamiseksi.

Islamilaisen vallankumouksen aikana kurdien toiveet oman asemansa parantamisesta nousivat hetkellisesti, kun uudet šiialaiset vallanpitäjät lupasivat myöntää heille joitakin privilegioita. Toiveet osoittautuivat lopulta harhoiksi. Monet kurdijohtajat lähettivät Khomeinin asettaman väliaikaishallituksen pääministerille Mehdi Bazarganille esityksiä omista vaatimuksistaan, joihin kuuluivat esimerkiksi vaatimukset oikeudesta oman paikallishallinnon perustamiseen, päättäminen omista sisäisistä asioista ja kurdikielen julistaminen tasavertaiseen asemaan virallisen kansankielen rinnalla.¹⁹¹ Teheranista ei saatu kuitenkaan vastausta näille pyynnöille. Syynä oli osittain Bazarganin hallituksen käytännön voimattomuus, mutta myös sen haluttomuus sekaantua asiaan, sillä todellinen valta oli Khomeinin ja tämän vanhoillisen lähipiirin hallussa eivätkä he olleet valmiita jakamaan valtaa jakamalla maata osiin.

Kun vaatimuksiin ei saatu vastausta, lähinnä Iranin koillis- ja luoteisosissa asuneet kurdit muodostivat paikallisia vastarintapesäkkeitä sekä nousivat vastarintaan teokraattista hallintoa vastaan. Erityisesti luoteessa operoivat vahvat aseistetut kurdikapinalliset

---

¹⁸⁹ Vihervuori 1989, s. 281.

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ Hiro 1987, s. 111.

osoittautuivat haasteeksi näiden arvovallalle.¹⁹² Heidän sissisotansa hallituksen joukkoja vastaan oli menestyksestä, mutta he kärsivät myös monia takaiskuja. Khomeini julisti vielä vuoden 1979 aikana pyhän sodan eli *jihadin* autonomiaa vaativia kurdikapinallisia vastaan, määräsi vallankumoukselliset asevoimat hyökkäämään näiden asuinalueille ja palauttamaan keskusvallan ote niihin väkivallalla. Kurdiongelmaa pidettiin uuden islamilaisen tasavallan ongelmana.¹⁹³ Se tuli siis ratkaista nopeasti ja keinoja kaihtamatta. Seurauksena oli kurdikylissä sekä muissa näiden asuttamissa keskuksissa toimeenpantuja verilöylyjä, kun vallankumoukselle uskolliset kaartilaiset surmasivat käsiinsä saadut kurdit, joihin kuului sekä kapinallisia että aseettomia siviilejä eli myös naisia, lapsia ja vanhuksia. Yhteenotot jättivät jälkeensä tuhansia kurdeja kuolleina, sillä šiialaisilla vastustajilla ei ollut tapana ottaa näitä vangeiksi, vaan myös antautuneet teloitettiin.

Kurdien tukialueiden ja muiden tärkeimpien kaupunkien joutuminen hallituksen joukkojen sekä fanaattisten vallankumouskaartilaisten käsiin vuoden 1979 loppuun mennessä heikensivät kurdikapinallisten iskukykyä, mutta eivät nujertaneet näiden vastarintaa täysin. Monet kurdit pääsivät pakenemaan seuranneita verilöylyjä ja organisoivat hajanaiset joukkonsa uudelleen hallituksen ulottumattomiin perustetuissa salaisissa piilopaikoissaan, minkä jälkeen he ryhtyivät sissisotaan sekä tarkoin suunniteltuihin strategisiin iskuihin määrällisesti ja laadullisesti ylivoimaisemmaksi osoittautunutta vihollista vastaan. Seuraavien vuosien kuluessa aseistettujen kurdikapinallisten toiminta muodostui todelliseksi piikiksi teokraattisen hallinnon lihassa.¹⁹⁴ Vaikka kurdien taistelutahto jatkui sitkeänä, teokraattisen hallinnon toimenpiteet heikensivät heitä siinä määrin, että lopulta seurauksena oli jo aiemmin hajanaisen kurdikansan pirstoutuminen entisestään, kun rivejä harvennettiin ja toiset pakenivat ulkomaille.

Kurdialueiden kukistumista seurasi teokraattisen hallinnon otteen tiukentuminen niissä sekä valvonnan ja tarkkailun lisääntyminen. Tämä muutti puolestaan monen tavallisen kurdin arkielämän tyystin, kun entiset turvaverkostot hajosivat ja monien perhesiteet katkesivat kokonaan esimerkiksi läheisten menettäessä henkensä tai liittyessä sissijoukkoihin. Tilalle tuli pelon sävyttämä ilmapiiri. Kun šiialaiset vallanpitäjät kokivat

---

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ Ghaderi-Mameli, Soheila, *Kurds in the Islamic Republic: A Survey*. Geopolitical Affairs, Volume 1, Daedalos Institute of Geopolitics 2007 [http://www.daedalos-institute.org/downloads/Kurds_in_the_Islamic_Republic.pdf]. Luettu 16.10.2010.

¹⁹⁴ Wright 1989, s. 32.

saaneensa sotilaallisen uhan neutraloiduksi, aseellista sortoa seurasi kulttuurinen sorto, mikä näkyi käytännössä siinä, että alistetut kurdit pyrittiin sulauttamaan osaksi šiialaista valtakulttuuria. Heidän omalle kulttuurilleen ominaisia tapoja ja perinteitä pyrittiin kitkemään erilaisin rangaistuksin, painostuksin tai muilla toimenpiteillä, jotka vaikeuttivat näiden elämää. Samalla seurauksena olisi heidän oman identiteettinsä heikentyminen.

Kurdeihin kohdistettu kulttuurinen sorto kulki käsi kädessä taloudellisen ja poliittisen alistamisen kanssa.¹⁹⁵ Lisäksi myös heidän syrjintänsä jatkui voimakkaana.¹⁹⁶ Šiialainen papisto ei kuitenkaan harjoittanut uskonnollista sortoa, sillä kurdit ovat valtaosin sunneja ja siten osa islaminuskon pyhää kokonaisuutta. Tämä oli kuitenkin vain laiha lohtu. Taloudellisten pakotteiden ja kauppasaarron käyttö kurdialueita kohtaan oli tavallista, mikä tarkoitti käytännössä yhteisöjen toimivuuden kannalta tärkeiden elinkeinojen harjoittamisen vaikeutumista tai muuttumista peräti mahdottomaksi. Kaupankäynnin kuihtuminen kurdien asuttamilla alueilla toi mukanaan kurjistumista, toivottomuutta, työttömyyttä ja rikollisuuden kasvua. Samalla šiialaiset vallanpitäjät varmistivat sen, että nämä eivät niskuroisi enää jatkossa keskushallintoa vastaan. Kurdien oli myös helppo sortua nopeasti pakotteiden edessä, sillä heillä ei ollut oikeastaan omasta takaa edellytyksiä selviämiseen omin voimin. Syynä tähän oli oman valtion puute. Jos kurdeilla olisi ollut oma virallisesti tunnustettu valtio ja sillä olisi ollut tarpeeksi resursseja, se olisi kenties voinut luoda vähitellen instituutiot ja puitteet omalle itsenäiselle toiminnalleen.

Iranin kansallisiin vähemmistöihin kuului myös arabeja erotuksena persialaiselle valtaväestölle. Näiden yhteisöt olivat keskittyneet maantieteellisesti maan länsirajalle sekä Persianlahden rannikon varrelle. Vuoden 1979 islamilainen vallankumous vaikutti myös arabien asemaan sekä olojen muutokseen. Kurdien tavoin myös arabeilla oli ollut monia odotuksia uusien vallanpitäjien suhteen. Vallankumouksen toteutumisen ja Khomeinin valtaannousun jälkeen moni arabiyhteisö oli lähettänyt edustajiaan ja näiden mukana vaatimuksiaan uusien vallanpitäjien luo. Niissä toivottiin parempaa osuutta maan suurista öljyvaroista, arabien etujen varmistaminen tärkeimpien työpaikkojen jaossa sekä arabian kielen opetusta ensimmäisen kielen asemassa.¹⁹⁷ Myös arabeilla oli oma uskonnollinen

---

¹⁹⁵ Vihervuori 1989, s. 286.

¹⁹⁶ Ghaderi-Mameli, Soheila, *Kurds in the Islamic Republic: A Survey*. Geopolitical Affairs, Volume 1, Daedalos Institute of Geopolitics 2007 [http://www.daedalos-institute.org/downloads/Kurds_in_the_Islamic_Republic.pdf]. Luettu 16.10.2010.

¹⁹⁷ Hiro 1987, s. 112.

johtajansa eli *ajatollahinsa*, mutta he joutuivat Khomeinin kannattajien painostuksen kohteeksi. Kun moniin heidän esittämiinsä vaatimuksiin ei suostuttu, arabit nousivat kurdien tavoin vastarintaan šiialaisia vallanpitäjiä vastaan.

Arabeilla oli kurdien tavoin myös omat aseelliset taistelujoukkonsa, jotka kävivät sissisotaa hallituksen joukkoja vastaan. He turvautuivat usein myös taktisiin yllätysiskuihin, joiden kohteina olivat sekä vallankumoukselle uskolliset asevoimat että erityisesti öljyntuotantolaitokset.¹⁹⁸ Öljy toimikin tärkeänä propagandan välineenä sekä toiminnan motiivina arabien poliittisessa taistelussa. Näiden vastarinta aiheutti suurta närkästystä pääkaupungissa Teheranissa. Arabinationalistit järjestivät myös useita teokraattisen hallinnon vastaisia mielenosoituksia, jotka päättyivät vuoden 1978 esimerkkien eli jo *šaahin* aikana suosittujen menetelmien tavoin siihen, että asevoimat alkoivat tulittaa mielenosoittajia. Arabien toistuva niskurointi vauhditti omalta osaltaan uusien vallankumouskaartien perustamista sekä niiden organisoimista. Vaikka myös arabit kärsivät kurdien tavoin monia takaiskuja, heillä oli jo olemassa paremmat lähtökohdat, joten he selvisivät lopulta hyvin myöhemmistä vaikeuksista perinteisesti vahvan vaihto- ja kaupankäyntiperinteensä ansiosta.

Kurdien ja arabien lisäksi Iranin kansallisista vähemmistöistä on nostettava esille myös turkkilaisten kansojen yhtä haaraa edustavat azerit, jotka ovat maan suurin kansallinen vähemmistö.¹⁹⁹ Kurdien tavoin myös azerien tarkat historialliset juuret ovat jääneet monelta osin hämärän peittoon. Azerien asuttamille alueille Iranissa on ollut monissa tapauksissa tyypillistä se, että ne ovat toimineet vallankumouksellisen toiminnan syntysijoina, joista levottomuudet ovat levinneet myös muualle maahan. Radikaaleja azereita voisi luonnehtia yhdeksi Iranin merkittävimmistä sisäisistä ”häiriköistä”.²⁰⁰ He ovat olleet usein vallankumouksellisen toiminnan eturintamassa ja toimineet liikehdintöjen johdossa. Azerien oma kansallisuushenki on ollut aina myös poikkeuksellisen vahvaa ja he ovat olleet aina ensimmäisten joukossa vaatimassa vallanpitäjiltä omia oikeuksiaan tai niiden parantamista. Siksi ei olekaan ihme, että heillä oli myös merkittävä osa vuosien 1978–79 levottomuuksien aikana. Khomeinin valtaannousu ja uuden teokraattisen hallinnon pystyttäminen vaikuttivat paljon myös azerien elämään.

---

¹⁹⁸ Ibid., s. 113.

¹⁹⁹ Farhad Jalili-Monirin haastattelu 12.10.2010. Haastateltu itse kuuluu kansalliseen vähemmistöön eli azereihin, joita asuu runsaasti erityisesti Pohjois-Iranin alueella Azerbaidžanin ja Armenian rajanaapureina.

²⁰⁰ Farhad Jalili-Monirin haastattelu 12.10.2010.

Azerien poliittinen toiminta oli ollut aktiivista jo *šaahin* vallan aikana, kun monarkistinen hallinto oli kieltänyt näiden oman kielen käytön paikallishallinnossa, kouluissa sekä lehdistössä. Kun papisto otti vallan vuonna 1979, myös azerit esittivät kurdien ja arabien tavoin omia vaatimuksiaan muuttuneessa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Niissä toivottiin autonomista itsehallintoa sekä sekularististen tahojen ja oppositiopuolueiden aseman laillistamista muuttamalla perustuslakia. Šiialaisen papiston ylin johto torjui kuitenkin jyrkästi nämä vaatimukset. Tällöin seurasi usein kahakoita hallituksen joukkojen sekä radikaalien azerien välillä. Azerit vetivät usein lyhyemmän korren näissä yhteenotoissa.²⁰¹ Myös azerien sekä kurdien välillä esiintyi aseellisia yhteenottoja ja ne pahensivat tilannetta entisestään.²⁰² Silloin teokraattinen hallinto saattoi käyttää tilannetta hyväkseen asettumalla azerien puolelle, joiden avulla suurempana uhkana pidettyjä kurdeja voitaisiin heikentää.

Keskusvallan ote ja valvonta tiukkenivat vähitellen myös azerien asuttamilla alueilla. Hallitsevan šiialaisen väestönosan ja radikaalien azerien välinen vastakkainasettelu syveni entisestään. Tämän vuoksi erityisesti monet uudistusmieliset azerit joutuivat kurdien tavoin poliittisen ja kulttuurisen sorron alle, kun monia heidän omalle kulttuurilleen ominaisia piirteitä pyrittiin kitkemään iranilaisen yhteiskunnan yhtenäistämiseen tähtäävän politiikan nimissä. Etenkin kielikysymys eli azerin kielen asema valtakielen rinnalla muodostui vaikeaksi.²⁰³ Toisin kuin kurdeille ja osin myös arabeille kävi, azerit selvisivät kuitenkin lopulta suhteellisen hyvin teokraattisen hallinnon harjoittamasta painostuksesta, vaikka osapuolten suhteet muodostuivat sekä säilyivät hyvin viileinä ja hallitusta vastaan esiintyi aika ajoin mielenosoituksia. Kauppias- ja liiketoiminnan vahvat sekä pitkät perinteet azerien keskuudessa edesauttoivat omalta osaltaan näiden selviytymistä teokraattisen hallinnon harjoittaman politiikan paineessa.²⁰⁴ Lisäksi azerien keskuudessa ei esiintynyt kurdien tavoin vakavasti otettavia separatistisia pyrkimyksiä irtautua voimakeinoin islamilaisesta tasavallasta, mikä helpotti ainakin siltä osin heidän asemaansa.

On myös otettava huomioon, että azerit eivät olleet vuonna 1979 tai edes sen jälkeen täysin yhtenäinen ja jakamaton kansanryhmä, jolla olisi ollut täysin yhtenevät intressit. Erityisesti Iranin yläluokkaisiin azereihin kuului myös paljon ajatusmaailmaltaan konservatiivisia, jotka olivat läheisissä väleissä Iranin hallitsevien piirien kanssa. Azereilla oli ja on yhä

---

²⁰¹ Farhad Jalili-Monirin haastattelu 12.10.2010.

²⁰² Hiro 1987, s. 112.

²⁰³ Farhad Jalili-Monirin haastattelu 12.10.2010.

²⁰⁴ Ibid.

myös hyvin laajoja yhteisöjään Iranin pääkaupungissa. Teheranista onkin sanottu usein, että se on yksi maan ”azerilaisimmista” kaupungeista.²⁰⁵ Sitä paitsi Khomeinin aikana aluksi Iranin presidenttinä (1981–89) toiminut ja sittemmin tämän seuraajaksi noussut maan nykyinen *ajatollah* Ali Khamenei (s. 1939) on itsekin syntyjään Iranin azeri. Ahdasmielisyystään tunnetun šiialaisen valtion korkeimpana hengellisenä auktoriteettina toimii siis kansallisen vähemmistön edustaja. Tämä jos mikä on hyvä osoitus historiassa tuon tuostakin esiintyvistä ironiasta.

Iran on toiminut kasvuympäristönä myös monille erilaisille uskonnollisille vähemmistöille. Alueella oli asunut jo ennen islaminuskon vakiintumista monia vanhempien uskontojen harjoittajia sekä edustajia. *Šaahin* lähdön ja islamilaisen vallankumouksen jälkeen vuonna 1979 myös niiden asema muuttui kuitenkin uusien islamististen vallanpitäjien alaisuudessa. Näissä tapauksissa teokraattisen hallinnon mielivaltaisesti harjoittama politiikka vaihteli usein sen mukaan, mistä uskontokunnasta oli kyse, kun esimerkiksi *Koraanin* sisällöstä, vanhoista kirjoituksista sekä traditioihin perustuvista opeista haettiin apua perustelujen tekemiseksi. Ihmisten kohtaloista päätettiin siis käytännössä vuosisatoja vanhojen jäänteiden tulkittamisen avulla. Tämä politiikka merkitsi joillekin joutumista suuriin vaikeuksiin, mutta toiset selvisivät vähemmällä.

Iranin baha’ilainen yhteisö oli yksi niistä uskonnollisista vähemmistöistä, joka joutui pahimmin šiialaisen papiston vainojen ja mielivallan kohteeksi. Baha’ilaisuutta pidettiin islaminuskon harhaoppisena eli kerettiläisenä haarana.²⁰⁶ Se oli sitä myös Khomeinille ja tämän lähipiirille, sillä monet baha’ilaisuuden sisältämistä edistyksellisistä sekä vapaamielisistä ajatuksista eivät sopineet yhteen jyrkän šiialaisen islaminuskon kanssa. Papiston valtaannousua seurasi nopeasti baha’ilaisiin kohdistettu syrjintä ja heidän huonon kohtelunsa lisääntyminen, kun heidät leimattiin Allahin vihollisiksi. Näiden vastarinta oli luonnollisesti vähäistä ja huonosti organisoitua. Moni baha’ilainen menetti työpaikkansa ja joidenkin omaisuutta takavarikoitiin tai hävitettiin. Baha’ilaisten pyhäköitä ja muita uskonnollisia paikkoja kuten hautausmaita häväistiin sekä tuhottiin.²⁰⁷ Joitakin yhteisön johtomiehiä myös teloitettiin ja vielä useampia tuomittiin kohtuuttoman pitkiin vankeusrangaistuksiin esimerkiksi vain siksi, että nämä eivät luopuneet ”harhaopistaan”.

---

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Wright 1989, s. 32.

²⁰⁷ Ibid.

Šiialaiset vallanpitäjät lietsoivat myös usein heidän konservatiivista politiikkaansa tukevia uskonkiihkoisia kansalaisia käymään baha'ilaisten kimppuun. Lynkkauksista ja pahoinpitelyistä muodostui julkisia tapahtumia, jotka saattoivat vetää paikalle paljon ihmisiä.²⁰⁸ Tällainen epäsuotuisa kehitys heikensi suuresti Iranin baha'ilaista yhteisöä. Näiden asema jatkui pitkään huolestuttavana ja se on sitä käytännössä myös edelleen. Vaikka asioista ei ole puhuttu välttämättä kovin avoimesti ja räikeimpiä tapauksia on myös pyritty peittelemään, pahoinpitelyjä sekä vangitsemisia esiintyy yhä. Teokraattinen hallinto pitää baha'ilaista yhteisöä poliittisena organisaationa eikä ole myöntänyt sille tämän nojalla vähemmistöuskonnon asemaa, vaikka todellisuudessa kyseessä on Iranin toiseksi suurin uskonnollinen vähemmistö välittömästi islaminuskon sunnilaista oppihaaraa tunnustavien muslimien jälkeen.²⁰⁹ Aivan kuten kurdeille kävi kansallisena vähemmistönä, niin myös baha'ilaiset saivat maksaa poikkeuksellisen raskaan hinnan väkivallasta uskonnollisena vähemmistönä.

Kristittyjen, juutalaisten sekä zarathustralaisten asema Khomeinin ja tämän seuraajien aikana oli uskonopillisista syistä ainakin osittain parempi kuin kovakouraisen käsittelyn kohteeksi joutuneiden baha'ilaisten, vaikka myös nämä menettivät monia aiemmin nauttimiaan etuoikeuksiaan. Esimerkiksi vuoden 1979 islamilaisen vallankumouksen jälkeen monia Israeliin pyrkineitä juutalaisia oli estetty lähtemästä Iranista vedoten heidän aikomustensa ”siionistiseen luonteeseen”.²¹⁰ Joitakin juutalaisia oli myös teloitettu, mutta tämä ilmiö ei yleistynyt. Lisäksi maan kristillinen yhteisö, erityisesti armenialaiskristityt, joutui vallankumousta seuranneen teokraattisen hallinnon pystyttämisen jälkeen osittaisen väkivallan kohteeksi, koska levottomassa tilanteessa heistä oli helppo tehdä syntipukkeja. Hehän olivat yleisesti ”länsimaiseksi” luonnehditun kristinuskon edustajia. Kärsimistään takaiskuista huolimatta myös heidän huono kohtelunsa laantui kuitenkin pian.

Tärkeimpänä syynä näiden uskonnollisten ryhmien, erityisesti juutalaisten ja kristittyjen, osittaisiin yhteiskunnallisiin vapauksiin oli se, että hallitseva šiialainen papisto katsoi heidän kuuluvan ”kirjan kansoihin”, joiden asema oli tunnustettu myös *Koraanissa*.²¹¹ Islaminusko oli myös itse monessa suhteessa näiden kahden vanhemman uskonnon

---

²⁰⁸ Farhad Jalili-Monirin haastattelu 12.10.2010.

²⁰⁹ Liimatainen 2009, s. 275.

²¹⁰ Wright 1989, s. 32.

²¹¹ ”Kirjan kansoilla” tarkoitetaan ei-islamilaisia, juuriltaan aabrahamilaisia ja ennen islaminuskon syntyä vallinneita uskontokuntia. Niille kaikille on yhteistä se, että kullakin on omat profeettansa ja ne ovat lähtökohdiltaan monoteistisia eli yksijumalaisia.

perillinen, koska se sisälsi monia näille yhteisiä piirteitä. Vaikka zarathustralaisuutta ei mainita *Koraanissa* suoranaisesti ”kirjan kansoihin” lukeutuva ryhmänä, monet muslimioppineet ja hallitsijat olivat tunnustaneet myös zarathustralaisten oikeuden tähän asemaan. Siksi myös radikaali šiialainen papisto tyytyi kohtelemaan näitä suhteellisen inhimillisesti.

Kristittyjen, juutalaisten ja zarathustralaisten suhteellisen vakaa yhteiskunnallinen asema papiston Iranissa ilmeni eri tavoin. Kun Khomeini nousi valtaan ja seurasivat monet tiukat islamilaiseen lakiin pohjautuvat säännöt, moni niistä ei koskenut näitä uskonnollisia vähemmistöjä. Asiaa voidaan havainnollistaa muutamien esimerkein. Alkoholien kulutus Iranissa on tunnetusti kiellettyä. Islamilaisen vallankumouksen jälkeen vuoden 1979 jälkipuolella voimaan astunut alkoholinkäytön kieltävä sääntö ei tullut koskemaan näitä uskonnollisia vähemmistöjä, vaan ainoastaan muslimeja.²¹² Lisäksi heidän poliittiset oikeutensa turvattiin, kun uskonnollisilla vähemmistöillä tuli olemaan kiinteä edustus *Madžlesissa* eli maan parlamentissa.²¹³ Tämä oikeus taattiin myös islamilaisen tasavallan perustuslaissa.²¹⁴ Nämä ryhmät saattoivat halutessaan myös organisoida oman uskonnollisen elämänsä julkisesti ilman suurempia rajoituksia tai muita häiriöitä, kunhan toimenpiteet eivät aiheuttaneet muutoksia laillisessa yhteiskuntajärjestyksessä tai järkyttäneet sitä. Ne nauttivat siis olosuhteisiin ja uusien vallanpitäjien luonteeseen nähden erityisen edullisista oloista.

Kristityt, juutalaiset ja zarathustralaiset saattoivat kuitenkin joutua toisinaan myös kohdeksi kaltoin. Joskus heitä saatettiin syyttää esimerkiksi vakoilusta vihollisten (erityisesti jo Khomeinin sekä myöhemmän Iranin johdon ”Suureksi Saatanaksi” kutsutun Yhdysvaltain) hyväksi, vehkeilystä esivaltaa vastaan ja lähinnä kristittyjen kohdalla näiden harjoittamasta muslimien käännättämisestä, sillä juutalaiset eivät harjoittaneet aktiivista käännästysoimintaa. Tällaiset tapaukset olivat kuitenkin yleensä yksittäisiin henkilöihin tai pieniin ryhmiin eivätkä koko yhteisöön kohdistuvia. Ne eivät myöskään muodostaneet selkeää kaavamaisista rakennetta, vaan olivat luonteelta pikemminkin satunnaisia. Sen tähden kristityt ja juutalaiset saivat elää melko vapaassa ilmapiirissä sekä pystyttää omia rakennuksiaan, joissa harjoittaa uskonnollisia menojaan. Siksi ei ollutkaan tavatonta, että

---

²¹² Hiro 1987, s. 222.

²¹³ Liimatainen 2009, s. 275.

²¹⁴ Iranin islamilaisen tasavallan parlamentin kotisivusto [<http://en.parliran.ir/>]. Luettu 17.10.2010.

lukuisat kirkot ja synagogat tulivat koristamaan iranilaista katukuvaa. Tällaisista vapauksista huolimatta etenkin juutalaisiin ja kristillisiin yhteisöihin kohdistettu valvonta säilyivät paikoin tiukkana. Epäluulot heitä kohtaan eivät hälvenneet koskaan täysin. Nämä joutuivat myös eriarvoiseen asemaan maan muslimikansalaisten enemmistöön nähden joutuessaan esimerkiksi maksamaan suurempia veroja ja muita maksuja valtiolle.

5.3 Poliittisen opposition asema ja muutokset

Iranin šiialaiselle papistolle oli ollut jo vuonna 1979 tapahtuneesta valtaannousustaan lähtien tärkeää säilyttää valta vakaasti omissa käsissään. Tämä merkitsi kaikenlaisten heidän valtaansa kyseenalaistavien tahojen sekä osapuolten nujertamista viime kädessä voimakkein, sillä erityisesti järjestäytyneimmät vastustajat saattoivat nousta kilpailemaan vallasta ja jopa ottaa sen omiin käsiinsä. Ruhollah Khomeinin ja tämän seuraajien toiminnan yhtenä päätarkoituksena olikin poliittisen opposition sekä myöhemmin myös muiden iranilaisten toisinajattelijoiden yhteiskunnallisen aseman ja toimintaympäristön muuttaminen mahdollisimman sietämättömäksi. Uusien taantumuksellisten vallanpitäjien systemaattisesti toimeenpanema kriittisten äänenpainojen tukahduttaminen tapahtui asteittain ja vähitellen ajan kuluessa, mutta toiminnan tukena käytetyt kyseenalaiset sekä usein äärimmäisen kovakouraiset menetelmät osoittautuivat tehokkaaksi jo teokraattisen hallinnon vallan vakiintumista seuranneista alkuhetkistä lähtien.

Šaahin maanpakoon lähdön jälkeen monia hänen aikanaan monarkistisen hallinnon piirissä toimineita henkilöitä kuten virkamiehiä ja armeijan upseereita tuomittiin kuolemaan sekä teloitettiin pikaisesti. Tällöin oppositiovoimat olivat vielä pitkälti samoilla linjoilla tavoitteistaan. Monet sekä opposition vasemmalla että oikealla laidalla ja maallisista uskonnollisiin vaativat yksimielisesti *šaahin* hirmuvallan ajoista muistuttavien henkilöiden eliminoimista. Itse asiassa monet vasemmistolaisista ja maltillista politiikkaa kannattaneista ryhmittymistä olivat vaatineet tätä kaikkein kiivaimmin kenties siksi, että olivat itse joutuneet kärsimään niin paljon aikaisempina vuosina.²¹⁵ Kun vanha hallinto oli eliminoitu ja asia saatettu pois päiväjärjestyksestä, oppositiossa olleiden liittolaisten väliset erimielisyydet alkoivat kärjistyä. Nyt osapuolet saattoivat kääntää katseensa keskinäiseen

---

²¹⁵ Farhad Jalili-Monirin haastattelu 12.10.2010. Haastattelulla itsellään on vasemmistolainen tausta. Hän oli ollut aktiivisesti mukana poliittisessa toiminnassa jo *šaahin* aikana ja joutui tuolloin moniin vaikeuksiin.

välienselvittelyyn. Liberaalien vaatimukset kansalaisyhteisyydestä, uuden tasavallan perustamisesta sekä kansanvallasta olivat vieraita islamilaiselle konservatiiviselle ajatusperinteelle, sillä niiden juuret olivat sekularistien ajatuksissa.²¹⁶ Siksi ne aiheuttivat ristiriitoja ennen vielä pienen, mutta tässä vaiheessa jo hyvin vaikutusvaltaisen radikaalin šiialaisen papiston muodostaman ryhmän sekä sekularistien välillä.

Khomeinin palattua Iraniin uskonnolliset tahot saivat entistä suurempaa vahvistusta vaatimuksilleen, sillä nyt heidän asiaansa ajoi karismaattisena pidetty henkilö, joka oli erittäin suosittu laajojen kansanjoukkojen keskuudessa. Tämän jälkeen ei kulunut kauan, kun pääkaupunkiin ja muualle perustettiin hänen johdolla islamilaisia tuomioistuimia.²¹⁷ Kyseisissä tuomioistuimissa jaettiin myös erittäin ahkerasti kuolemantuomioita.²¹⁸ Niissä tuomittiin sekä vielä jäljellä olleita *šaahin* ajan henkilöitä että entisiä liittolaisia. Uhrin ei voineet vedota mihinkään, sillä tuomioita ei jaettu juridisin eli maallisin, vaan jumalallisin perustein. Erityisesti oppositiossa mukana ollut vasemmisto kärsi huomattavista rivien harvennuksista. Khomeini itse oli myös tunnettu antikommunisti eikä hänen tavoitteenaan ollut suinkaan johdattaa Irania sosialismin tielle, vaikka monet vallankumouksessa mukana olleet olisivat nähneet sen toteutumisen parempana kuin uskonnollisten piirien tarjoama vaihtoehto.²¹⁹ Myös hänen suhtautumisensa niihin, jotka kannattivat ajatusta länsimaisen demokratian periaatteilla toimivasta valtiosta, oli vihamielinen. Khomeinille demokratia merkitsi Jumalan virallista auktoriteettia vastaan kohdistettua vallankaappausta.

Papistoa vastustavan ”uuden opposition” jäsenten vangitseminen ja näiden toiminnan tukahduttaminen annettiin siis islamilaisten tuomioistuinten, mutta myös tarkoitusta varten erityisesti perustettujen aseellisten ”kuolemanpartioiden” käsiin. Monissa tapauksissa syntyi suoranaista ihmismetsäystä. Useat kiinni saaduista tuomittiin kuolemaan ja toiset saivat pitkiä vankeusrangaistuksia. Surmattujen joukossa oli runsaasti myös oppositiossa mukana olleita naisia. Uudet vallanpitäjät eivät suosineet karkotuksia maasta, sillä ne olisivat mahdollistaneet toisinajattelijoiden sekä opposition vastarinnan jatkumisen turvallisemmissa olosuhteissa ja teokraattisen hallinnon horjutusyritykset ulkomailta käsin. Monarkian vastaisesta vallankumouksesta vuoden 1979 papiston vallankumoukseksi muodostunut tapahtumasarja söi lyhyessä ajassa monet entisistä lapsistaan.

---

²¹⁶ Pirseyedi 2002, s. 180.

²¹⁷ Hiro 1987, s. 106.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Ibid.

Konservatiivisen papiston ja sen tukena olevan monimutkaisen väkivaltakoneiston toimeenpanemat puhdistukset näiden auktoriteetin kyseenalaistavien keskuudessa heikensivät iranilaista oppositiota merkittävästi, mutta eivät murskanneet sitä tyystin. Monet teokraattista hallintoa vastustavat poliittiset liikkeet ja esimerkiksi kansalaisjärjestöt jatkoivat toimintaansa, vaikka toiminta muuttui luonteeltaan salaiseksi tai maanalaiseksi. Myös eri opiskelija- ja naisliikkeet nostivat säännöllisin väliajoin päätään osoittaessaan mieltään teokraattisen hallinnon luomaa poliisivaltiota vastaan.²²⁰ Hallituksen suosimat väkivaltaiset toimenpiteet vastarinnan tukahduttamisessa välittömästi vuodesta 1979 alkaen ovat vain herättäneet entistä suurempaa vastareaktiota. Ulkomailla toimivat opposition edustajat ovat rohkaisseet myös Iranissa olevia kollegoitaan toimintaan sekä tukeneet usein näitä eri keinoin. Vaikka islamilaisen tasavallan pystyttäminen *šaahin* Iranin raunioille tuli merkitsemään veristä tulevaisuutta maan poliittiselle oppositiolle, toivo kaukana siintävästä, mutta joskus koittavasta paremmasta huomisesta jäi kuitenkin elämään näiden henkensä kaupalla vaivan arvoiseksi katsomiaan asioita ajavien rohkeiden miesten ja naisten mieliin.

---

²²⁰ Liimatainen 2009, s. 298.

6. *Päätelmät*

Iranin vuodet 1978–79 olivat erittäin merkittävää aikaa maan modernin aikakauden historian kannalta. Niiden seurauksena vanha *šaahin* johtama monarkia joutui syrjäytetyksi lopullisesti. Monarkian kukistuminen merkitsi vuoden 1979 vallankumouksen ensimmäisen vaiheen päättymistä. Sitä oli ollut mukana kaatamassa kirjava joukko eri oppositioryhmiä kuten vasemmistolaisesti ja marxilaisesti suuntautuneita, maallistuneita liberaaleja, maltillisia uskonnollisia sekä nationalisteja. Näillä oli luonnollisesti kullakin omat ja toisistaan poikkeavat tulevaisuudenvisiot siitä, kuinka uudenlaista yhteiskuntaa tulnaisiin rakentamaan. Tuolloin eli vielä aivan vuoden 1979 alussa kukaan ei uskonut vielä, että radikaali šiialainen papisto ottaisi lopulta vallan yksin omiin käsiinsä, sillä se oli vielä yksi melko pieni ryhmä muiden joukossa.

Vuoden 1978 levottomuuksista sekä tyytymättömyydestä alkanut liikehdintä, joka huipentui vallankumouksen muodossa, muuttui luonteeltaan islamilaiseksi vasta, kun tämä vallankumous siirtyi toiseen vaiheeseensa. Papiston suorittaman vallankaappauksen sekä sen onnistumisen syistä on käyty keskustelua. Se on kuitenkin varmaa, että nämä taktikoivat taitavasti päästäkseen vallan huipulle. He osasivat hyödyntää kansalaisten keskuudessa vallitsevaa rauhankaipuuta sekä vahvan johtajan tarvetta, joka lopettaisi kaaoksen. Kun Ruhollah Khomeini palasi maanpaosta, papisto sai itselleen tällaisen tärkeän johtohahmon, joka osasi vedota taitavasti kansan mielialoihin. Hänen karismaattisuutensa sekä šiialaisten taidokkaasti harjoittama propaganda mahdollistivat sen, että heidän kannatuksensa lisääntyi entisestään. Tällaisessa tilanteessa kilpailevien sekä usein myös keskenään kinastelevien muiden poliittisten ryhmittymien asema kävi lopulta sietämättömäksi ja kun vielä valtaosa väestöstä saatiin juonittelun sekä suostuttelun avulla Khomeinin puolelle, myös he nousivat hänen poliittisia vastustajiaan vastaan.

Vuoden 1979 kuluessa Khomeini sekä myöhemmin myös tämän seuraajat loivat Iranista asteittain uskonnollisiin arvoihin nojautuvan poliisivaltion, jossa monia kansalaisten perusoikeuksia ja -vapauksia rikottiin avoimesti. Seurauksena oli myös maan vähittäinen

eristäytyminen ulkomaailmasta sekä suhteiden katkaiseminen moniin ulkovaltoihin. Eristäytymisen taustalla olivat uusien teokraattisten vallanpitäjien pyrkimykset torjua ulkoisten vaikutteiden leviäminen Iraniin, josta pyrittiin rakentamaan eräänlaista ”Jumalan valtakuntaa” maan päällä. Hallitsevalle šiialaiselle papistolle ominainen ahdasmielinen maailmankuva näkyi siinä, että kaikkia muita pidettiin alempiarvoisina ja omaa järjestelmää parhaana mahdollisena. Tällaisen ajattelun valossa vallankumousta pyrittiin aluksi myös levittämään maan rajojen ulkopuolelle, jotta myös muut lähtisivät Iranin viitoittamalle tielle. Tämä johti kahdeksan vuotta kestäneeseen (1980–88) veriseen sotaan Irakin kanssa, minkä jälkeen Khomeini ja tämän lähipiiri tyytyivät jumalallisen rakennustyönsä toteuttamiseen Iranin rajojen sisällä.

Iranin yhteiskunnallinen, taloudellinen ja poliittinen järjestelmä ajautuivat taantuneisuuden tilaan teokraattisen hallinnon sekä sen edustajien hämärtyneen todellisuudentajun ja hallinnollisen taitamattomuuden vuoksi. Samalla radikaalit šiialaiset johtajat lakkauttivat monia aikaisemmin saavutettuja uudistuksia, mikä siirsi kehitystä taaksepäin. Tavallinen kansa oli se, joka kärsi eniten tästä kehityksestä. Sillä ollut paljon vaikutusmahdollisuuksia, sillä papiston muodostama eliitti turvasi oman ylivalta-asemansa voimakkaalla väkivaltakoneistollaan. Ne harvat ja valitut, jotka nousivat epäoikeudenmukaiseksi koettua yhteiskunnallista asemaansa vastaan, ”katosivat” tai menettivät henkensä. Teokraattinen hallinto piti vallan lujasti käsissään terrorin ja bruttaalin voimapolitiikan avulla. Se käänsi taitavasti myös monet kansalaiset toisiaan vastaan. Propaganda ja ihmisten aivopesu olivat olleet merkittävänä välineinä sen toiminnassa jo vallan vakiinnuttamisesta lähtien. Niiden käyttö tuli jatkumaan myös myöhemmin.

Naiset, monet kansalliset ja uskonnolliset vähemmistöt, poliittinen oppositio sekä lukuisat toisinajattelijat olivat ja ovat myös edelleen ne osapuolet, jotka ovat saaneet maksaa raskaan hinnan Iranin šiialaisten vallanpitäjien harjoittamasta mielivaltaisesta politiikasta. Vielä vuonna 1979 monet näiden tahojen edustajista olivat olleet antamansa vahvan moraalisen tukensa radikaalin šiialaisen papiston valtaannousulle. Myös erityisesti naisten antamat inhimilliset panokset näiden puolesta edesauttoivat valtaannousua. Papisto oli tehnyt Khomeinin johdolla tukijoilleen monia lupauksia näiden yhteiskunnallisen aseman parantamisesta ja monista muista oikeuksista, mutta päästyään valtaan se petti juuri ne, jotka olivat käytännössä nostaneet sen valtaan. Takinkääntö ei riittänyt uusille vallanpitäjille, vaan entisiä kannattajia alettiin vainota sekä likvidoida.

Islamilaisen vallankumouksen ja Khomeinin perintö jättivät lähtemättömän leimansa iranilaiseen yhteiskuntaan. Vuonna 1979 vallan ottaneen suuren uskonnollisen johtajan ja vallankumouksen kärkihahmon opit ovat saaneet myöhemmin eräänlaisen kaanonin aseman hänen seuraajiensa aikana. Ne ovat vaikuttaneet vahvoina esimerkiksi Khomeinia seuranneen *ajatollah* Ali Khamenein ja maan nykyisen äärikonservatiivisen presidentin Mahmud Ahmadinejadin (s. 1956) ajatustavoissa sekä politiikassa. Erilaiset kommentit illuusiona pidetystä holokaustista ja Israelin pyyhkimisestä maailmankartalta sekä yleinen länsimaiden vastaisuus, jota Iranin nykyjohto toistaa usein puheissaan, ovat käytännössä suoraa toistoa jo Khomeinin aikoinaan harjoittamasta poliittisesta retoriikasta.

Samaan aikaan hallituksen uudistusmielisen siiven merkitys sekä sitä edustavien yritykset pyrkiä toteuttamaan Iranin sisä- ja ulkopoliittikkaa ajan henkeä vastaavalla sekä yleisesti hyväksytyllä tavalla ovat jääneet erittäin marginaaliseen asemaan. Myös teokraattisen hallinnon kovaotteinen sisäpolitiikka on jatkunut kovaotteisena ja muuttunut oikeastaan jopa pahemmaksi kuin aikaisemmin. Iranin suhteellisen suuren nuoren väestörakenteen vuoksi uudistusmielisten tappiot on koettu erityisen pahana takaiskuna. Toisin kuin monien länsimaisten ja muun ”vapaa maailman” nuoret iranilainen nuoriso on joutunut elämään rajoitetussa sekä ahtaassa yhteiskunnallisessa ilmapiirissä. Se on näkynyt esimerkiksi kokoontumisvapauden, ihmissuhteiden ja seurustelujen rajoituksina esivallan taholta. Myös seksuaalisten vähemmistöjen asema on ollut ymmärrettävästi sietämätön tällaisessa ilmapiirissä. Erilaiset rajoitukset, kontrolli ja tiukka valvonta ovat kuitenkin luoneet runsaasti salaista toimintaa. Esimerkiksi musiikin kuunteleminen, kanssakäyminen vastakkaisen sukupuolen kanssa ja seksuaaliset kokeilut, alkoholin nauttiminen sekä muut nuoruuteen kuuluvat luonnollisina pidetyt asiat ovat muuttuneet suorastaan maanalaiseksi toiminnaksi. Tällaisessa toiminnassa nuorten yhtenäisyyden tunteella sekä erilaisilla yhteistyön muodoilla on ollut merkittävä asema.

Naisten alistettu asema on säilynyt, vaikka uusimpien tietojen valossa esimerkiksi koulutettujen määrä on kasvanut heidän keskuudessaan viime aikoina. Myös heidän asemansa perinteisesti naisvaltaisilla aloilla kuten sairaanhoitajina tai kättilöinä on säilynyt ja kasvanut. Naisilla ei ole ollut kuitenkaan asiaa korkeimpiin hallinnollisiin virkoihin ja muihin miesvaltaisiin aloihin. Tällaisten tekijöiden taustat ovat islamilaisessa laissa, jolla vallanpitäjät ovat määritelleet miehille ja naisille soveltuvat roolit myös työelämässä. Toisaalta myös sukupuolten väliset palkkaerot ovat säilyneet jyrkkinä.

Vuosien kuluessa kansalaiset ovat saaneet entistä enemmän itsetietoisuutta ja heidän vastarintansa on muuttunut monin paikoin hiljaisesta selvästi äänekkäämmäksi sekä organisoidummaksi. Tämä ruohonjuuritasolla tapahtuva kehitys jatkuu edelleen. Viimeaikaiset iranilaisdiplomaattien erot viroistaan ja turvapaikkojen hakeminen komennusmaista kuvastavat omalta osaltaan teokraattisen hallinnon vastaisuuden kasvua myös sen omissa riveissä. Tiukkeneva sortopolitiikka on ollut osoitus järjestelmän asettautumisesta puolustuskannalle, vaikka se on osoittautunut tästä huolimatta vielä uudella vuosituhanella hämmästyttävän elinkelpoiseksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että šiialaisen papiston harjoittama sortovalta voisi jatkua ikuisesti. Historia on todistanut monien valtakuntien ja poliittisten järjestelmien nousun sekä tuhon. Tämä koskee myös teokraattista Irania. Sen väistämätön loppu hämmöittää mahdollisesti jo jossakin lähitulevaisuudessa, mutta se, milloin järjestelmä kaatuu lopullisesti, on oikeastaan Iranin kansan ja erityisesti sen piiristä versovien uudistusmielisten voimien käsissä sekä ratkaistavissa. Vaikea yhteiskunnallinen tilanne, kidutukset ja vangitsemiset jatkunevat järjestelmällisinä siihen saakka, kunnes tämä tapahtuu.

Lähteet ja kirjallisuus

I. Internet-lähteet

Academic Dictionaries and Encyclopedias. The Interim Government of Iran [<http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/587975>]. Luettu 9.10.2010.

Algar, Hamid, *Imam Khomeini: A Short Biography. The Years of Spiritual and Intellectual Formation in Qum, 1923 to 1962* [<http://www.al-islam.org/imambioigraphy/>]. Luettu 11.10.2010.

Encyclopedia of the Middle East. Ayatollah Ruhollah Khomeini [http://www.mideastweb.org/Middle-East-Encyclopedia/ayatollah_khomeini.htm]. Luettu 13.10.2010.

Ghaderi-Mameli, Soheila, *Kurds in the Islamic Republic: A Survey*. Geopolitical Affairs, Volume 1, Daedalos Institute of Geopolitics 2007 [http://www.daedalos-institute.org/downloads/Kurds_in_the_Islamic_Republic.pdf]. Luettu 16.10.2010.

Gibb, H. A. R., *The Shari'a* [<http://www.answering-islam.org/Books/Gibb/sharia.htm>]. Luettu 30.9.2010.

Hassan, Hussein D., *Iran: Ethnic and Religious Minorities*. CRS Report for Congress, Updated November 25, 2008 [<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL34021.pdf>]. Luettu 16.10.2010.

Iran Human Rights Documentation Center, August 2010. *Silencing the Women's Rights Movement* *in* *Iran* [<http://iranhrdc.org/httpdocs/English/pdfs/Reports/Women%27s%20Rights.pdf>]. Luettu 13.10.2010.

Iranian Revolution 1979 [<http://novaonline.nvcc.edu/eli/evans/his135/Events/Iran79.htm>].
Luettu 28.9.2010.

Iranin islamilaisen tasavallan parlamentin kotisivusto [<http://en.parliran.ir/>]. Luettu
17.10.2010.

Khorrami, Mohammad Mehdi, *The Islamic Revolution. 1978: The Year of "Black Friday"*
[[http://web.archive.org/web/20030520145212/http://www.internews.org/visavis/BTVPages/
/Theislamicrevolution.html#Black_Friday](http://web.archive.org/web/20030520145212/http://www.internews.org/visavis/BTVPages/Theislamicrevolution.html#Black_Friday)]. Luettu 4.10.2010.

Macrohistory and World Report. *The Iranian Revolution. King Pahlavi (the Shah) against
Dissent* [<http://www.fsmitha.com/h2/ch29ir.html>]. Luettu 8.10.2010.

Marshall, Tayana, *Iranian Revolution Turned Against Women Who Supported It*
[<http://www.peak.sfu.ca/the-peak/95-2/issue5/iran.html>]. Luettu 13.10.2010.

Noorbaksh, Mehdi, *Mehdi Bazargan's Biography*
[http://www.bazargan.info/la_english/english.htm]. Luettu 9.10.2010.

Tristram, Pierre, *What is Iran's Council of Guardians?*
[<http://middleeast.about.com/od/iran/f/council-of-guardians.htm>]. Luettu 1.10.2010.

II. Kirjallisuus

Abbott, John, *The Iranians. How They Live and Work*. David & Charles Inc., North
Pomfret Vermont (VT), Vancouver 1977.

Alavi, Nasrin, *Me olemme Iran*. Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski 2007.

Almaspour, Aliakbar, *Iranin naisten asema. Oikeudet ja poliittinen toiminta*. Akateeminen
väitöskirja. Tampere University Press 2005.

Almond, Mark, *Vallankumous! 500 vuotta taistelua muutoksen puolesta*. Otava 1999.

Amuzegar, Jahangir, *The Dynamics of the Islamic Revolution. The Pahlavis' Triumph and Tragedy*. SUNY Press 1991.

Apunen, Osmo, *Murrosaikojen maailmanpolitiikka. Ulkopoliittikan, kansainvälisen politiikan ja kansainvälisten suhteiden kehityslinjat ja rakenteet*. Tampereen yliopisto, Poliittikan tutkimuksen laitos, Tampere 2004.

Bakhash, Shaul, *The Reign of the Ayatollahs. Iran and the Islamic Revolution*. New York, Basic Books 1984.

Baktiari, Bahman, *Parliamentary Politics in Revolutionary Iran. The Institutionalization of Factional Politics*. University Press of Florida 1996.

Ganji, Manouchehr, *Defying the Iranian Revolution. From a Minister to the Shah to a Leader of Resistance*. Praeger Publishers, Westport 2002.

Ghorashi, Halleh, *Ways to survive, battles to win. Iranian women exiles in the Netherlands and the United States*. New York, Nova 2003.

Graham, Robert, *Iran: the Illusion of Power*. Lowe & Brydone Printers Limited, Thetford, Norfolk 1979.

Harney, Desmond, *The Priest and the King. An Eyewitness Account of the Islamic Revolution*. I. B. Tauris, New York 1998.

Heikal, Mohamed, *The Return of the Ayatollah. The Iranian Revolution from Mossadeq to Khomeini*. André Deutsch 1983.

Hiro, Dilip, *Iran under the Ayatollahs*. 2. painos. Routledge & Kegan Paul, London and New York 1987.

Hjärpe, Jan, *Islam, oppi ja elämäntapa*. Gaudeamus 1992.

Kamrava, Mehran, *The Political History of Modern Iran From Tribalism to Theocracy*. Westport & London 1992.

Koraani. Suom. Jussi Aro, Armas Salonen & Knut Tallqvist. WSOY, Porvoo 1980.

Kurzman Charles, *The Unthinkable Revolution in Iran*. Harvard College 2004.

Liimatainen, Liisa, *Iran – huntu ja haaste. Yritys ymmärtää Iranin yhteiskuntaa*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2009.

Moin, Baqer, *Khomeini: Life of the Ayatollah*. St. Martin's Press 2000.

Mackey, Sandra, *The Iranians. Persia, Islam and the Soul of a Nation*. Penguin Books 1998.

Parviola, Jarno; Peura, Raija & Vaaramo, Riitta, *Suuret uskonnot, uskontotieto*. Weilin + Göös 1993.

Perho, Irmeli, *Kalifaatista kansallisvaltioon*. Teoksessa Huuhtanen, Heidi & Juusola, Hannu (toim.), *Uskonto ja politiikka Lähi-idässä*. Gaudeamus Helsinki 2002.

Pirseyedi, Bobi, *Uskonto ja politiikka yhdistyvät. Iranin islamilainen tasavalta*. Teoksessa Huuhtanen, Heidi & Juusola, Hannu (toim.), *Uskonto ja politiikka Lähi-idässä*. Gaudeamus Helsinki 2002.

Reich, Bernard, *Political Leaders of the Contemporary Middle East and North Africa. A Biographical Dictionary*. Greenwood Press 1990.

Salehi, M. M., *Insurgency through Culture and Religion. The Islamic Revolution of Iran*. Praeger Publishers, New York & London 1988.

Schirazi, Asghar, *The Constitution of Iran. Politics and the State in the Islamic Republic*. I. B. Tauris, London & New York 1997.

Shirley, Edward, *Know Thine Enemy. A Spy's Journey into Revolutionary Iran*. New York: Farrar, Straus & Giroux 1997.

Skaine, Rosemarie, *The Women of Afganistan under the Taliban*. London: McFarland & Company, Inc., Publishers 2002.

Taheri, Amir, *The Spirit of Allah. Khomeini and the Islamic Revolution*. Adler & Adler Publishers 1985.

Vihervuori, Marita, *Iran, maa mullahin varjossa Allahin nimeen*. Otava, Keuruu 1989.

Wright, Martin, *Iran: the Khomeini Revolution. Countries in Crisis*. Longman Group, United Kingdom 1989.

Zabih, Sepehr, *Iran Since the Revolution*. Johns Hopkins Press 1982.

III. Haastattelut

Jalili-Monir, Farhad (s. 1953 Tabriz, Iran), ammatti asioimistulkki. Syvähaastattelu 12.10.2010, Tampere. Haastattelijana Babek Jalili-Monir. Muistiinpanot tekijän hallussa.

Kasbdoost, Marzieh (s. 1959 Tabriz, Iran), ammatti lähihoitaja. Syvähaastattelu 15.10.2010, Tampere. Haastattelijana Babek Jalili-Monir. Muistiinpanot tekijän hallussa.

Liitteet

LIITE 1. Kronologinen taulukko vallankumousta edeltäneistä ja siihen vaikuttaneista tapahtumista vuonna 1978

Päivämäärä	Tapahtuma
7. tammikuuta	<i>Ettelaat</i> -sanomalehti kirjoittaa Ruhollah Khomeinia vastaan suunnatun kiistakirjoituksen, mikä johtaa mielenosoituksiin Qomin kaupungissa. Niiden yhteydessä saa surmansa tarkemmin tuntematon määrä ihmisiä.
18. helmikuuta	Maan suurimmissa kaupungeissa pidetään suuria surevien kulkueita muistelemaan Qomissa kuolleita. Tabrizissa esiintyy laajoja mellakoita.
30. maaliskuuta	Koko maassa puhkeaa rajuja lakkoja ja mielenosoituksia, joissa muistellaan Tabrizissa kuolleita.
9. huhtikuuta	Viimeinen suuri hallituksen kannattajien mielenosoitus pidetään Tabrizissa.
7. toukokuuta	Monissa kaupungeissa esiintyy rajuja mellakoita. Ne leviävät ensimmäistä kertaa myös Teheranin keskustaan ja yliopistoihin.
17. kesäkuuta	Hallituksen suostuttua eräisiin myönnytyksiin ja muslimijohtajien rauhankehotuksiin maassa esiintyy eräitä paikallisia, mutta luonteeltaan rauhallisia mielenosoituksia.
22. heinäkuuta	Yli 40 ihmistä saa surmansa Mašadin kaupungissa puhjenneissa mellakoissa.
5. elokuuta	<i>Šaahi</i> Muhammed Reza Pahlavi pitää kansakunnalle osoitetun puheen, jossa hän takaa poliittiset vapaudet.
19. elokuuta	Abadanissa sijaitseva <i>Rex cinema</i> -elokuvateatteri poltetaan maan tasalle ja yli 400 ihmistä saa surmansa.

27. elokuuta	Islamilaisen papiston kanssa läheisessä yhteistyössä oleva Jafar Sharif-Emami nimitetään ”kansallisen sovitteluhallituksen” pääministeriksi.
4. syyskuuta	200 000–500 000 ihmistä marssii Teheranin halki vaatien Khomeinin palaamista maahan.
8. syyskuuta	Ns. ”musta perjantai”, jolloin Teheraniin ja muihin maan suuriin kaupunkeihin julistetaan kuuden kuukauden mittainen poikkeustila. Samalla armeija saa vapaat kädet tulittaa mielenosoittajia. Arviolta sadat ihmiset menettävät henkensä Teheranissa tapahtuneessa verilöylyssä.
24. syyskuuta	10 000 öljyteollisuuden työntekijää menee lakkoon.
6. lokakuuta	Khomeini karkotetaan Irakista Ranskaan, josta hän palaa myöhemmin Iraniin.
16. lokakuuta	Suurlakko, jossa muistellaan 40 päivää aikaisemmin ”mustana perjantaina” surmansa saaneita.
6. marraskuuta	Sharif-Emami eroaa pääministerin virasta. Yleisesikunnan päällikkö, kenraali Gholam-Reza Azhari nimitetään sotilaiden johtaman hallituksen pääministeriksi.
10.–11. joulukuuta	Kaksi rauhanomaista <i>šaahin</i> vastaista mielenosoitusta Teheranin keskustassa, jotka keräävät kumpikin kokoon yhteensä yli miljoona ihmistä.

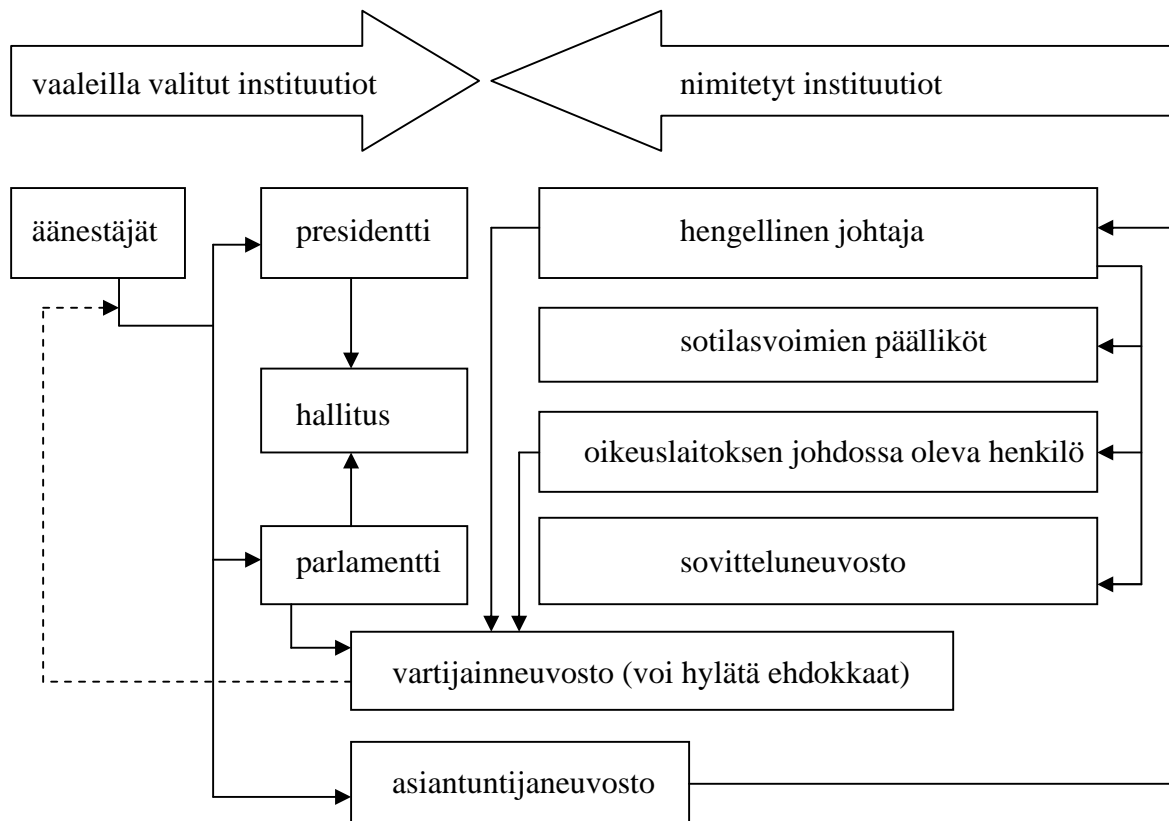
Lähde: Wright 1989, s. 15–17.

LIITE 2. Kronologinen taulukko vallankumousta edeltäneistä ja sitä seuranneista tapahtumista vuonna 1979

Päivämäärä	Tapahtuma
4. tammikuuta	<i>Šaahi</i> Muhammed Reza Pahlavi nimittää Shahpur Bakhtiarin Iranin uudeksi pääministeriksi.
16. tammikuuta	<i>Šaahi</i> poistuu Iranista.
1. helmikuuta	Khomeini palaa maanpaosta Iraniin.
5. helmikuuta	Khomeini nimittää valtaan Mehdi Bazarganin johtaman uuden väliaikaishallituksen Bakhtiarin laillisen hallituksen ollessa vielä vallassa.
11. helmikuuta	Bakhtiar eroaa pääministerin virasta. Samalla monarkia päättyy virallisesti.
4. marraskuuta	Iranilaiset vallankumousta kannattavat opiskelijat valtaavat Yhdysvaltain Teheranin-suurlähetystön ja ottavat sen henkilökunnan panttivangeiksi 444 päivän ajaksi.
6. marraskuuta	Bazargan eroaa pääministerin virasta.
joulukuu	99,5 % äänestäjistä hyväksyy islamilaisen perustuslain. Iranin islamilainen tasavalta saa virallisesti alkunsa.

Lähde: Almond 1999, s. 171.

LIITE 3. Kaavio Iranin islamilaisen tasavallan instituutioista

NIMITETYT INSTITUUTTIOT

Hengellinen johtaja nimittää

1. sovitteluneuvoston, hengelliselle johtajalle neuvoa antavan elimen, joka ratkaisee parlamentin ja vartijainneuvoston ristiriitoja.
2. vartijainneuvostosta puolet eli kuusi teologia (toisen puolen eli kuusi juristia nimittää oikeuslaitoksen päällikkö). Neuvosto voi hylätä parlamentin hyväksymät lait ja kaikkien vaalien ehdokkaat.
3. oikeuslaitoksen johdossa olevan henkilön, joka nimittää kuusi teologia vartijainneuvostoon.
4. sotilasvoimien päälliköt, jotka vastaavat toiminnastaan vain hänelle.
5. julkisen radion ja television päälliköt.

Hengellinen johtaja valvoo myös puolustus- ja turvallisuuspolitiikkaa, taloutta valvovia säätiöitä sekä kansainvälisen politiikan linjaa ja vaikuttaa näin sekä hallituksen että presidentin toimintaan.

VAALEILLA VALITUT INSTITUUTTIOT

1. Presidentti valitaan neljäksi vuodeksi ja voidaan valita uudestaan yhden kerran. Hän muodostaa hallituksen.
2. Parlamentti valitaan neljäksi vuodeksi, se hyväksyy vartijainneuvoston jäsenet sekä hallituksen jäsenet ja voi asettaa ministereitä syytteeseen.
3. Asiantuntijaneuvosto valitaan kahdeksaksi vuodeksi. Se valvoo hengellistä johtajaa, jos tämä ei pysty enää toimimaan ja nimittää tarvittaessa uuden.

Lähde: Liimatainen 2009, s. 9.